

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Sociální a kulturní aspekty ovlivňující
postavení Romů v České republice**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Ivan Nedoma

Vypracoval:
Bc. Milan Kosina

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Sociální a kulturní aspekty ovlivňující postavení Romů v České republice“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Chrudim 11. března 2009

.....
Bc. Milan Kosina

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Ivanu Nedomovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce. Současně děkuji pracovnícím Městské knihovny v Heřmanově Městci paní Marii Staré a paní Zdeně Polákové, které mi vždy vyšly vstříc mým požadavkům a v neposlední řadě též mé rodině, která mi poskytovala potřebné zázemí a čas ke studiu značného množství materiálů vztahujícího se ke zpracování diplomové práce.

Bc. Milan Kosina

OBSAH

Úvod	3
I. Teoretická část	6
1. Sociální a kulturní aspekty Romů v kontextu historického vývoje	6
1.1 Pohled do historie Romů	8
1.1.1 Původ Romů a jejich putování do Evropy	8
1.1.2 Nejstarší zmínky o Romech na českém území	11
1.1.3 Postavení Romů do roku 1918	13
1.1.4 Postavení Romů do roku 1945	17
1.1.5 Postavení Romů do roku 1989	21
1.1.6 Postavení Romů po roce 1989	32
2. Vymezení základních pojmů	38
3. Sociální a kulturní aspekty Romů v současných souvislostech	48
3.1 Předpoklady životních podmínek Romů v současné české společnosti	48
3.2 Demografické aspekty	50
3.3 Sociální vyloučení jako problém současné společnosti	52
3.4 Identita (kulturní identita)	53
3.5 Romské symboly a etnická specifika	56
4. Specifika hodnot a hodnotové orientace Romů	58
4.1 Hodnota a hodnotová orientace	58
4.2 Rodina a zvláštnosti výchovy v tradiční romské rodině	60
4.3 Vzdělanost, kvalifikace, (ne)zaměstnanost	65
4.4 Bydlení	70
4.5 Postoj majority k Romům a jejich vzájemné vztahy	73

II. Praktická část	76
5. Popis výzkumného problému a stanovení hypotéz	76
5.1 Cíl výzkumu	78
6. Metodologická východiska výzkumného šetření	79
6.1 Metoda výzkumu	79
6.2 Charakteristika souboru respondentů	80
6.3 Podmínky sběru dat	81
7. Analýza výsledků výzkumu	82
7.1 Interpretace výsledků výzkumu	88
7.2 Vyhodnocení hypotéz	115
7.3 Závěry výzkumného šetření a doporučení	118
Závěr	122
Resumé	125
Anotace	126
Seznam použité literatury a pramenů	127
Seznam příloh	132

Úvod

Romové jsou nejpočetnější menšinou žijící v České republice. Jejich původ, historie, zvyky, tradice, jazyk, vlastní soubor pravidel, hodnotový systém, normativní chování a mnohé další prvky jejich tradičního způsobu života a kultury jim vtiskly specifické znaky, kterými se od majoritní společnosti, ve které žijí po dlouhá staletí, více či méně odlišují.

Nejstarší historické zprávy dokládající příchod Romů do Čech pocházejí ze třináctého století. Od počátku se vyznačovali kočovným způsobem života, od kterého vlivem působení vnějších tlaků v následujících staletích postupně ustupovali a začali se tak natrvalo usazovat v různých místech tehdejšího území.

Sociální a kulturní problémy Romů, zvláště pak v posledních několika desetiletích se dostávaly, ale i v současné době stále více dostávají do popředí zájmu nejenom českých institucí. Jsou častým tématem odborných diskusí, avšak ani široké veřejnosti nemohou neunikat mnohá publikovaná sdělení vztahující se k těmto, často velmi citlivým otázkám. Doposud realizované výzkumy nám sice mohou na jedné straně přibližovat zvláštnosti jejich kultury a specifika jejich pozice ve společnosti, ovšem na straně druhé se dle mého názoru nepodařilo doposud nalézt taková reálná, praktická a účinná řešení, která by Romům minimálně napomohla přispět úspěšnější integraci do majoritního společenství.

Přetrvávající a stále se nijak výrazně neměnicí nedostatečné životní podmínky většiny Romů, nízká vzdělanostní úroveň, neuspokojivé možnosti uplatnění se na trhu práce, chudoba, napjaté vztahy se členy majoritní společnosti a v neposlední řadě i fenomén nazývaný „sociální vyloučení“ neboli též „sociální exkluze“, to vše velmi prozřetelně a pravdivě dokresluje celkový obraz o postavení romské menšiny v současné české společnosti.

Romská menšina je skupinou, která je sociálním vyloučením postižena zcela zásadně. Jde o jev, se kterým se potýká současný moderní svět, a který je zároveň považován za velmi nebezpečný. Při této úvaze se mi vždy vkrádá na mysl otázka, proč tomu tak je, proč i přes množství tolika realizovaných projektů a opatření mající podporovat zlepšení naznačeného stavu, se životní podmínky Romů nikterak výrazně nezlepšují, proč je jejich situace z dlouhodobého hlediska stále tak neměnná a setrvalá.

A jak by vypadala situace bez realizace těchto projektů a opatření? Nalezení odpovědi je velmi složité. Jsem toho názoru, že při hledání reálných možností a východisek z naznačeného stavu je nutné mnohem hlouběji a podrobněji se zamyslet a porozumět veškerým odlišnostem a zvláštnostem způsobu jejich života. Tímto způsobem získané poznatky bude třeba mnohem intenzivněji a efektivněji umět náležitě využít při zpracovávání, jakož i realizaci vlastních projektů a opatření s jasným cílem – napomoci úspěšnější integraci romské menšiny do většinové společnosti. O tom, že jde o proces nadmíru složitý, citlivý, vyžadující značné úsilí a mnoho trpělivosti, jakož i velmi mnoho času, není třeba mít vážných pochyb.

Ke zpracování diplomové práce na téma „Sociální a kulturní aspekty ovlivňující postavení Romů v České republice“ jsem se rozhodl zejména proto, že bydlím ve městě Chrudim, které se jako jedno z šesti měst, v rámci pardubického kraje, na základě projektu¹ Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky, dostalo v roce 2006 na seznam „sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit a komunit“, a právě problémy dotýkající se Romů mne začaly, a to nejen v této souvislosti, zajímat mnohem více než před tím.

Přestože je každému znám všeobecný pohled a názory většinového obyvatelstva na romskou populaci a to jak z hlediska vlastních nebo častěji přenesených zkušeností, osobních úsudků, či zakořeněných negativních předsudků, věnuji se ve své práci podrobněji sociálními a kulturními aspekty Romů, které mají zřejmý vliv na jejich celkové společenské postavení v České republice a stejně tak i na současný stav a vývoj vzájemných vztahů se členy většinové společnosti.

Cílem diplomové práce je přiblížit sociální a kulturní aspekty života Romů ovlivňující jejich postavení v české společnosti z hlediska historického vývoje v návaznosti na aktuální stav, a současně nalézt a porovnat nejvýznamnější odlišnosti v hierarchii hodnot, postojů a potřeb přijímaných Romy a většinovým obyvatelstvem.

Diplomová práce je rozčleněna do dvou částí, z nichž první tvoří teoretický základ a druhá praktická část se věnuje výzkumu.

¹ Projekt byl realizován v období od 1. 11. 2005 do 15. 8. 2006 společností GAC spol. s r. o. pod názvem Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti.

První část je obsahově rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola je zaměřena na sociální a kulturní aspekty Romů v historických souvislostech. Poukazují v ní na nejvýznamnější informace, události a situace související s původem Romů, jejich putováním do Evropy až na česká území, podmínkami, v nichž se nacházeli, vývojem a charakteristikami typické původní romské kultury, jejich sociálním postavením, jakož i proměnou postojů tehdejších společností v jednotlivých historických etapách jejich vývoje, od prvních zmínek o romském etniku do období po roce 1989.

Druhá kapitola je orientována k vymezení základních pojmů vztahujících se k problematice obsažené v následujících kapitolách první a druhé části práce.

Třetí kapitola zahrnuje sociální a kulturní aspekty Romů v současných souvislostech. Analyzuji v ní předpoklady životních podmínek Romů v současné české společnosti, poukazují na nejvýznamnější demografické spojitosti, závažnost jevu, kterým je sociální vyloučení. V závěru této kapitoly věnuji pozornost problematice ve vztahu k identitě Romů, symbolům a etnickým specifikům.

V závěrečné čtvrté kapitole první části diplomové práce konkretizují zvláštnosti hodnot a hodnotové orientace Romů, rodiny a výchovy v ní, v návaznosti na problematiku vzdělávání, (ne)zaměstnanosti a bydlení. Dále zde přibližují souvislosti s postojem majority k Romům a jejich vzájemnými vztahy.

Druhá praktická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola této části zahrnuje popis výzkumného problému, stanovení hypotéz a cíl výzkumu. Druhá kapitola obsahuje metodologická východiska výzkumného šetření, tj. metodu výzkumu, charakteristiku souboru respondentů a podmínky sběru dat. Ve třetí kapitole je zařazena analýza výsledků výzkumu, tj. interpretace výsledků výzkumu, vyhodnocení hypotéz, závěry výzkumného šetření a doporučení.

K vypracování teoretické části své práce jsem použil metody sekundární analýzy dostupné literatury a pramenů, tj. teoretická shrnutí dosavadních poznatků vztahujících se k zadanému tématu.

Pro realizaci výzkumu jsem zvolil tzv. kvantitativní typ šetření. Za účelem zprostředkování dat o sledovaných jevech jsem zvolil metodu dotazníku.

I. Teoretická část

1. Sociální a kulturní aspekty Romů v kontextu historického vývoje

Existence jakékoliv národnostní menšiny v každé společnosti může být potencialem zdrojem vnitřního, tedy sociálního napětí. Podstatou tohoto tlaku může být například naprosto odlišná národní zkušenost, rozdílné zájmy, potřeby, hodnoty, postoje a v neposlední řadě i obava o zachování vlastní identity.

Zatímco na jedné straně jsou majoritní společností potřeby menšin vnímány spíše jako okrajové, nevýznamné, často i uměle vytvářený problém, na straně druhé jsou tyto postoje menšinovou částí společnosti pocíťovány jako intolerance, arogance, nezájem a často i útisk.

Jak uvádí Gjuričová [1999: 5] „*toto napětí, protiklad očekávání a reality, je zdrojem latentního konfliktu, který se může za určitých společenských podmínek změnit v konflikt otevřený, někdy dokonce i existenční až existencionální*“. Nepokrytě, každá interetnická nesnášenlivost vrcholí vždy projevy násilí, otevřenými střety, v jejichž středu zájmu vždy stojí reprezentanti, byť anonymní, etnicky odlišných skupin obyvatelstva.

Na míře vyvíjející se tenze interetnických vztahů má vliv celá řada faktorů. Za všechny uvedme ty nejzávažnější: celková společenská nestabilita, zvyšující se počty nezaměstnaných a sociálně závislých, legální, ale i nelegální příliv cizinců, celkový vývoj kriminality, ale i neschopnost státní správy čelit těmto negativním jevům.

Nemalý vliv na formování interetnických vztahů ve společnosti mají zcela nepochybně masové sdělovací prostředky, jakož i veřejně, často až velmi necitlivě, prezentované postoje a názory významných, politických, či jinak veřejně činných osobností.

Vytvářející se ultrapravicové strany a hnutí, jako odraz společenského odporu, se často obracejí na řádného občana, a jak poznamenává Gjuričová [1999: 5] „[...] *který má rád pořádek a snadno pochopitelné prostředí. Prostřednictvím svých politických programů stavěných na nacionalismu, xenofobii a rasismu mu nabízejí nereálně jednoduchá, ale srozumitelná řešení složitých společenských problémů*“.

Na rozdíl od jiných demokraticky se rozvíjejících zemí, projevy interetnické nesnášenlivosti v České republice, nesměřují výhradně proti cizincům, nýbrž proti „domácím“ Romům².

Romové představují jedinou národnostní menšinu v České republice, která se od členů majoritní části společnosti, ale i od ostatních členů národnostních menšin, zjevně odlišuje svými antropologickými rysy. Tato zjevná "odlišnost" pak navozuje zjednodušující stereotyp vnímání Romů jako monolitního celku, kdy, jak poznamenává Gjuričová [1999: 5] „[...] problémy jednotlivců jsou považovány za typické charakteristiky celého etnika.“ Uvedené zjednodušení tradičně negativně ovlivňuje pozici Romů ve společnosti.

Etnická skupina Romů je ojedinělým, svébytným, sociokulturním fenoménem, který se ve skladbě obyvatelstva naší země vyskytuje již více jak 7 století. Co do odlišnosti, bychom nenašli v naší společnosti žádnou jinou početnější skupinu, která by se natolik odlišovala svými zvláštnostmi, jako jsou například kulturní tradice, jazyk, etnické rysy, hodnotové postoje, národnostní příslušnost apod., jako je tomu u Romů.

² Zdroj: <http://www.azpravy.atlas.cz> (pondělí 17. 11. 2008 | 11:24):

Dnešní demonstrace svolané v Litvínově radikální Dělnickou stranou a nacionalisty jsou reakcí na dlouhodobé problémy velké části obyvatel Janova s nepřizpůsobivými Romy, kteří se do levných bytů stěhují z různých koutů ČR a Slovenska a narušují výtržnostmi a vandalstvím občanské soužití. Na jednom z antiromských letáků se objevila i výzva, aby se Romové z Janova vystěhovali jinam.

Podle antifašistů a romských sdružení, která se snaží sociální vyloučení Romů zmírnit, stojí za organizováním demonstrací nebezpeční neonacisté, kteří složitou situaci na sídlišti neznají, nebydlí na něm, a kteří se parazitováním na problému snaží získat další podporu části veřejnosti kritické k Romům. Aktivisté hájící slušné, starousedlé a pracující Romy upozorňují, že mezi nepřizpůsobivými jsou i zástupci majority a přesto se útoky účelově zaměřují na Romy.

1.1 Pohled do historie Romů

Nedostatek pramenů o nejstarších úsecích historie Romů předznamenal nutnost shromažďovat cenné informace, zejména o jejich původní vlasti, hromadném odchodu z ní, jakož i o jejich pojmenování, pomocí srovnávací filologie. S přičiněním spíšského osvícence A. Augustiniho ab Hortis, na jehož poznatky navázali němečtí a angličtí lingvisté, byla vědeckou metodou prokázána etnogeneze Romů a jejich jazyk byl ke konci 18. století zařazen do tzv. indoevropské jazykové rodiny. [Nečas 1999: 9]

1.1.1 Původ Romů a jejich putování do Evropy

"Předkové dnešních Romů patřili pravděpodobně k původnímu obyvatelstvu Indie, které bylo někdy v polovině 2. tisíciletí př. n. l. buď vytlačeno do těžko přístupných a okrajových oblastí, nebo podmaněno a včleňováno do velmi složitého sociálního systému." [Nečas 1999: 1]

Postupně se vyvíjející složitý kastovní systém ovlivněný hinduismem umožňoval v rodině nebo rodu vykonávat dědičně pouze jednu profesi. Z příslušnosti ke kastě vyplýval i společenský status. Přísné dodržování závazných pravidel jednání se vyžadovalo pod hrozbou možnosti kastovního vyloučení.

Zmiňovaná dědičně vykonávaná jediná profese neboli monoprofesnost, jak uvádí Nečas [1999: 11], měla nejméně dva sociální důsledky: *„V opatřování základních životních potřeb byli členové kasty odkázáni na okolní, zvláště rolnické obyvatelstvo a tento pohyb je permanentně nutil k územnímu pohybu, který se projevoval buď řemeslnických kočovnictvím, nebo parazitující potulkou. Kováři a další řemeslníci, pracující s kovem, dřevem, kůží, hlinou, proutím a jiným materiálem, kočovali v pravidelném kruhu, jehož časové obraty podmiňovala sporadická poptávka po jejich výrobcích. Naproti tomu muzikanti, tanečníci a kejklíři neodváděli žádnou produktivní práci, potulovali se za málo konkrétním cílem a doplňovali si zdroje své obživy krádežemi, žebrotou a dalšími projevy příživnictví. Kočovníci přitom stáli kastovně výš než tuláci“.*

V každé další generaci tak docházelo ke zvyšování počtu kovářů, muzikantů apod., důsledkem čehož bylo štěpení stávajících kast na podkasty, z nichž *„pouze jedna zůstávala v dosavadním areálu a zbývající se etapovitě stěhovaly do sousední úživné*

oblasti s nadějí, že tam bude větší poptávka po kovářské práci, hudební dovednosti apod..“ [Nečas 1999: 11]

K jedné ze složek původního obyvatelstva v Indii patřili Domové. Historici na základě svých poznatků předpokládají, že Domové měli kdysi svůj stát a mohli tvořit i samostatné etnikum. Tento předpokládaný státní útvar však zanikl vlivem náporu Árijských dobyvatelů. [Nečas 1999: 11-12]

Z podrobených populačních skupin vyrůstaly kasty připomínající svou existenci život pozdějších Romů, jak uvádí Nečas [1999: 12] *„[...] věnovali se kovářství, kotlářství, obchodu, podvodům a krádežím dobytka, uklízením a odstraňováním nečistot, hudební, taneční a kejklířské činnosti, potulce a žebrotě. Neznali písmo, neměli písemnictví, které nahrazovala ústní lidová slovesnost.“*

Domové zřejmě patřili k nejnižším a opovrhovaným kastám. Jak poznamenává Horváthová [2002: 6] *„Stát posléze zanikl a z podrobeného etnika se stala „nízká“ kasta – přesněji množina mnoha okrajových kast a podkast, což dokládá i současné postavení domských kast v Indii. Život a kultura dnešních indických domů dosud vykazuje mnoho shodných rysů s kulturou Romů. Příslušníci domských kast se i dnes věnují řemeslům, která jsou spjata s romskou tradicí (kovářství, kotlářství, košíkářství, výroba sít, práce s hlinou včetně výroby cihel, pěvecká, hudební a taneční produkce i jiné formy zábavy – předvádění cvičené zvěře, akrobacie, loutkoherectví, dále obchod s dobytkem a různé služby: rasů, pohřební, uklizečské).“*

Důsledky zmiňované monoprofesnosti, obava z nedostatku obživy, hladomoru, tíživost kastovního systému, ale i další příčiny byly zřejmě nejhlavnějšími důvody pohybu domských kast přes hranice indického subkontinentu směrem dále na západ.

Podrobnosti o etnogenezi Romů, včetně příčin a doby odchodu ze země jejich původu, zůstávají spíše na úrovni dohadů než skutečného historického poznání.

Co přesně vedlo k odchodu Romů z Indie je zahaleno tajemstvím a to nejen pokud jde o otázku příčin, ale i způsobu odchodu, tedy zda to byl odchod jednorázový nebo postupný. Stejně tak zůstává otázkou, v jakém časovém období k tomuto odchodu došlo.

Například Nečas [1999: 12] uvádí, že exodus Romů ze země jejich původu se uskutečňoval v několika různě velkých proudech v rozmezí od 3. do 5. století a od 9. do 10. století.

Naproti tomu Horváthová [2002: 9] poznamenává, že k opuštění pravlasti došlo pravděpodobně někdy mezi 3. – 9. (10.) století.

Podle dochovaných písemných zpráv, prvním státním územím, přes které tyto migrační vlny procházely, bylo území perské říše (území dnešního Íránu). Odtud v 7. století, v důsledku arabsko-muslimské invaze, putovali do Arménie a z ní pak dále na území západní byzantské říše – Cařihradu a Thrákie. [Barša 2003: 264]

Na Balkánský poloostrov se začali přesouvat od 11. století a jak dále poznamenává Barša [2003: 264] „[...] částečně pokračovali v kočování, částečně se usazovali [...]“.

Před vstupem na evropský kontinent se putující kasty Romů rozdělily do dvou proudů, z nichž méně početný směřoval podél severoafrického pobřeží a pravděpodobně už v 9. století dosáhl Pyrenejského poloostrova, zatímco početnější základní proud mířil do Konstantinopole, odtud pak přes Dardanely a Balkánský poloostrov do celé Evropy. [Nečas 1999: 12]

Písemná zmínka o přítomnosti Romů v centru byzantské metropole pochází z 11. století z kláštera v Iberonu na hoře Athos. Je zde záznam o výskytu lidí, kteří byli označováni jako Atsinganoi. Šlo o přezdívkou příslušníků kacířské sekty, která se věnovala věštění a čarování. Zřejmě prezentací uvedených dovedností a služeb, kterým se mohli přiučit putováním územím těchto sekt, si vysloužili právě takového pojmenování. [Nečas 1999: 13]

Odtud zřejmě pochází prapůvod pojmenování Romů (Cikánů), které následně proniklo jednak do středověké latiny (Acinganus, Cinganus, Cingerus) a jednak i do jazyků jednotlivých národů, které je poznávaly jako migranty při putování Evropou. Odtud např. „v bulharštině (*Acigan, Cigan*), srbštině (*Ciganin*), rumunštině (*Tsigan*), maďarštině (*Czigányok*), slovenštině (*Cigán*), němčině a holandštině (*Zigeuner*) švýcarské němčině (*Zeginer*), starofrancouzštině (*Cingare, Cingar, Cingan*), italštině (*Zingaro*), polštině a ruštině (*Cygan*), ukrajinštině a běloruštině (*Cyhán*) atd.“ [Nečas 1999: 13]

1.1.2 Nejstarší zmínky o Romech na českém území

Za nejstarší písemnou památku dosvědčující příchod Romů do střední Evropy, respektive na české území, je považována Dalimilova kronika, ve které se k roku 1242 vztahuje záznam³, kde jsou Romové označováni slovem „*Kartasi*“. [Daniel 1994: 39]

O významu této zprávy však pochybuje Vladislav Vančura v *Obrazech z dějin národa českého*. Odmítá všeobecně přijímanou domněnku o tom, že Romové byli vyzvědači ve službách Tatarů. Poznává, že „[...] tehdy utíkal před mongolským vojskem v tlupách lid, kterému bylo dáno jméno *kartasi* a tj. *cikáni*. Mongolská hrubost naháněla *cikánům* nesmírný strach. [...] *I utíkali, hnali se jako laní stádo, [...] a snášeli strašný hlad. [...] Tu říkali vkládajíce v svá slova všechnu naději žebráků: „Kartas boh! Kartas boh!“ A to jest: hladovíme!*“ [Miklušáková 1998: 268]

Zda se jednalo skutečně o Romy, mylně považované za tatarské zvědy, či o lid žijící v tlupách a skutečně utíkající před tatarskými vojsky, je nejednoznačné a zůstává otázkou. Navíc mongolská vojska vpadla do střední Evropy již v roce 1241, a pokud by zde měla své zvědy, pak by jejich přítomnost musela být datována do jara roku 1241, nikoliv do roku 1242, jak je uvedeno v Dalimilově kronice.

Dalším historickým dokladem o pohybu Romů po českých zemích je zápis z roku 1399 v *Popravčí knize pánů z Rožmberka*, ve které je zaznamenáno: „*Cikán černý Ondřejov pacholek*.“ [Daniel 1994: 39-45]

I tato zmínka je považována za spornou, neboť se mohlo jednat i o přezdívku, když např. dle *Starých letopisů českých* obsadili Pražané se Žižkou hrad Vildštejn, „*neb sú uhrozili jeho purkrabí nestatečného, jménem Cikána*“. [Miklušáková 1998: 268]

Na území dnešního Slovenska se první zmínka o Romech datuje do roku 1322, kdy rychtář Ján Kunch ze Spišské Nové Vsi v soupisu statků uvedl, že se v "okolních lesech, patřících rodině Marisásových, potulují *Cikáni*". Dalším nejednoznačným údajem o přítomnosti Romů na našem území, je úryvek z kroniky obsažené později v Palackého *Starých letopisech českých*, kde u roku 1416 je poznámka: „[...] *toho léta vláčili se Cikáni po České zemi a lidí mámili*“. [Miklušáková 1998: 268]

³ Srov. [Miklušáková 1998: 274] „[...] 82. kapitola z Dalimilovy kroniky nazvaná „*O Kartasiech pohanských*“ [...].“

Jméno Cikán či Cigán se objevuje stále častěji. Například ze zpráv vztahujících se ke hradu Bludov na Šumperku se váže zpráva z roku 1412. Toho roku „[...] přijel k Smilovi z Kunštátu na bludovský hrad rytíř Mikuláš Cigán z Čelechovic. A tu se stalo, že Smilova kobyla zabila Cigánova koně, a Smil nechtěl Cigánovi zaň dát v náhradu 24 kopy peněz, takže byl od Cigána o ně žalován u krajského soudu v Olomouci.“^{4, 5}

Početnější skupiny Romů pohybujících se po českých zemích se začínají objevovat na počátku 15. století. Vyplývá to z různých dobových listin zaručující těmto skupinám např. volný pohyb, upravující výkon soudní moci apod..⁶

O procházející skupině Romů přes tehdejší české území, a jejíž cesta byla podrobněji zmapována i v jiných zemích, a tudíž je považována za zmínku zcela jistou, pochází až z roku 1417. Jak poznamenává Miklušáková [1998: 269] „V jejím čele stál „král“ Sindel a „vévodové“ Panuel, Michal a Ondřej. [...] Tato více než třiset členná skupina se v roce 1417 vydala od Budína do Košic a dále pak přes Levice jižním Slovenskem do Bratislavy, kde se rozdělila [...] prokazovala se ochrannými listinami, které jim zaručovaly příznivějšího přijetí.“

⁴ Zdroj: <http://www.bludov.cz/O-Bludove/Bludovske-zajimavosti/Hrad-tvrz-a-zamek.html>

⁵ Z historie obce Čelechovice se dozvídáme, že zde žil zemanský rod užívající přídomku „z Čelechovic“. Rod měl ve znaku turnajový šraňk a jeho posledním příslušníkem byl Mikuláš Cigán z Čelechovic, proslulý mnoha majetkovými transakcemi a spory; Zdroj: tamtéž

⁶ Např. v roce 1423 vydal císař a král Zikmund listinu zaručující družině Romů vedených vojvodou Ladislavem svobodný pohyb a vojvodovi výkon soudní moci nad svými lidmi. [Barša 2003: 265]

1.1.3 Postavení Romů do roku 1918

Na přelomu 15. a 16. století se postoj vůči Romům začíná postupně měnit⁷. Kromě toho, že jsou obviňováni ze špehování ve prospěch Turků, jsou jim přičítány případy žhářství a nepoctivý způsob obživy. Stále častěji se dostávají do konfliktů s místním obyvatelstvem.

Jak uvádí Nečas [1999: 23] *„Někdejší shovívavost a snášlivost se vytrácela a byla nahrazována averzí a strachem. Romové přestávali být akceptováni a stávali se naopak čím dále, tím méně vítanými až nakonec nežádoucími.“*

Ferdinand I. v roce 1545 vydává příkaz, aby byli vypovězeni ze země. Od 17. století protiromských opatření postupně přibývá. Sériemi vydávaných reskriptů, patentů a mandátů byli Romové postaveni mimo zákon.

„Leopold I. 11. července 1697 prohlásil Romy za psance, takže muž směl kdokoliv při pronásledování beztrestně zastřelit jako ptáky nebo škodnou zvěř a po zadržení je čekal trest smrti, zatímco ženy a děti byly trestány uříznutím uší a vyhnáním za hranice města nebo země.“ *„[...] v letech 1694-1763 bylo realizováno celkem 527 protiromských procesů. [...] před městskými hrdelními soudy stálo 1 040 Romů. [...] „Protiromská opatření tehdy kulminovala na území krajů Berounského, Kouřimského a Chrudimského [...].“* [Nečas 1999: 24-30]

Důvodem postihů nebyla etnická příslušnost, nýbrž způsob života vymykající se kontrole mocenského aparátu. Tresty byly ukládány především za drobné krádeže, polní a lesní pých, žebrotu, věštění, hádání z ruky, poskytování léčivých bylin apod.. Trest nucených prací *„na obecním neb panském díle“* se v protiromských procesech začal uplatňovat ve 30. letech 18. století. [Nečas 1999: 31]

K prvnímu částečnému usazování Romů začíná docházet v průběhu 18. století především na území Moravy, kde si svou obživu zajišťovali poskytováním služeb a malovýrobou zejména kovářstvím. Pohybovali se v kočovném kruhu se stálým bydlištěm v zimním období. [Barša 2003: 265]

⁷ *„Katolická církev začala již dříve poukazovat na to, že se chování Cikánů příliš neshoduje s chováním, jež se očekává od poutníků činících pokání, a s křesťanstvím vůbec. „Zlatý věk“ střídá období nedůvěry, která postupně přerůstá v otevřenou represi, k níž dala církev své oficiální požehnání již roku 1474, kdy Cikány pařížský arcibiskup exkomunikoval z církve.“* [Miklušáková 1998: 269]

V období vlády Marie Terezie (1740-1780) a Josefa II. (1780-1790) dochází ke změnám v názorech a postojích k Romům. Otevřená represe je nahrazována úředně řízenou asimilační integrací Romů. Určité rodiny či rody jsou tolerovány, je jim povolán pobyt na určeném území, nicméně jejich další pohyb na daném území nadále podléhal přísné kontrole. „*Označení cikáni bylo nahrazeno jazykovou inovací „novosedláci“ (Neubauern) či „novomad'ari“ (Új-Magyar).*“ Byla uplatňována snaha o potlačování romštiny, byl vydán zákaz tradičního odívání Romů. Zvláštní byla snaha o „převýchovu“ romských dětí mezi sedmým a dvacátým rokem věku v neromských rodinách. Nesměla být vykonávána tradiční povolání, byla zakázána instituce vajdy, nesmělo se handlovat s koňmi, naopak nutností bylo plnit náboženské povinnosti. [Miklušáková 1998: 270]

Minimálně zde se nabízí otázka, co bylo hlavním záměrem, či jaké cíle byly sledovány císařskými úřady vlády Marie Terezie a Josefa II, které byly uplatňovány formou regulace a výchovy Romů. Prvořadým požadavkem bylo, aby vedli řádný život, byli usměřňováni k důležitosti vzdělání, náboženské výchovy a v neposlední řadě se mnohá opatření týkala též regulace partnerských svazků, jinými slovy se jednalo o naplňování záměru úplné asimilace Romů.⁸ „*[...] uvažovalo se, jak dalece je možno z Cikánů vychovat lidi a křesťany, kteří by byli užitečnými poddanými. [...] toto samozřejmě bude vyžadovat strpení, námahu a čas, jehož nádherné ovoce a také výsledky bude moci si uvědomit důstojně až potomstvo. [...] Nebylo jim trpěno bydlení pod širým nebem nebo pod stany a toulání, ženění bylo dovoleno jen se svolením vrchnosti a na základě zajištěného výdětku.*“ [Daniel 1994: 96, 98]

Nařízením Josefa II z roku 1782 byl kladen důraz na školní docházku dětí, vyučení romské mládeže, povinnou návštěvu bohoslužeb a dodržování hygienických podmínek. Na základě rozhodnutí z roku 1784 je uplatňováno úředně řízené usazování dosud neusazených Romů na Moravě. Dokladem toho je dokument z roku 1798 pod názvem „*Opinio de domiciliatione et regulatione Zingarorum.*“⁹

Přes veškerá opatření žila i nadále významná část Romů v Čechách i Uhrách kočovným nebo polokočovným způsobem života. „*Cestovali ve vozech či maringotkách a živili se prodejem vlastních výrobků či zvláštními službami jako drátováním kuchyňského nádobí, broušením nožů atp.*“ [Barša 2003: 266]

⁸ Srov. citace z dobových dokumentů v [Daniel 1999: 96-99]

⁹ Srov. např. [Barša 2003: 265] a [Daniel 1999: 98]

„[...] krajem se rozléhá vyklepávání podkov kladivem, [...] mnozí se zabývají hudbou, druzí pod stany pokřikují a tráví svůj život ve stínu zápraží svých domovů, [...] ojedinele pletou tkaniny a tím si svůj chléb vydělávají; práci na kovářině se lopotí a dělají pevná dláta, [...] v otálení však vězí jejich celé postavení [...].“
[Daniel 1994: 100]

Především kovářské řemeslo bylo Romům natolik příznačné, že se v této souvislosti ujalo i přísloví: „*Wie viel Zigeuner, so viel Schmider!* (Kolik Cikánů tolik kovářů!).“ [Daniel 1994: 107]

V období osvícenství se stále více potvrzovala ta skutečnost, že Romy a romskou otázku nelze řešit prostřednictvím represí, resp. represivních a prohibičních zákonů, která nezajišťují Romům skutečná práva svobody a sociální spravedlnost. Nelze tedy očekávat, že by zákonná opatření napomohla úspěšně, zcela a natrvalo vyřešit otázku usazování a přivykání normálním pravidlům života.

Ve druhé polovině 19. století se státní politika v protikladu politiky osvícenské začíná silně zasazovat o omezování domovského práva Romů. Mezi Romy a samosprávami obcí se mnohdy odehrávaly spory o možnosti jejich usazování se v obcích. Tlak místního obyvatelstva donutil Romy zakládat své osady většinou v „bezpečné“ vzdálenosti od vlastní obce – na odlehlých okrajích vesnic, periferiích měst nebo na sporných katastrálních územích, ke kterým se žádná z obcí nechtěla hlásit. Obyvatelé romské osady tak zpravidla nepříslušeli do domovského svazku nejbližší obce.

V roce 1863 byl přijat zákon o domovské příslušnosti (právu domovském) č. 105, podle kterého udělení domovského práva sebou neslo také povinnost obce postarat se o každého svého příslušníka, který neměl prostředky na obživu. Podle § 19 tohoto zákona Romové „[...] nemohli v Čechách získávat v žádné obci právo domovské a byli tudíž nuceni toulat se z jedné vesnice do druhé, aniž by jim byla poskytnuta možnost usadit se na jednom místě a získat tímto způsobem i domovské právo. [...] téměř všude, kde se ucházeli o usazení, byli odmítáni a leckde jim bylo dáváno i tzv. „výpalné“, jen aby je nemusela městečka nebo vesnice přijmout do domovské příslušnosti“ [Daniel 1994: 116].

Každé osobě, které bylo přiznáno domovské právo, byl vydán tzv. domovský list (viz příloha č. 1).

„Jako bezdomovci Romové neměli povinnost a vlastně mnohdy ani možnost navštěvovat školu. Na druhou stranu o ni většinou nejevili valný zájem, protože neměli reálnou naději na uplatnění školních znalostí při zajišťování obživy. Negramotní Romové, špatně ovládající češtinu, neměli předpoklady zapojit se do společnosti, a tak se z romských osad vytvářely izolované jednotky – romská ghetta.“
[Horváthová 2002: 40]

Negativní postoj vůči Romům byl ovlivňován vydáváním celé řady právních norem obsahujících mnohá ustanovení vyjadřující vůči nim distanci, aroganci a nezájem - například podle zákona ze dne 27. července 1871, č. 88 ř. z., byli Romové považováni za obtížné cizince. Zákonem č. 108/1873 ř. z. se publikovaly trestní policejní předpisy proti tulákům a zahalečům, mezi nimiž komentář výslovně uváděl také Romy.

V roce 1885 byl přijat další represivní zákon¹⁰ č. 89 a č. 90 ř. z.¹¹, proti tulákům, který zpříšňoval ustanovení z roku 1873. Dalším byl výnos vídeňského ministra vnitra „O kočovných cikánech“ ze dne 14. září 1888, který platil v českých zemích až do roku 1927, na něhož navazovalo nařízení z 30. září roku 1888 vydané Zemským úřadem v Praze „o potírání cikánských potulek.“, podle něhož byli „[...] Romové každým rokem čtvrtletně posíláni tzv. „šupem“ tam, odkud přišli. Tento obrázek nuceného „postrku“ Romů z jedné vesnice do druhé, z jednoho města do druhého se stal tak častým jevem, že se dostal do každodenního života té doby, nejen u nás, ale i v Německu.“
[Daniel 1994: 116].

Uvedené předpisy vycházely z předpokladu, že pokud se podaří vyřešit nežádoucí pohyblivost cikánů, budou tím zároveň vyřešeny i jejich sociální problémy.

¹⁰ Zákon č. 89 ze dne 24. května 1885 ř. z., o zřízení nucených pracovních kolonií a o změně některých ustanovení trestního práva.

¹¹ Zákon č. 90 ze dne 24. května 1885 o donucovacích pracovních a polepšovacích ústavech

1.1.4 Postavení Romů do roku 1945

V období po 1. světové válce se ze sousedních států vrátilo mnoho Romů zpět do Českých zemí i na Slovensko. První republiku je z romského hlediska možné charakterizovat jako „[...] období vznikaní dalších romských osad. Rychlým vzrůstem romské populace se rychle rozrůstaly staré a vznikaly nové romské kolonie na krajích vesnic, městeček a měst nejen u nás, ale hlavně na východním Slovensku.“ [Daniel 1994: 125]

Zejména v souvislosti s hospodářskou zaostalostí na Slovensku se život Romů projevoval velmi nízkou životní úrovní. Negativní postoj většinového obyvatelstva k Romům v jejich okolí tuto situaci i nadále zhoršoval, „[...] způsoboval jejich izolaci a vylučoval je z hospodářského, politického a kulturního života tehdejší společnosti.“ Nejčastějším zdrojem jejich obživy byla příležitostná práce, drobnější krádeže a lesní pých. [Daniel 1994: 125]

Jak uvádí Daniel [1994: 125] v oběžníku Zemské politické správy ze dne 19. září 1921 můžeme nalézt zápis: „*Neustálé stížnosti obyvatelstva zvláště venkovního na tlupy cikánské, které toulajíce se krajem, žijí se žebrotou a ještě více krádeží, zavdávají podnět k tomu, aby vůči těmto škůdcům důrazně bylo zakročeno. Vláda zamýšlí čeliti této trýzni zvláštní akcí zákonodárnou.*“

Ačkoliv byli Romové, resp. Cikáni za první republiky oficiálně uznáni za svébytnou národnostní menšinu (a ve sčítání lidu v roce 1921 byla romská národnost, stejně tak jako židovská, zvláště vymezena), nadále byl vůči nim uplatňován zákon o potulce z roku 1885.

Státní úřady i nadále věnovaly Romům mimořádnou pozornost. Snaha o asimilaci se projevila v roce 1927 přijetím radikálního zákona č. 117 o potulných Cikánech. Vzorem pro vznik tohoto zákona se stal francouzský zákon o kočovnicích z roku 1912 a bavorský zákon o cikánech a zahalečích z roku 1926.¹²

Spolu s prováděcím nařízením vydaným o necelý rok později, nabyla praktická stránka "řešení romské otázky" zcela konkrétní podobu: zásadní význam se připisoval řádně vedené evidenci Romů, resp. soupisům všech kočovníků, mezi něž se počítali i Romové polousedlí (tedy ti, kteří se přes zimu zdržovali na stálém místě, nicméně

¹² Zdroj: holocaust.cz; <http://www.holocaust.cz/cz2/history/rom/czech/czrom1>

během sezóny cestovali za prací). Podle znění § 1 tohoto zákona byli za „potulné cikány“ považováni „[...]cikáni z místa na místo se toulající a jiní tuláci práce se štítící, kteří po cikánsku žijí, a to v obojím případě i tehdy, mají-li po část roku - hlavně v zimě - stálé bydliště.“¹³

Důvodová zpráva tohoto zákona uvádí, že na tehdejší Československou republiku připadalo asi 8 000 Cikánů rodem. V textu je dále uvedeno, za jakých okolností byly cikánům vydávány tzv. kočovnické listy. Existovalo četnické Ústředí pro evidenci potulných cikánů. Povolení k táboření uděloval starosta obce a po celou dobu táboření měl u sebe kočovnický list.

Úřady mohly určit místa, kam byl vstup kočovným cikánům zakázán. Podle ustanovení § 12 citovaného zákona mohou „*Děti mladší 18ti let býti potulným cikánům odňaty, nemohou-li o ně náležitě pečovat a zvláště jim dáti potřebnou výchovu. V každém případě lze jim odníti děti cizí.*“ Takto odňaté děti mohly být dodány do „[...] péče řádných rodin nebo vychovávacích ústavů, v nichž by bylo postaráno nejen o jejich náležitou výchovu, nýbrž i o vhodnou přípravu pro praktický život.“¹⁴

Osobám s přívlastkem „potulný cikán“ starším 14 let byly vydány cikánské legitimace, obsahující mj. osobní data, popis osoby a otisky prstů. Na základě prováděcích předpisů pak měli držitelé cikánských legitimací zakázán přístup na určitá území (např. lázně, obvody velkých měst atp.). V tehdejší Evropě nebylo toto opatření nikterak mimořádným. Důvodem bylo značně rozšířené povědomí o potulných Cikánech jako o asociálním a kriminálním živlu.

Více než prozřetelným účelem uvedeného zákona bylo spíše, než napomáhat začlenění Romů do rámce společnosti, hledání možností jak tuto společnost před Romy chránit, navíc ignorující ústavně zaručenou rovnoprávnost a osobní práva a svobody.

Nízká životní úroveň, stejně tak jako izolovanost Romů od svého okolí se projevila i v době fašistické okupace Československa. Koncem třicátých let se na území Československé republiky uchýlilo mnoho romských rodin prchajících z nacistického Německa a okupovaného Rakouska.

¹³ Zdroj: národně-vzdělávací institut - zákon o potulných cikánech;
http://www.vzdelavaci-institut.com/files/index.php?option=com_content&task=view&id=50&Itemid=57

¹⁴ tamtéž

Do začátku 2. světové války bylo evidováno celkem 36 696 osob, kterým byly vydány cikánské legitimace (viz příloha č. 2) evidované četnickým Ústředím pro evidenci potulných cikánů¹⁵. Mnohým Romům byly cikánské legitimace vydány přesto, že žili usazeně. Důvodem byla především nechuť jednotlivých obcí poskytnout domovské právo v nich žijícím Romům.¹⁶

Ministerstvo vnitra dne 30. listopadu 1939 nařídilo oběžníkem vydaným všem podřízeným úřadům, aby Romy vyzvaly k okamžitému usazení. Tomu, kdo by se nařízení odmítl podřídít, hrozilo umístění do kárných pracovních táborů. Za tímto účelem byl zřízen pro Romy z Čech tábor v Letech u Písku, pro Romy z Moravy pak tábor v Hodoníně u Kunštátu. [Miklušáková 1998: 274]

„Táborovou internací (myšleno v Letech na Písku – pozn. autora) prošlo 1.309 vězňů včetně 36 v tábore narozených dětí.“ [Nečas 1999: 70]

Původní cikánský tábor v Hodoníně měl „ubytovací“ kapacitu 200-300 osob. Po provedených úpravách byl od roku 1943 schopen pojmout 750 osob. *„V tábore bylo vězněno celkem 1.395 mužů, žen a dětí včetně 34 novorozenců, které tam porodily intervenované matky.“* [Nečas 1999: 73-74]

Velmi špatné hygienické podmínky byly příčinou šíření nakažlivých chorob v obou táborech, např. břišní tyfus, spalničky, pohlavní choroby, trachom, otevřená tuberkulóza a další.

Daniel [1994: 133] uvádí, že podle dochovaných pramenů z obou uvedených táborů a seznamu vězňů z Osvětimi - Auschwitz-Birkenau. *„[...] zahynulo v plynových komorách a pecích na 6.500-7.000 českých Romů.“*¹⁷ Nečas [1999: 79] tuto informaci zpřesňuje: *„[...] z protektorátu bylo deportováno do Auschwitz-Birkenau 4.495 Romů, z toho 2.195 mužů a chlapců a 2.340 žen a dívek“.*

Velký počet Romů s protektorátní příslušností se do zmiňovaného koncentračního tábora dostala také skupinovými, ale i individuálními transporty v rámci transportů z Německé říše. Daniel [1994: 134] dále poznamenává, že *„podle některých odhadů zahynulo v Osvětimi na 600.000 Romů téměř z celé okupované Evropy.“*

¹⁵ Srov. např. Jamnická [1955: 65]

¹⁶ Zdroj: webové stránky holocaust.cz; <http://www.holocaust.cz/cz2/history/rom/czech/czrom1d>

¹⁷ Srov. např. [Miklušáková 1998: 274]

Počty Romů na území dnešní České republiky v období těsně po válce byly odhadovány řádově mezi 600 až 1000, z toho více jak polovina se vrátila z koncentračních táborů.¹⁸

Jak poznamenává Barša [2003: 269] „*Drtivá většina Romů dnes žijících v České republice jsou tedy potomky usedlých a polousedlých Romů stěhujících se ve vlnách ze Slovenska, nepoměrně menší skupinu pak tvoří potomci kočovných Romů příšlých po válce z Balkánu, z nichž nejviditelnější skupinou jsou Olašci.*“

¹⁸ Srov. např. [Barša 2003: 269]; [Miklušáková 1998: 276]

1.1.5 Postavení Romů do roku 1989

Novodobá historie Romů byla podmíněna odlišnou situací v jednotlivých regionech a to jak na Slovensku, tak i v Čechách. Na Slovensku se špatná ekonomická situace projevovala v nedostatku pracovních příležitostí, převládala zde bída a sociální nejistota. Nejhorší podmínky byly na východním Slovensku. Zcela odlišná byla situace v českých zemích, zvláště pak v pohraničí, odkud bylo původní německé obyvatelstvo vysídleno. Velké průmyslové podniky a doly se ocitly bez pracovníků, byly zde opuštěné domy, velké množství pracovních příležitostí zde poskytovaly statky. [Gjuričová 1999: 15]

Možnosti ubytování a zbohatnutí představovaly spouštěcí mechanismus systematicky realizovaného „náboru“ uplatňovaného tehdejší vládnoucí politikou na počátku poválečného období, který přivedl značný počet Romů ze Slovenska do Čech. Postupně tak započalo osídlování pohraničí. Tehdejší vláda rychlé osídlování pohraničí podporovala a nové pracovní síly vítala. Romové míří za výdělkem do českého pohraničí, severních Čech a Ostravské průmyslové aglomerace. Sami tuto možnost považují za jediné východisko z jejich neperspektivní situace na Slovensku.

První poválečný soupis realizovaný ve druhé polovině roku 1947 vypovídá o celkovém počtu registrovaných Romů na území tehdejšího Československa. V té době zde žilo 101 190 Romů, z čehož, jak popisuje Miklušáková [1998: 276] „[...] plných 16 752 připadá na Čechy a Moravu a zbylých 84 438 na Slovensko“ a dále pokračuje „Mnozí Romové se přitom vraceli s prvními úsporami domů a pomalu budovali své nové domovy v osadách bez elektřiny a pitné vody, v osadách, jež postrádaly hygienické zázemí a které byly navíc určeny k demolici.“ Soupis se stal počátkem pro základní úvahy o možnostech řešení tzv. cikánského problému v Československu.¹⁹

Postupné dosídlování pohraničního území a obnova válkou narušeného hospodářského života nabízela Romům možnost vyřešení jak pracovních, tak i bytových problémů. Cílovými místy se pak pro ně staly severní Čechy s městy jako například Most, Litvínov, Chomutov, Jirkov, Kadaň, Klášterec nad Ohří, Sokolov, Ústí nad Labem, Cheb, Bílina a mnohá další. Na severní Moravě to pak byla oblast průmyslově se rozvíjející Ostravy, Opavy, Studénky, Havířova, Frýdku Místku a jejich přilehlých částí. V jižních Čechách to pak bylo město Český Krumlov, kde mnozí Romové

¹⁹ Srov. např. [Barša 2003: 270]

nacházeli svůj nový domov. V českých městech tak postupně vzniká poměrně velká skupina Romů zcela zapojených do života většinové společnosti.

„Podle krajů obývala více než ¼ celkového množství romské populace Severočeský kraj, kde měli Romové také nejvyšší zastoupení v úhrnu obyvatelstva. Za Severočeským krajem zaujímaly další pořadí v hustotě romské populace kraj Severomoravský a kraj Západočeský, kde v prvním případě žila pětina a ve druhém sedmina z celkového počtu Romů. Naprosto nejméně Romů sídlilo v Jihočeském kraji.“ [Nečas 1999: 88]

Značný význam na tempu růstu početního stavu romské populace je přičítán z 1/3 mobility ve formě stěhování a ze 2/3 přirozené reprodukci se zvláště příznivými podmínkami věkového složení. Relativní mladost, tj. vysoký podíl dětí a nízký podíl starých osob je patrný i dnes.

Jestliže v roce 1980 činil věkový průměr všech občanů Československa 34,4 roku, pak u Romů byl tento průměr pouhých 21,7 roku. [Nečas 1999: 90]

Slovenští Romové přicházeli do českých měst z kulturně odlišného prostředí izolovaných romských osad. Tento přechod byl spojen zejména s přetrháním tradičních rodových vazeb uvnitř romské komunity. Uplatňovali se spíše v nezemědělských profesích spočívajících v manuální práci, nevyžadující žádnou kvalifikaci. Muži nacházeli práci jako nádeníci ve stavebnictví, výkopových pracích, závozníci v dopravě, vykládce vagonů, rozvozu uhlí, v komunálních a technických službách jako popeláři, jako pomocní dělníci v hutích, ale i dolech. Ženy pracovaly zejména jako uklízečky nebo myčky nádobí v podnicích veřejného stravování.

Ubytování získávali v nájemních domech, nacházejících se často ve staré zástavbě nebo i v budoucích demoličních zónách, a ačkoliv mnohdy bydleli v nevyhovujících podmínkách, jejich obydlí se zlepšovala. V každém případě nové podmínky bydlení byly o mnoho kvalitnější oproti situaci, jaké jim poskytovaly chatrče v romských osadách slovenského venkova, které je možné shledávat v některých oblastech Slovenska i dnes.

Zákon č. 117/1927 Sb., o potulných Cikánech a předpisy podle něho vydané zůstávaly v platnosti až do roku 1950.²⁰

²⁰ Zák. č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech byl zrušen ustanovením § 150 zák. č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní

Vládnoucí strategie začala postupně přecházet od násilných a represivních opatření k paternalistické a asimilačně-převýchovné politice. Tomuto nasvědčuje především úsilí o odstranění společenské a kulturní zaostalosti – boj proti negramotnosti, školní výchova, zapojení do ekonomického a společenského života, osvětové výchovné práce. Spolu s touto vizí se objevuje nový úkol, kterým je *„likvidace cikánských osad a rozptyl jejich obyvatel mezi ostatní“*.

Snahy o dosažení úspěchů byly negativně ovlivňovány řadou vzájemně provázaných faktorů, např. jak uvádí Gjuričová [1999: 16] *„Ačkoliv většina Romů a hlavně děti z cikánských osad mluvila výhradně romsky, státní orgány nepřipustily romštinu jako vyučovací jazyk. Zásadně odmítly akceptovat romské společenství jako osobitou etnickou minoritu“*.

Resort školství se potýkal s nedostatkem financí, školních zařízení a kvalifikovaných učitelů. Nedostatek trpělivosti, vytrvalosti a snaha společným úsilím řešit daný problém se jako nedostatek projevoval i na straně Romů, kdy jak poznamenává Gjuričová [1999: 16] *„Romští rodiče odmítali umísťovat své děti do mateřských škol, do základních škol je posílali nedbale a bez zájmu, z finančních důvodů odmítali platit příspěvky na stravování ve školách a poplatky za pobyt v mateřských školách.“*

Průlom ve vyřešení tzv. cikánské otázky se i přes počáteční nadšení vůbec nezdařil, spíše naopak. Problémy se postupně prohlubovaly a sociální situace Romů začala být neúnosná, často na hranici bídy a to i v místech nových soustředění Romů, tj. v průmyslových a pohraničních oblastech.

Od druhé poloviny 50. let se začíná projevovat intenzivnější snaha státní správy a dalších subjektů o zásadnější řešení narůstajících problémů Romů. Jako hlavní příčina bránící narovnání sociální nerovnosti romského obyvatelstva je označováno, jako již po několikáté v historii, kočování a kočovný způsob života. [Gjuričová 1999: 16]

Rázný konec přetrvávajícímu kočovnictví a potulování měl učinit zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob. Nařizoval trvalé usídlení kočujících a polokočujících osob. Svým způsobem porušoval ústavou dané právo svobodného pobytu občanů²¹, když ve svém § 1 zakotvuje: *„Národní výbory poskytují osobám,*

²¹ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948, **Svoboda pobytu § 7 odst. 1)** *„Každý občan se může usazovat nebo pobývat na kterémkoli místě Československé republiky. Omezit lze toto právo jen v zájmu veřejném na základě zákona“*.

které vedou kočovný způsob života, všestrannou pomoc, aby mohly přejít k usedlému způsobu života; zejména jsou povinny těmto osobám pomáhat při opatrování vhodného zaměstnání a ubytování a působit výchovnými prostředky soustavně k tomu, aby se staly řádnými pracujícími občany“. Neopomíná však současně na ty, jež „pomoc“ nebudou akceptovat, s těmi se hodlá rázně vypořádat podle znění § 3 cit. zákona: *„Kdo setrvává při kočovném způsobu života, přestože mu byla poskytnuta pomoc k trvalému usídlení, bude potrestán pro trestný čin odnětím svobody na 6 měsíců až 3 léta“.*

Na uvedený zákon navazoval komplexní program odstranění projevů *„faktické zaostalosti způsobu života“*, který byl koncipován jako asimilační proces a jehož převýchovné působení mělo být nejen, jak poznamenává Gjuričová [1999: 17] *„[...]odstranění projevů faktické zaostalosti způsobu života, ale i problémů vyplývajících z reálných etnických odlišností způsobu života a kultury romského obyvatelstva. [...] řešeny měly být otázky pracovního zařazení, bydlení, odstraňování negramotnosti a zlepšení životních podmínek Romů.“*

V této souvislosti se ve dnech 3. - 6. února 1959 uskutečnila mohutná protiromská razie organizovaná bezpečnostními orgány a státní správou. Hlavním cílem bylo evidenčně podchytit kočující osoby, včetně té části Romů, která byla přesídlena do Českých zemí.²² *„[...] policie během nočních razíí uřezávala kola maringotkám a odváděla a mnohdy i střílela koně. Mnozí Romové se rozhodli i nadále setrvat v maringotkách, jiní posléze podlehli soustavnému nátlaku a odstěhovali se do bytů, které jim stát poskytl.“* [Barša 1998: 270]

Davidová [2004: 206] uvedenou událost popisuje *„V chladné v noci ze 3. na 4. února 1959 přišli do těchto rodin sčítací komisaři, vzbudili dospělé i děti a sepisovali přítomné. Místo jejich registrace sčítacími komisaři se stalo jejich novou „domovskou obcí“, která se jim měla podle uvedeného zákona postarat o ubytování, práci pro muže, zařazení do školní výchovy pro děti a podle potřeby i lékařské ošetření. Kola od vozů byla sundána a koně obvykle odvedeni na prodej. Tomu se olašští Romové pochopitelně bránili nejvíce, vždyť kůň vždy byl jejich přítel a pomocník. Byla to razie, která násilně změnila jejich po staletí trvající život a která zasáhla do osobní svobody těchto lidí.“*

²² Výsledkem bylo 46.000 evidovaných kočujících osob nad 15 let, včetně podstatné části Romů přesídlených do Českých zemí [Gjuričová 1999: 17].

V prvních dvou letech se požadované výsledky projevily zejména v oblasti zaměstnanosti a zapojení dětí do školního procesu, došlo k trvalému usídlení několika stovek kočovných a polokočovných Romů. Počáteční aktivitu však postupně vystřídal pochybování o celkových výsledcích. Jak poznamenává Gjuričová [1999: 18] „*Široce koncipovaný program opět problematizovalo sporné materiální a finanční zajištění, které vedlo záhy k redukci programu a posléze k jeho postupnému útlumu*“.

Není pochyb o tom, že v místech, kde Romové nalézali své nové domovy, mnohdy i proti své vůli, že právě zde začal vznikat hluboký sociální a kulturní konflikt s ohnisky lokálního napětí. Mnohým Čechům se od počátku nelíbilo, jak snadno přicházeli Romové ke svým bytům. Na druhé straně to však byla i nelehká situace pro značnou část Romů. Vždyť řada z nich byla najednou nucena žít zcela jiný život, který si často sami nevybrali, tedy v naprosto nových a pro ně neznámých podmínkách, které zcela ignorovaly jejich tradice, životní styl. Jejich nová situace bezpodmínečně vyžadovala naprosté přizpůsobení se.

V této souvislosti [Máchalová 1961: 105] uvádí: „*V živelné pomoci, kterou se vyznačovaly počátky snah o povznesení úrovně cikánského obyvatelstva v prvních letech po osvobození Československa, byl sice správný základ, ... ale zároveň byly někde – takřka romanticky – konzervovány prvky, jež jsou činitelem oddalujícím plně splynutí cikánů s ostatním obyvatelstvem. To se týká jazyka, cikánštiny, a tzv. cikánského folkloru, dále kočovnictví...*“

Stále častěji zaznívaly stížnosti místních obyvatel na asociální chování romských obyvatel. „*Romové prý vynášejí z bytů sporáky a vaří na nich venku před domy, přičemž v nich zatápějí vším, co lze z bytu odnést. [...] Státní instituce, stejně jako většina občanů, však podstatu shledávala zcela jinde: „Otázkou není, zda cikáni tvoří národ, [...] otázkou je, jak je asimilovat.“* [Miklušáková 1998: 278]

V důsledku silných asimilačních tlaků ve společnosti začali Romové svou skutečnou identitu postupně negovat s vědomím a vlastní snahou co nejvíce se přiblížit většinové společnosti a to za cenu distancovat se od svého etnika. Především ve větších městech podléhali rodiče tlakům škol a přestali své děti učit romský jazyk. Stále více se začali přizpůsobovat projevům svých sousedů, od kterých přebírali způsob oblékání, zvyky, obyčeje, styl vybavení bytů apod..

Usnesením vlády ČSSR vydaným pod č. 502, byl v roce 1965 zřízen Vládní výbor pro cikánské obyvatelstvo. Plnilo funkci poradního, iniciativního a koordinačního orgánu vlády. Jeho základ tvořil program organizovaného rozptylu cikánského obyvatelstva v rámci Československa a předznamenával tak realizaci nového pokusu o vyřešení tzv. cikánské otázky.

Hlavními úkoly Vládního výboru pro cikánské obyvatelstvo bylo:

1. sestavit harmonogram dlouhodobé likvidace „míst nežádoucího soustředění cikánů“, přičemž měly být zlikvidovány nevyhovující romské osady a jejich obyvatelé měli být „rozptýleni“ či přesídleni na různá místa;
2. zabezpečení povinné školní docházky dětí a výchovy mládeže;
3. zapojit do pracovního procesu všechny práceschopné Cikány.

Plán vládního výboru byl vskutku ambiciózní, když „[...] do roku 1970 mělo být zlikvidováno 611 slovenských romských osad²³ a zajistit náhradní bydlení pro několik tisíc romských rodin. V rámci přidělených krajů se počítalo s přesunem 2 170 rodin a s počtem asi 14 tisíc Romů“. [Nečas 1999: 103]

Rozptylem měl být vyřešen nedostatek nekvalifikovaných dělníků v určitých oblastech tehdejší ČSR a zároveň nezaměstnanost mnohých Romů, především z východního Slovenska. „Boření východoslovenských osad a rozmísťování jejich obyvatel po území republiky nutně vyžadovalo, aby stát takto „rozptýleným“ zajistil práci a především ubytování“, což se ve skutečnosti projevilo nevolí a často i rezistencí mnohých místních úřadů, které se „[...] prostě odmítli zapojit a přijmout nové Romy.“ [Miklušáková 1998: 280]

„Některé slovenské okresy začaly překotně bourat osady a zbavovat se jejich obyvatel bez ohledu na jakékoliv plány o kvótách a směrech rozptylu. V kombinaci s mizivou vůlí a ochotou českých cílových okresů Romy přijímat to znamenalo krach i tohoto druhého plánu asimilace Romů prostřednictvím centrálně řízené osidlovací politiky.“²⁴

²³ Vlastní poznámka: „z celkového počtu asi 1 300 slovenských romských osad“ - Zdroj: http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?doc=329#_Toc123029643

²⁴ Zdroj: ochrance.cz; http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?doc=329#_Toc123029643

I přesto docházelo v rámci tohoto projektu k bezpráví a porušování základních lidských práv. „*Mnozí Romové byli násilně vyháněni ze svých chatrčí a bez ohledu na jejich vůli v zaplombovaných vagonech odváženi k usídlení do míst, o jejichž existenci nikdy neslyšeli.*“ [Gjuričová 1999: 19]

Rozsah státem organizovaného rozptylu Romů však nedosahoval plánovaného rozměru a očekávaného výsledku. Převyšoval jej samovolný migrační pohyb Romů ze Slovenska do českých zemí.

Ve druhé polovině 60. let byl zaznamenán druhý nejsilnější nárůst počtu Romů v českých zemích. V roce 1966 vykazovaly statistické ukazatele celkem 221 554 Romů žijících na území Československa, z toho v České republice jich bylo 56 519. [Gjuričová 1999: 19]

Rychlé rozptylování rodin nepochybně vedlo k náhlé destrukci tradičních rodinných svazků, sociálních vazeb uvnitř romské komunity a tedy i postupnému rozpadu velkorodin. Přesídlením zanikal také tradiční hodnotový řád platný uvnitř romských komunit.

Na jedné straně byla tradiční romská kultura včetně romského jazyka označena za přežitek a Romové byli nabádáni k tomu, aby např. neučili své děti romsky; na straně druhé došlo současně k likvidaci hygienicky a sociálně nejhorších romských osad, celkově se zlepšila zdravotnická a sociální péče.

Úřední představa byla asi taková, že se změnou, respektive „[...] zlepšením materiálních podmínek se změní i mentalita Romů a jejich způsob života se přizpůsobí většinovému životnímu stylu.“ [Miklušáková 1998: 281]

Opakovaný neúspěch státní politiky ve snaze vyřešit problematiku romského etnika byl přisuzován malé efektivnosti, nákladnosti, způsobu, který se z části vymykal ústavou zaručeným právům, nedostatečnému organizačnímu zajištění přesunů a problémům se včleňováním rozptylovaných mezi starousedlé obyvatele pro Romy v nových a neznámých lokalitách.

Ve skutečnosti byla provedena likvidace 2 700 chatrčí. Asi 3 000 rodin bylo přesídleno v rámci Slovenska a 494 rodin bylo přesídleno do Čech. Do roku 1970 se 109 rodin přesídlených do českých zemí vrátilo na Slovensko. V Čechách se likvidace dotkla 49 „nežádoucích cikánských soustředění“, což znamenalo přesídlení 435 rodin²⁵.

V období konce 60. let došlo k demokratizaci poměrů ve společnosti. Toho využili mj. Romové a založili první romskou organizaci – Zváz Cigánov-Rómov i Svazu Cikánů-Romů²⁶. Tyto organizace se snažily o udržení a propagaci romské kultury a snažily se také pomáhat v řešení sociálních problémů.

Od počátku 70. let se ve státní politice začal vůči Romům postupně uplatňovat program sblížení romské menšiny a majoritní společnosti. Nová koncepce sociální a kulturní práce mezi romským obyvatelstvem byla pojata jako program „společensko-kulturní integrace Romů“. Jejím cílem bylo (opětovně) dosáhnout vyrovnání sociální nerovnosti romského etnika s ostatním obyvatelstvem v Československu, ovšem tentokrát poprvé v historii – za respektování etnických specifíků Romů.

Byla vytvořena specializovaná sociální péče o sociálně slabé romské obyvatelstvo vycházející z usnesení vlády ČSR č. 279/1970 a následně z usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 21/1976, schvalující zásady celostátních sociálně politických opatření v péči společnosti o romské obyvatelstvo. K vyrovnání mělo dojít cestou materiálních a sociálních výhod²⁷. [Gjuričová 1999: 19]

V právních úpravách z oblasti sociální péče se s Romy již počítá jako s objektem sociální péče a ve své podstatě jsou definováni jako občané: „[...] kteří žijí v mimořádně obtížných poměrech a proto potřebují pomoc společnosti k překonání důsledků a návyků pramenících z odlišného způsobu života v minulosti, poskytuje okresní národní výbor zejména výchovnou péči a poradenskou službu a podle potřeby též věcnou pomoc a peněžité příspěvky.“²⁸ Poprvé jsou Romové označováni, jako zvláštní etnická skupina.

²⁵ Zdroj: muzeum romské kultury; http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=35

²⁶ Po zrušení obou organizací a jejich aktivit v roce 1973 převzal garanci realizace programu sociální integrace romského etnika resort práce a sociálních věcí.

²⁷ Přednostně jim byly přidělovány byty, získávali zvýšené sociální dávky, speciální účelově vázané příspěvky apod..

²⁸ Např. zák. ČNR č. 129/1975 Sb., ze dne ze dne 18. listopadu 1975, o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení.

V této souvislosti však nelze než souhlasit s poznámkou a vysvětlením Horváthové [2002: 53] „*Ač jsou sociální výhody dodnes uváděny jako příklad romské nevděčnosti, právě tento „ochranářský“ přístup Romů nejvíce paralyzoval – otupil totiž jejich odvěkou soběstačnost a nezávislost. Skutečné problémy Romů navíc materiální výhody samy o sobě vyřešit nemohly, pouze je zastíraly. Podstatu naznačeného problému dobře vystihuje stará lidová moudrost: „Chceš-li pomoci potřebnému, nedávej mu ryby, ale nauč ho je chytat.“*“

Koncepci společenské integrace Romů lze ve srovnání s předchozími desetiletími považovat za nepatrně pozitivní postup vpřed. I když jen v omezené míře, ale i přesto, jim nový přístup umožňoval rozvíjet prvky své kultury. Potírání etnických specifíků již nedosahovalo tak ostře vyhocené podoby, jako tomu bylo u striktně asimilační politiky předcházejících období. Avšak i přesto se k Romům „[...] i nadále přistupovalo jako sociálně zaostalé skupině obyvatel, kterou je třeba co nejvíce přiblížit našemu vlastnímu obrazu. Skutečné problémy Romů se však zastíraly paternalistickou „péčí“, resp. plošně vyplácenými podporami, které Romů paralyzovaly a v mnohém je naučily spoléhat se až příliš na stát.“ [Miklušáková 1998: 281] „*Nadále byli bez dalších souvislostí považováni jen za skupinu sociálně retardovanou, kterou je třeba převychovat dle vzoru majority.*“ [Horváthová 2002: 53]

K situaci Romů, jejich přetrvávajícím problémům a k jejich řešení se ve svých prohlášeních vyjadřovala krátce po svém založení i Charta 77²⁹: „*Tak zvaná „řešení cikánské otázky“ se převážně omezují na represivní opatření, která mají často ráz celostátních kampaní, o nichž se většinová populace vůbec nedozví.*“ S naléhavostí upozorňuje, že „*hlavní překážkou řešení tzv. cikánské problematiky v Československu jsou poruchy většinové společnosti.*“ [Prečan 1990: 217-224]

Současně bylo upozorňováno na rozpor postavení Romů v souvislosti s ústavou, která měla zaručovat „*všem občanům plnou rovnoprávnost nejen individuální, ale i skupinovou, tedy též právo na jazyk, kulturu a rozvíjení specifických zájmů.*“ [Nečas 1995: 85]

Z věcného hlediska lze v současnosti s odstupem času konstatovat, že politika komunistického režimu přivodila více problémů, než jich ve skutečnosti vyřešila.

²⁹ Z prohlášení Charty 77 č. 23 ze dne 13. prosince 1978, vyšel jako samizdat; tehdejší vládě byl předán dne 13. prosince 1978 a je podepsán tehdejšími mluvčími Charty 77, Václavem Havlem a Ladislavem Hejdínkem.

Nucené přesuny se staly základem budoucích rozepří s českým obyvatelstvem, mnohdy byly příčinou svárů i uvnitř samotné romské komunity a v zásadě způsobovaly těžko řešitelné situace, s nimiž je společnost nucena vypořádávat se i dnes. Nejenže se přesídlování Romů realizovalo často proti vůli samotných Romů, bez ohledu na jejich přání, zvyky, tradice jakož i rodinné vazby, ale zejména bez zřetele na připravenost lokalit a jejich stálých, starousedlých obyvatel, přijmout Romy do své blízkosti.

Sestěhovávaní Romů do předem určených lokalit postupně, během několika málo let, zákonitě přispělo k pozvolnému, avšak o to závažnému vytváření, více či méně známých, sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených lokalit³⁰ – tzv. „romských ghatt“. Ze všech stojí za připomenutí nejznámější a nejčastěji medializovaná místa: sídliště Chánov v Mostě, sídliště Janov v Litvínově, Matiční ulice v Ústí nad Labem.

V období do roku 1989 bylo romské obyvatelstvo postihnuto asimilační politikou státu. Ve snaze dosáhnout zvýšení sociální úrovně života romských rodin bylo současně požadováno, aby se vzdali své národnostní identity.

Většina romských dětí byla přeřazována do zvláštních škol, jejichž absolvování je závažně omezovalo v možnosti dalšího studia. V období šedesátých let, ale i později docházelo k odnímání dětí z romských rodin a jejich umístování do zařízení náhradní rodinné péče, neboť úřady byly přesvědčeny o tom, že poměry v romských rodinách nejsou dostačující k tomu, aby zabezpečily řádnou výchovu dětí, tedy výchovu podle představ tehdejší společnosti.

„Romské děti jsou nuceny navštěvovat české a slovenské školy, jejichž vyučovacímu jazyku nerozumějí a kde jim všechno od obrázků ve slabikářích až po učivo v celku neustále vnucuje představu, že jsou cizí, méněcenná rasa bez jazyka, bez minulosti a bez tváře.“ [Nečas 1995: 87]

Asimilační politika nijak zvlášť nepodporovala ani vydávání romské literatury.

³⁰ Blíže viz mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit
Zdroj: http://www.esfcr.cz/mapa/int_CR.html

Neblaze proslulé sterilizace romských žen³¹, ke kterým docházelo často i bez jejich souhlasu, bylo legalizováno zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, dále směrnicí ministerstva zdravotnictví ze dne 17. prosince 1971, jakož i vyhláškou ministerstva zdravotnictví č. 152/1988 Sb., která umožňovala za provedení sterilizace poskytnout tomu, kdo se zákroku podrobil, zvláštní sociální dávku až do výše 10 000,- Kčs. Až teprve v polovině 1990 doporučila federální vláda vládám obou republik, aby zrušily platnost komunistických nařízení, které umožňovaly v rámci programu nucené sterilizace romských žen vyplácet těmto ženám finanční „motivační“ příspěvek (viz příloha č. 3).

Státní politikou prosazovaná asimilace ve skutečnosti přijímala Romy jako „etnickou skupinu“, avšak oficiální statut „národnostní menšiny“³² jim přiznán nebyl.

Osmdesátým létům minulého století je příznačné opatrné formulování řešení daného problému: *„Socialistické státy, které vycházejí z marxistického chápání společenského vývoje, řeší cikánský problém v souladu s dialektikou [...], proto je proces změny způsobu života cikánů procesem [...], jehož cílem je likvidování všech sociálních a kulturních rozdílů.“* [Dědič 1982: 4]

Zvláštním způsobem byla realizována registrace Romské populace. Přestože nebyli uznanou národnostní menšinou, byly o jejich národnosti pořizovány záznamy sčítacími komisaři, národními výbory, ale i policií, a to nikoliv s ohledem na sebeidentifikaci zúčastněného, nýbrž podle pocitu zapisujícího. [Miklušáková 1998: 282-283]

³¹ „V roce 2004 se veřejný ochránce práv v oblasti zdravotnictví zabýval stížnostmi deseti romských žen ze severní Moravy na zdravotnická zařízení, která měla podle názoru stěžovatelek postupovat při poskytování zdravotní péče (provedení sterilizace) v rozporu s právem, neboť pacientky se zákrokem nevyslovily informovaný souhlas. V této souvislosti je třeba zmínit především dva kroky veřejného ochránce práv, které směřují k naplnění tohoto cíle. V první řadě oslovil Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky s žádostí o poskytnutí statistických přehledů týkajících se sterilizačních zákroků provedených na území ČR. Dále pak se zabývá kontextem státní politiky regulace porodnosti Romů před rokem 1989 – shromažďuje a vyhodnocuje archivní materiály zejména krajských národních výborů, které se týkají plnění programu integrace romského obyvatelstva v tehdejší době. V této souvislosti oslovil veřejný ochránce práv rovněž Ministerstvo práce a sociálních věcí, aby poskytlo podrobnější statistické údaje o uplatňování ustanovení § 35 a § 31 odst. 4 vyhlášky č. 152/1988 Sb., která umožňovala za provedení sterilizace poskytnout tomu, kdo se zákroku podrobil, zvláštní sociální dávku až do výše 10.000,- Kčs.“

Zdroj: <http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/media/index.php&doc=62;>

http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/aktual.php&doc=329#_Toc123029633

³² „O jednotném pojmenování příslušníků všech romských etnických skupin jménem Rom bylo rozhodnuto nevládní organizací - Mezinárodní unie Romů, která byla založena na prvním všesvětovém romském kongresu konaném ve dnech 8. - 12. 4. 1971 v Londýně. Termín „cikán“ postupem doby získal spíše pejorativní nádech. Zároveň se Mezinárodní unie Romů obrátila na členské státy OSN, aby uznaly Romy jako samostatný národ a pokládaly je za plnoprávnou národnostní menšinu.“ Zdroj: muzeum romské kultury, <http://www.rommuz.cz>

1.1.6 Postavení Romů v období po roce 1989 do současnosti

V polistopadovém období roku 1989, tedy s odstupem třech desetiletí, se Romové opětovně začali formovat a prosazovat i na politické scéně³³. Začal se rozvíjet romský občanský sektor, zakládali politické strany, občanské iniciativy a hnutí.³⁴ Zástupci Romské občanské iniciativy³⁵ se na kandidátkách Občanského fóra dostali do parlamentu.

Od počátku odmítají hrát roli jakéhosi pasivního objektu, jemuž je poskytována všestranná péče. Formulují své zásadní požadavky "[...], aby se i oni mohli ve společnosti uplatnit jako příslušníci plnohodnotné národnostní menšiny a jako platní občané státu, ve kterém žijí". [Holomek 1999: 302]

Základem jejich identity je jazyk, slovesnost a kulturní tradice. Objevují se hlasy o kodifikaci romštiny³⁶, jsou publikována mnohá literární díla romských autorů³⁷, a to nejen v českém jazyce, ale i v romštině, z nichž některým se dostává i ocenění na mezinárodní úrovni³⁸. Začaly vycházet romské časopisy³⁹.

³³ Konec šedesátých let v souvislosti s Pražským jarem bylo Romům umožněno formovat svou kolektivní subjektivitu prostřednictvím Svazu Cikánů-Romů, který byl ovšem v roce 1973 donucen ukončit svou činnost.

³⁴ Např. Romská občanská iniciativa, Mezinárodní romská unie, Demokratická aliance Romů, Sdružení Romů Severní Moravy apod..

³⁵ „Romská občanská iniciativa - ROI byla zaregistrována 2. 3. 1990. Strana vznikla jako česká odnož romského politického hnutí v Evropě s cílem emancipovat Romy po politické stránce. Bohužel romská komunita nikdy nevyslyšela hlasy svých politiků a strana vždy propadla do zapomnění. Strana se nevyhraňuje pravicově nebo levicově, ale žádá sociální jistoty pro všechny menšiny, zejména Rómy. Úzce spolupracuje s nevládními organizacemi, které se zabývají emancipací menšin a monitoringem rasové nesnášenlivosti. Naposledy na sebe strana upozornila během parlamentních voleb 2002, kdy demonstrativně kandidovala v jediném Moravskoslezském kraji, a přesto nezískala patriční podporu. Ihned po volbách propukl finanční skandál okolo předsedy Štefana Ličartovského a strana se stáhla do mediálního ústraní. Štefan Ličartovský na sebe během volební kampaně upozornil svou účastí v televizním spotu krajně pravicové Národně demokratické strany, kde propagoval soužití Čechů a Romů.“ Zdroj: <http://archiv.politikon.cz/roi.htm>

³⁶ O kodifikaci romštiny se pokusili lingvisté a současně romisté Jiří Lípa a Milena Hübschmannová. K jejich dílům patří: J. Lípa: Příručka cikánštiny [1963], M. Hübschmannová: Základy romštiny [1973] a M. Hübschmannová: Cikánština [1976].

³⁷ „V roce 1991 se ustavilo Sdružení romských autorů, které vydalo o rok později ve svém nakladatelství Romaňi čhib literární práce M. Reiznerové „Kaľi/Černá“, A. Rusenka „Trin pheňa/Tři sestry“, G. Demetra „O mule maškar amende/Mrtví mezi námi“, Š. Červeňáka „Romani čhajori the beng/Romská dívenka a čert“, I. Ferkové „Moraľila miro dživipen/Zkazila jsem si život“ a dvojjazyčně psanou prózu H. Demetrové „Rom ke Romeste arakhel/Rom k Romovi se cestu najde.“ [Nečas 1999: 105]

³⁸ „Mezinárodní soutěž romské tvořivosti Amico Rom, kterou pořádá Romské kulturní centrum v italském Lancianu: čestná uznání získali r. 1995 M. Reiznerová aj. Horváth a třetí ceny r. 1996 znovu M. Reiznerová a r. 1997 E. Cina.“ [Nečas 1999: 106]

³⁹ Např. Romano Hangos, Lačko lav, Amaro lav, Romano Gendalos apod..

Z iniciativy romských intelektuálů bylo v roce 1991 založeno Muzeum Romské kultury v Brně⁴⁰ a to jako nevládní nezisková organizace.

Je zcela nesporné, že dosavadní celkově oslabená sociální situace romské populace se významně prohloubila v důsledku celospolečenské transformace po svržení komunistického režimu v roce 1989 a následně i v souvislosti rozdělením Československa v roce 1993. „*V nových podmínkách se její znevýhodněné postavení vůči většinové společnosti vyhrtilo. Romové v České republice patří do skupiny s nejnižší sociální úrovní, s vysokou nezaměstnaností, nízkou úrovní vzdělání, špatnou kvalitou bydlení a vzhledem ke svému podílu na celkovém počtu obyvatel s neúměrně vysokým podílem na trestné činnosti. V životě občansko-politickém, kulturním i ekonomickém jsou vyloučeni na okraj české společnosti.*“ [Barša 2003: 273]

Obdobně vymezuje postavení Romů i Nečas [1999: 110] „*Romové patří k vrstvám s nejhorsšími životními podmínkami, neboť se vyznačují podprůměrnou sociální a vzdělanostní úrovní, vysokou nezaměstnaností, špatnou bytovou situací, nepříznivým zdravotním stavem, neúměrnou kriminalitou a stále se zhoršujícím napětím mezi vlastní komunitou a ostatní českou společností.*“

Přestože ve srovnání s výchozím stavem doznala romská menšina, ze všech ostatních skupin společnosti, nejdynamičtější vzestup za období od konce druhé světové války, její životní úroveň a obecná sociální pozice zůstala i přesto na poměrně nízkém stupni a od listopadu 1989 je její propad téměř až ke dnu společnosti více než patrný.

Rychle se utvářející nová polistopadová politika státu, vědoma si důsledků nutných přeměn ve společnosti a spolu s tím i tíživých dopadů dotýkajících se zejména romské populace, začala zřizovat specializované státní instituce, které se na různých úrovních začaly zabývat problémy Romů.

Nevyhnutelné bylo přehodnotit dosavadní postoje státu k romské menšině. Při federálním ministerstvu práce a sociálních věcí byla v roce 1990 zřízena skupina expertů složená ze zástupců státní správy a vědeckých a specializovaných institucí.

⁴⁰ „Myšlenka romského muzea vznikla již koncem šedesátých let, kdy dočasné uvolnění politických poměrů umožnilo fungování Svazu Cikánů – Romů (1969-1973). Téměř deset let své existence muzeum fungovalo v provizorních prostorách. Na konci roku 2000 se přestěhovalo do nově opravené pětipodlažní budovy, na jejíž generální opravu (původně šlo o vybydlený dům) stát vyčlenil finanční prostředky. Budova se nachází v brněnské romské čtvrti, ul. Bratislavská čp. 67. Od 1. 1. 2005 se Muzeum romské kultury stalo státní příspěvkovou organizací.

Zdroj: muzeum romské kultury;

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=169&Itemid=57

Tato skupina se spolu s romskou reprezentací podílela na vypracování dokumentu nazvaného „*Návrh zásad státní politiky společenského vzestupu romského obyvatelstva v ČSFR*“, který zejména přinesl “[...] *kritické zhodnocení příčin selhání koncepcí státní politiky ve vztahu k Romům od roku 1945 (totalitní systém státní moci, neadekvátní paternalismus státu, který na jedné straně popíral etnickou zvláštnost Romů, prosazoval jejich asimilaci, na druhé straně je ale současně vyčleňoval jako zvláštní sociálně-patologickou skupinu). Zvláštní pozornost soustředil navíc na otázku načrtnutí alternativ dalšího vývoje romského obyvatelstva v ČSFR.*” [Sulitka 1999: 224]

Zmiňovaná skupina iniciovala přijetí usnesení vlády č. 619/1991 „*Zásady politiky vlády České a Slovenské Federativní Republiky k romské menšině*“. Na základě tohoto usnesení byli Romové oficiálně uznáni jako národnostní menšina a byla jim tak alespoň formálně zajištěna práva vyplývající z Listiny základních práv a svobod. Začaly být vyvíjeny speciální rozvojové programy s cílem odstranit sociální nerovnost Romů. Důraz byl také kladen na nutnou reformu školství a na rozvoj tolerantního prostředí ve společnosti.

V souvislosti se sčítáním lidu v roce 1991 se Romům poprvé za období od skončení 2. světové války naskytlá příležitost, kdy mohli zcela svobodně deklarovat svou romskou národnost a současně uvést romštinu jako svůj mateřský jazyk. Zřejmě v důsledku zkušeností z pořizování jakýchkoliv soupisů v předcházejících desetiletích, opodstatněné nedůvěry, ale také i pod vlivem nízkého stupně vědomí etnické sounáležitosti, využila této možnosti jen nepatrná část Romů. Reálný počet Romů v České republice byl demografy odhadován nejméně na 151 000 osob, přesto se k romské národnosti přihlásilo pouhých 32 903 osob, z nichž romštinu za svůj rodný jazyk považovalo jen 24 294 osob. [Nečas 1999: 104]

Hned na samotném počátku vzniku samostatné České republiky negativně zastínil vztah mezi Romskou populací a většinovou společností zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1993. Možnost zvolit si české občanství pro ty, kteří žili na území České republiky a při tom zdědili slovenské občanství, bylo podmíněno pětiletou beztrestností a registrací k trvalému bydlišti v České republice nejméně dva roky před rozdělením Československa, přičemž druhá podmínka mohla být prominuta.

Takto postavené podmínky jednoznačně vedly k disproportčním dopadům na romskou populaci, jejíž příslušníci z převážné většiny pocházeli ze Slovenska a vzhledem k předchozímu federálnímu uspořádání byli formálně považováni za slovenské občany a navíc jejich místo ve společnosti spolehlivě zvyšovalo pravděpodobnost, že nesplní jednu nebo druhou podmínku. Právě proto byl uvedený zákon oprávněně považován za skrytě diskriminační.

Až teprve množící se protesty, zaznívající až již z domácího či zahraničního prostředí, vedly k novelizaci uvedené normy a to zákonem č. 139/1996 Sb.⁴¹, která umožňovala výjimku i z první podmínky.

Nekompromisně hodnotí tento problém Barša [2003: 274], když poznamenává: *„Skrytá xenofobie české politické entity, jejímž dokladem je zmíněný zákon, byla v minulých letech doplňována otevřeným pouličním rasismem, jehož nejspekulárnějším projevem jsou rasově motivované trestné činy.*

V období od roku 1989 bylo vypracováno poměrně mnoho vládních dokumentů vztahujících se k problematice Romů. Jedním, ze souhrnných přehledů vypovídající o situaci Romů v České republice po parlamentních volbách v roce 1996 byl dokument nazvaný *„Zpráva o situaci romské komunity v České republice“*, tzv. *„Bratinkova zpráva“*⁴² (usnesení vlády ze dne 29. října 1997 č. 686). Obsahově představovala první komplexní hodnocení různých aspektů problémů včetně návrhů na řešení. Analyzovala problémy vyplývající ze soužití Romů a majority. Naznačovala vážný zájem zabývat se problematikou společného života Romů a neromů.

Ze závěrů⁴³ *„Zprávy o stavu romských komunit v České republice za rok 2004“* vyplývá, že tzv. *„Bratinkova zpráva“* projednaná vládou v roce 1997 byla varovným signálem, poukazujícím na skutečnost, že dochází k dramatickému zhoršování ekonomické a sociální situace některých skupin Romů. Již tehdy poukázala na nebezpečí vytváření nových ghett v souvislosti s rostoucí výstavbou tzv. „holobytů“.

⁴¹ Zákon č. 139/1996 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění zákona č. 272/1993 Sb., a zákona č. 140/1995 Sb..

⁴² *„Zpráva o situaci romské komunity v České republice“* – dokument předložený vládě ČR dne 29. října 1997 ministrem a předsedou Rady pro národnosti ing. Pavlem Bratinkou, Zdroj: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=1426>

⁴³ *„Zpráva zachycuje sociokulturní rozměr romské integrace ve smyslu Koncepce romské integrace (2004). Zpráva je založena především na výsledcích průzkumů a šetření provedených v posledních několika letech různými odbornými pracovišti. Jejich výsledky srovnává s názory, znalostmi a poznatky pracovníků samospráv obcí, pověřených výkonem státní správy v oblasti integrace romských komunit, které na žádost kanceláře Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity zaslali jako podklad ke zprávě.“*
Zdroj: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20260>

Kromě jiného poukazuje na vážnost situace v oblasti problematiky rasově motivovaných trestných činů a jejich postihování.⁴⁴

V roce 2000 vláda svým usnesením ze dne 14. června 2000 č. 599 přijala ucelenou „*Koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti*“, která byla následně několikrát aktualizována⁴⁵ – naposledy v roce 2005.

Uvedené koncepční dokumenty vždy počítaly s tím, že integrace Romů je dlouhodobý proces, nicméně vytyčovaly především úkoly, které měly být naplněny ve střednědobém horizontu. Na základě požadavku vlády České republiky ze dne 7. prosince 2005 v usnesení č. 1573 byl vypracován jako příloha k usnesení vlády ze dne 12. dubna 2006 č. 393 vládní dokument nazvaný: „*Zásady dlouhodobé koncepce romské integrace do roku 2025*“ Uvedený dokument⁴⁶ se poprvé snaží uceleně formulovat základní zásady vládní politiky v této oblasti v dlouhodobém horizontu zhruba dvou desetiletí, tj. do roku 2025. Zásady jsou založeny na vzájemném propojení strategických východisek a cílů.

Kancelář Rady vlády České republiky pro záležitosti romské komunity od roku 2004 každoročně vypracovává „*Zprávu o stavu romských komunit v České republice*“. Doposud poslední dokument⁴⁷ „*Zpráva o stavu romských komunit za rok 2007*“ byl vypracován v měsíci srpnu 2008.

Z jejího závěru vyplývá, že „*Reformy v oblasti sociální podpory, které byly nastartovány během roku 2007, měly na sociálně vyloučené příslušníky romských komunit smíšený dopad, ne vždy byl jejich původně zamýšlený efekt naplněn pozitivním účinkem. [...] V oblasti bydlení a prostorové segregace sociálně vyloučených příslušníků romských komunit je nutné konstatovat zhoršující se stav. Dochází k rozšiřování stávajících sociálně vyloučených lokalit. [...] Je vidět varující narůst či výskyt nových sociálně vyloučených romských lokalit. [...] Přes snahy některých orgánů státní správy a samospráv žije v České republice několik desítek tisíc Romů,*

⁴⁴ „Například podle údajů vyplývajících ze zpráv Human Rights Watch/Helsinki Watch či Hnutí za občanskou svobodu a toleranci (HOST) zemřelo v ČR od roku 1989 v důsledku rasově motivovaných útoků až 27 Romů. Podle zprávy HOST bylo například za rok 1995 zaznamenáno 181 případů útoků proti Romům a cizincům“. Zdroj: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=5873>

⁴⁵ Usnesení vlády ze dne 4. května 2005 č. 532; Zdroj: http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/web/cs?Open&2005&05-04

⁴⁶ Zdroj: <http://www.vladaprovas.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20283>

⁴⁷ Zdroj: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romskych-komunit-v-ceske-republice-za-rok-2007-44502/>

kteří žijí v podstandardních životních podmínkách. V roce 2007 se jejich počet oproti roku 2006 zvýšil a v mnoha místech České republiky se zvýšilo napětí mezi většinovou společností a obyvateli romských sociálně vyloučených lokalit.“

Kromě naznačeného též poukazuje na nejefektivnější nástroje integrace, kterými jsou⁴⁸:

- a) investice do vzdělání spolu s překonáním stávajícího segregáčního trendu a umožnit tak nové romské generaci takové vzdělání, které zvýší její šance na trhu práce;
- b) terénní práce s důrazem na komplexní práci s klientem přímo v komunitě s využitím vhodných prostředků a metod sociální práce; pozitivní výsledky terénní práce jsou viditelné v oblastech bydlení, záškoláctví, gamblerství, nezaměstnanosti a drogových závislostí.

*„Udržitelné řešení vedoucí k plnohodnotné integraci Romů do společnosti je možné pouze díky komplexnímu přístupu spojujícímu opatření v klíčových oblastech (bydlení, zaměstnanost, vzdělávání a sociální aktivity) a zajišťující spolupráci všech relevantních státních i nestátních institucí na místní i národní úrovni.“*⁴⁹

⁴⁸ Zdroj: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romskych-komunit-v-ceske-republice-za-rok-2007-44502/>

⁴⁹ Zdroj: tamtéž

2. Vymezení základních pojmů

Akulturace

„Vzájemné přejímání a splývání rozdílných kultur; vysoce komplexní proces, ze kterého se biologický jedinec svého druhu stává sociální osobou.“⁵⁰

„Proces sociálního učení, jímž jedinec nebo skupina získává a osvojuje si přímou a déletrvající interakcí s jinou (cizí) kulturou charakteristické znaky (cizí) kultury.“ [Geist 1992: 19]

Jedná se o sociální proces, v němž dochází ke kulturním změnám trvalým stykem dvou nebo více kultur. Přebírání, vylučování a přetváření prvků jiné kultury.

Asimilace minorit

Výraz asimilace pochází „z lat. *ad-similare, při-podobnit, přizpůsobit*; v sociologii a v kulturní antropologii znamená přizpůsobení menšiny nebo přistěhovalce okolní většinové společnosti. Zahrnuje ovládnutí a přijetí většinového jazyka, obyčejů a kultury alespoň v té míře, aby odlišnosti nebránily ve společenském uplatnění, ale může znamenat i úplné splynutí s většinovou společností.“⁵¹

Nenásilné či vynucené úsilí o co největší sociální inkluzi, adaptaci až splynutí minority s obyvatelstvem majoritní společnosti, přičemž původní kultura (včetně vlastního jazyka) přestává být preferovaná.“⁵²

Diskriminace

Výraz diskriminace pochází z „lat. *discriminare = rozlišovat*) - termín označující nějaké rozlišování.“⁵³

„Zvláštní případ sociální diference, v němž jsou popřeny normativní zásady rovnosti a stejného zacházení se všemi členy sociálního útvaru. Jedná se zejména o neoprávněné rozlišování jedinců, skupin (vrstev, tříd atp.) hodnot apod. na základě jejich příslušnosti k určité sociální (profesní, politické, stratifikační, náboženské atp.) nebo biologické (rasové) kategorii a zvýhodňování jedněch vůči druhým.“ [Geist 1992: 19]

⁵⁰ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání; http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=akulturace

⁵¹ Zdroj: Wikipedia.cz otevřená encyklopedie; [http://cs.wikipedia.org/wiki/Asimilace_\(sociologie\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Asimilace_(sociologie))

⁵² Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání; http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=asimilace

⁵³ Zdroj: Wikipedia.cz otevřená encyklopedie; <http://cs.wikipedia.org/wiki/Diskriminace>

Diskriminace minorit

„Znevýhodňování menšin v dané společnosti (např. v oblasti vzdělávání a zaměstnávání), nedodržování principu rovnosti a v krajním případě až uzavření dané společnosti pro menšiny.“⁵⁴

Enkultura

„Formální i neformální přejímání kulturních norem a zkušeností jedincem v průběhu jeho ontogeneze.“ [Průcha 2004: 48]

Etnicita

Etnicita je nejčastěji vymezována jako „jedna z forem skupinové identity jedince. V kontextu evropské kultury je tendence směřovat etnicitu s příslušností k národu a současně považovat tuto formu za základní; svět je potom kategorizován podle etnického principu. Společenství, která se nějak vymykají z obecně sdílené představy o správném jednání, jsou potom vnímána jako zvláštní etnika, potažmo národy. Tento koncept umožňuje dále uplatňovat představy o vrozeném národním charakteru a je důležitým mechanismem pro legitimaci předsudků, diskriminace a sociálního vyloučení.“⁵⁵

Výstižněji je tento výraz definován jako: „žádoucí i nežádoucí kulturní hodnoty, normy a životní styly, které identifikují a odlišují členy určité skupiny osob od jiných lidí.“⁵⁶

Ghetto

„Nepřirozené lokální společenství, vzniklé buď záměrnou politikou obcí - koncentrováním problémových občanů na jedno místo, nebo méně často vzniklé předsudkem vůči "adrese" a relativně spontánní výměnou obyvatel. Charakteristickými rysy ghetta jsou absence střední třídy, nedostatečná infrastruktura služeb, neexistence solidarity mezi obyvateli, výskyt sociálně patologických jevů, nestandardní a občanské společnosti nepřátelská mocenská struktura a anomický charakter komunity.“⁵⁷
„Dobrovolné nebo vnucené odloučení od ostatní společnosti.“⁵⁸

⁵⁴ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání; http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=diskriminace

⁵⁵ Zdroj: web terénní sociální práce; <http://www.tspweb.cz/slovnicek.shtml>

⁵⁶ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání; http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=etnicita

⁵⁷ Zdroj: web terénní sociální práce; <http://www.tspweb.cz/slovnicek.shtml>

⁵⁸ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání; http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=ghetto

Hodnota

Například Nakonečný [2003: 437] vymezuje pojem hodnota jako „1. kvalita nebo kvantita nějakého objektu, 2. v teorii hodnot (axiologii) nebo v teorii hodnot různých vědních oborů (jako je např. ekonomie) specifické pojetí, jímž se rozlišují pozitivní nebo negativní hodnoty, to co je dobré a co špatné, 3. v psychologii znamená obvykle v užším smyslu subjektivní pojetí dobrého, vyjádřené v postojích“

Za všechna další vymezení tohoto pojmu vybírám následující: „abstraktní představa, často implicitní, která určuje pro jedince nebo sociální jednotku účel nebo prostředky, které jsou cílově žádoucí – jsou to sociální produkty, které jedinec internalizoval. [...] představa toho, co je žádoucí a ovlivňující výběrové chování [...]. Obdobným způsobem vymezuje hodnotu Johnson (1968) – jako představu nebo standard, a to buď kulturní nebo individuální, jíž jsou věci pozorovány a schvalovány, nebo neschvalovány ve vztahu k jiným, tzn. jsou považovány za relativně žádoucí nebo nežádoucí, více nebo méně cenné, více nebo méně správné.“ [Geist 1992: 103-105]

„Zkonkretizovaná osobní potřeba. Rozlišujeme hodnoty vrozené označované jako animální a hodnoty společenské označované jako humánní.“⁵⁹

Hodnotový systém

„Uspořádání hodnot a preferencí podle stupně jejich významnosti pro chování a prožívání daného člověka nebo sociální skupiny.“⁶⁰

Identita

Vědomí (volba) příslušnosti členů určitého sociálního útvaru k tomuto útvaru. Pozitivní představa o sobě, jejíž část je vymezována členstvím v určitém sociálním útvaru s pozitivní vázaností na tento sociální útvar a s ním se identifikují. [Geist 1992: 120]

⁵⁹ Zdroj: terminologický slovník psychologie a věd příbuzných; http://www.ped.muni.cz/wpsy/stud_materialy/slovník.htm#h

⁶⁰ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání; http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=hodnotov%FD+syst%E9m

Integrace minorit

„Poznání a postupné přijetí majoritní kultury hostitelské země je etnikem považováno za důležité, ale rovněž je zde výrazná snaha udržet si kulturu vlastní (včetně vlastního jazyka), takže integrované etnikum dosáhne sociální inkluze i v majoritní společnosti a tím získá dvojí kulturní identitu.“⁶¹

Komunita

Termín komunita v sobě zahrnuje 2 specifické jevy, které v řadě případů splývají v jeden:

1. *„sociální lokalita, tj. sdružení nebo soubor osob, jež jsou vázány obvykle sídlem, příp. obživou v určité době na určité geograficky vymezené místo“;*
2. *„sociální organizace, vytvářející své instituce a působící v určité geograficky vymezené lokalitě.“*

Termín je převzat z anglosaské literatury (community) a nejobecněji je chápán jako „obec“. [Geist 1992: 180]

Uvedený termín je možné vymezit také jako *„skupina či spolek žijící, v určité své samosprávě.“⁶²*

Kultura

Výstižně je tento termín vymezován jako *„souhrn hmotných a duchovních hodnot vytvořených lidstvem.“⁶³*

„Specifická soustava idejí, hodnot, norem, stylů života a způsobů řešení běžných životních problémů, které sdílejí příslušníci dané skupiny. Je to osvojená perspektiva, prostřednictvím které příslušníci skupiny vnímají a chápou své prostředí, vytvářejí pocit vlastního světa a osvojují si konkrétní zvyky a jiné konvence.“ [Navrátil a kol. 2003: 19]

Kulturní pluralismus

Přístup vycházející ze skutečnosti *„že v různých společnostech se mohou vyskytovat různé etnické (menšinové skupiny). Každá z těchto skupin si ve větší nebo menší míře zachovává své kulturní charakteristiky.“* Tento přístup směřuje k politice multikulturalismu (viz dále). [Navrátil a kol. 2003: 27]

⁶¹ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání;
http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=integrace

⁶² Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání;
http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=komunita

⁶³ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání;

Kulturní vzorce a normy

„Závazné, historicky vzniklé vnější imperativy, zakotvené v psaných zákonech a nařízeních, ale i v nepsaných zvyklostech a mravních závazcích a méně naléhavé a závazné folklorní tradice, rituály spojené se svatbou, křtinami apod.. Kulturní vzorce a normy obvykle dělíme na: obyčeje, módy, mravy, zákony a tabu. Jsou to podmínky života v organizované společnosti, které fungují ve spojení s formálními a neformálními sankcemi za jejich nedodržování.“ [Nakonečný 2003: 111]

Lokalita

„Místo (obecně); v kontextu terénní sociální práce se tento termín používá ve významu: prostorově vymezený urbanistický (sídelní) útvar obývaný skupinou sociálně vyloučených obyvatel.“⁶⁴

Majorita (většina)

„Větší, zpravidla nadpoloviční část společenského útvaru, vytvářející v něm početní převahu z hlediska sociálních pozic zaujímá majorita místa ve všech vrstvách společnosti, ale nestejnoměrně.“ [Geist 1992: 210]

Migrace

„Je stěhování členů skupiny z jedné populace do druhé. Z hlediska určité konkrétní populace lze rozlišit *emigraci*, což je počet jedinců, kteří se z této populace odstěhovali za určitou jednotku času (zpravidla rok), a *imigraci*, což je naopak počet jedinců, kteří se do této populace za příslušnou časovou jednotku přistěhovali.“⁶⁵

Minorita

Slovo latinského původu „*menšina*“; *menšiny* bývají národnostní, rasové, náboženské atd. a tvoří podskupiny vůči určitým skupinám.“⁶⁶

Multikulturní společnost

„Je společnost, která se vyznačuje kulturní rozmanitostí, pluralitou. Různé kultury zde žijí vedle sebe nikoli izolovaně, ale ve vzájemné interakci a komunikaci, v nichž může docházet ke spolupráci, k dialogu a k určitým vzájemným vlivům či vzájemnému kulturnímu obohacení. Ideál multikulturalismu je oslavou kulturní

⁶⁴ http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=kultura

Zdroj: web terénní sociální práce; <http://www.tspweb.cz/slovnicek.shtml>

⁶⁵ Zdroj: Wikipedia.cz otevřená encyklopedie; <http://cs.wikipedia.org/wiki/Migrace>

⁶⁶ Zdroj: Vševed encyklopedie v pohybu; <http://encyklopedie.vseved.cz/minorita>

rozmanitosti, například jazykové nebo náboženské, je opakem praktik necitlivé asimilace ras, etnik, přistěhovačů.“ [Taylor 2004: 88]

Multikulturalismus

*„Zkoumání, srovnávání a názor na koexistenci různých sociokulturních a minoritních občanských skupin.“*⁶⁷

Multikulturalita

„Vytvoření přátelského prostředí a vzájemného respektu pro soužití lidí různých etnik a národností. Vychází z předpokladu, že všechny kultury mají vzájemně srovnatelnou hodnotu a jsou si rovny.“ [Šišková 2004: 198]

Nacionalismus

„Ideologie přehnaného národního vědomí, která snižuje hodnotu ostatních národů. Podle nacionalistů mají lidé pouze jednu národnost, která je nejvyšší hodnotou a té by měli podřídit své soukromé zájmy. Často je nacionalismus spojován s požadavkem vlastního suverénního státu.“ [Malý sociologický slovník 1970: 167-168]

Národ

„[...] specifický, historicky podmíněný sociální útvar, společenstvo lidí, spojených společným vědomím specifické sounáležitosti (vědomí „my“), jež je dáno společnou minulostí, zpravidla územím a jazykem, a vůlí po udržení (zachování) tohoto společenství i do budoucna, často též ve formě suverénní existence (státu), schopné svobodného vývoje.“ [Geist 1992: 246]

Národnost

*„Příslušnost k národu v etnickém smyslu. Vychází z toho, ke které národnostní skupině patří naši předkové a ke které se hlásíme. Nemusí se shodovat se státní příslušností.“*⁶⁸

Národnostní příslušnost

Termín, který vyjadřuje *„náležitost ke skupině, ve které je definičním znakem sdílení jedinečné kulturní tradice a dědictví, které přesahují jednotlivé generace. Příslušnost ke skupině poskytuje kulturní identitu a optiku, skrze niž se vyvíjející se dítě učí rozumět hodnotám, normám a sociálnímu jednání.“* [Navrátil a kol. 2003: 19]

⁶⁷ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání;
http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=multikultura

Národnostní menšina

Nejčastěji je pojem národnostní menšina vymezován jako „*skupina osob téže národnosti žijící v prostředí jinonárodnostní většiny, kdy určujícím faktorem je kvantitativní poměr příslušníků národnosti v daném teritoriu.*“⁶⁹

Jinou definici národnostní menšiny vymezuje Navrátil [2003: 16] následovně: „*Podřízená skupina, jejíž příslušníci mají významně méně kontroly nebo moci nad vlastními životy, než mají příslušníci dominantní nebo většinové skupiny.*“ Klíčovým faktorem pro danou definici je mocenský vztah.

Výraz menšina pochází z latinského slova minorita a bývají jím označovány menšiny národnostní, rasové, náboženské atd. a současně tvoří podskupiny vůči určitým skupinám.

Zákon o právech příslušníků národnostních menšin upravuje, že: „*Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné, než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.*“⁷⁰

Nihilismus

„*Neuznávání, popírání všech hodnot mravních, společenských ap., negativní postoj k všeobecně přijímaným hodnotám mravním, společenským, kulturním ap.*“⁷¹

Pozitivní diskriminace (též afirmativní akce),

Termín, který označuje „*záměrné úsilí, jak některou, zpravidla jinak negativně diskriminovanou, skupinu osob cíleně zvýhodnit.*“

Přínos pozitivní diskriminace je však sporný. Její kritici tvrdí, že afirmativní akce ve skutečnosti 1) oslabují vůli menšin ke skutečné změně svého postavení, 2) vychovávají novou generaci v přesvědčení, že dostane vše bez práce, a 3) naznačují, že příslušníci menšin jsou méněcenní, neboť nejsou schopni vyhovět běžným požadavkům společnosti. Na druhou stranu, podle tvrzení zastánců mají afirmativní akce pouze zajistit diskriminovaným příslušníkům menšin stejnou příležitost k uplatnění, jakou mají příslušníci většinové populace.“⁷²

⁶⁸ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání; http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=n%E1rodnost

⁶⁹ Zdroj: např. webové stránky ministerstva práce a sociálních věcí o integraci cizinců <http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=4>

⁷⁰ Ustanovení § 2 zákona č. 320/2002 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin

⁷¹ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání; http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=nihilismus

⁷² Zdroj: Wikipedia.cz otevřená encyklopedie; <http://cs.wikipedia.org/wiki/Diskriminace>

Pozitivní diskriminace zdůrazňuje rozdíly mezi lidmi a tím posiluje vyčleňování určitých skupin z celkové populace, což vede k negativním rasovým postojům u lidí majoritní populace. [Průcha 2004: 66]

Předsudek

„Předpojatost, názorová strnulost; emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou.“ [Hartl, Hartlová, 2000: 464]

Rasa

„Rasy (plemena) jsou velké skupiny lidí s podobnými tělesnými znaky, které jsou dědičné, vytvořily se vlivem přírodního prostředí a vznikly původně v určitých geografických teritoriích.“ [Průcha 2004: 63]

Rasismus

„Soubor nevědeckých koncepcí, vycházejících z předpokladu o fyzické a duševní nerovnosti a nerovnocennosti lidských plemen (ras) a o rozhodujícím vlivu rasových odlišností na dějiny a kulturu lidské společnosti.“^{73,74}

Rasismus nelze ztotožňovat *„s pocity sociální distance nebo nízké oblíbenosti příslušníků jedné rasy u příslušníků jiné rasy.“* [Průcha 2004: 64]

Rom

„Slovo Rom je z hlediska etymologického velmi staré, podstatně starší než pojmenování Cikán. Navíc jméno Rom používali ke svému označení Romové sami (Rom = muž, Romňi = žena, Roma = lidé, ve smyslu příslušníci skupiny, etnika).“ [Horváthová 2002: 7]

Uvažujeme-li o tom, koho můžeme považovat za Roma, nabízejí se dvě možné alternativy:

1. může jít o příslušníka národnostní menšiny, ke které se sám dobrovolně hlásí nebo
2. jde o příslušníka etnicky a sociálně vymezené komunity, za jejíhož člena je považován majoritou.

⁷³ Zdroj: Vševed encyklopedie v pohybu; <http://encyklopedie.vseved.cz/rasismus>

⁷⁴ Policie v roce 2005 zaznamenala 253 rasových trestných činů oproti 364 v roce 2004; nečastějšími projevy rasismu v Česku jsou vykřiky extremistických hesel a hajlování na skinheadských koncertech, ale občas dojde i k násilí; zdroj: webové zprávy idnes.cz: 29. listopadu 2006; http://zpravy.idnes.cz/rasismu-v-cesku-ubyl-0up-/domaci.asp?c=A061128_210328_domaci_zra

Romství

„Nejdůležitější hodnota, nepsaný zákon, který v sobě zahrnuje všechny hodnoty, které Romové ctí (např. romská snaha o udržení rodu, solidarita, úcta ke starým, láska k dětem nebo úsilí o mravopoctnost.“ [Ševčíková 2004: 119]

Způsob života lidí udržujících v romských komunitách tradiční kulturu. Pojem romství – „romipen“ je definován jako souhrn charakteristik tradičních hodnot, životního stylu a chování, které Romové získávali postupem staletí a které ustáleně dodržují.

Socializace

„Celoživotní proces formování chování člověka společností; proces, v rámci kterého si jedinec osvojuje jazyk, lidské formy, normy chování, hodnoty a mezilidské vztahy; formování: citů, poznávacích vlastností, akčního konání a volních vlastností jedince společností.“⁷⁵

Sociální inkluze

Proces, „který zajistí, že ti, kteří jsou ohroženi chudobou a sociálním vyloučením získají příležitosti a zdroje nezbytné k plné účasti na ekonomickém, sociálním a kulturním životě a k životnímu standardu, který je považován za normální ve společnosti, v níž žijí. Zajišťuje, že mají větší účast na rozhodování, které se dotýká jejich životů a přístup k základním právům.“⁷⁶

Sociální vyloučení (exkluze)⁷⁷

Proces, „jímž jsou někteří jedinci vytěsňováni na okraj společnosti a je jim zabráněno participovat se plně na životě společnosti, a to v důsledku chudoby nebo nedostatku základních dovedností a příležitostí k celoživotnímu vzdělávání nebo v důsledku diskriminace. To je vzdaluje od práce, příjmů a možností vzdělání a také od společenských sítí a aktivit. Mají malý přístup k moci a rozhodovacím orgánům, a tak se často cítí bezmocní a neschopní kontrolovat rozhodnutí, která ovlivňují jejich každodenní život.“⁷⁸

⁷⁵ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání;

⁷⁶ http://slovník-cizich-lov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=socializace
 Defínice vymezená Evropskou Unií (2004), přijatá Vládní Konceptí romské integrace (aktualizovaná v roce 2005 – část 5.1); mimo jiné obsažená též ve Zprávě o stavu romských komunit v České republice 2004 - část 4.4. odkaz 69 – (Council of European Union. Joint Report by the Commission and the Council on social inclusion. Brussels, 5 March 2004, 7101/04 s.8); Zdroj: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20260>

⁷⁷ Výrazy sociální vyloučení a sociální exkluze jsou používány jako synonyma.

⁷⁸ Zpráva o stavu romských komunit v České republice 2004 - část 4.4., str. 32;
 Zdroj: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20260>

Sociální integrace

Uvedený termín úzce souvisí s termínem předchozím a je obecně vymezován jako „*zapojení a zařazení do dané společnosti.*“⁷⁹

Státní občanství

„*Trvalý právní svazek mezi jednotlivcem a určitým státem, jehož obsahem jsou vzájemná práva a závazky stanovené vnitrostátním právem každého státu.*“⁸⁰

Stereotypy

„*Jsou mínění o třídách individuí, skupinách nebo objektech, která jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vtaňují; nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržují se tradicí.*“

[Průcha 2004: 67]

Xenofobie

„*Odpor, nepřátelství, strach, nedůvěra ke všemu cizímu.*“⁸¹

⁷⁹ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání; <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni-integrace>

⁸⁰ Zdroj: Vševed encyklopedie v pohybu; <http://encyklopedie.vseved.cz/st%C3%A1tn%C3%AD+ob%C4%8Danstv%C3%AD>

⁸¹ Zdroj: ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání; http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=xenofobie

3. Sociální a kulturní aspekty Romů v současných souvislostech

3.1 Předpoklady životních podmínek Romů v současné české společnosti

Na úvod této části jsem si kladl za cíl pokusit se nalézt odpověď na dvě základní otázky:

1. Co znamená z pohledu Roma být Romem a jaký je jeho vztah k jeho národu?
2. Jaké proměny životních podmínek zasahují do života Romů?

Nejčastěji projevujícím se přáním Romů je nebýt Romem, oprostít se od svého národa a současně přestat sdílet i jeho osud. Svědčí o tom například chování k vlastní romské komunitě – ustupování od používání romského jazyka, jakožto prostředku každodenní komunikace, nalézání oblíbenosti v uzavírání smíšených manželství, snaha měnit svůj fyzický vzhled, projevy vzájemné nedůvěry a nesolidarity s jinými skupinami Romů, neschopnost navzájem účinně komunikovat a společně řešit vzniklé problémy apod..

Vypovídající skutečností o tomto jevu může být například chování k vlastní romské komunitě. Jak poznamenává například Říčan [1998: 86] „*Někteří Romové [...] se přestávají s Romy stýkat, opouštějí rodnou řeč a zvyky, hledají „bílého“ partnera i za cenu toho, že to bude člověk, který je mezi svými málo ceněn, ženy hzdí svou krásu odbarvováním vlasů atd..*“

Do nedávné doby natolik specifická sociální struktura se silnými rodinnými pouty, manželskou věrností a sexuální cudností postupně slábne a mizí. Počty romských dětí, jejichž rodiče jim nemohou nebo nechtějí poskytnout náležitou péči a starost, jsou výrazně zastoupeny v dětských domovech. Na místo natolik charakteristického sdílení zážitků a dalších interakcí v rámci společných činností převládá spíše značná konzumace dekadentní zábavy, která výrazně ovlivňuje a narušuje sociální kontakty v romských rodinách a komunitách.

Jsem toho názoru, že právě zde je v dimenzích současné české společnosti více než patrné a zřejmé, postupné poškozování romské kultury v celém jejím komplexu. Závažnost důsledků nezaměstnanosti, finanční tísně, nesoběstačnosti, závislosti na sociálních dávkách⁸², kriminality, přejímání negativních vzorů a postojů, které

⁸² Podle statistiky MPSV ČR bylo v roce 2000 v České republice evidováno celkem 530 tisíc domácností jako příjemců opakované sociální péče, tj. přes 13 % všech domácností. [Sirovátka 2003: 160]

se objevují v jejich těsné blízkosti, jakož i úpadek vlastní morálky, nepřipouštění si svých vlastních chyb, ze kterých by pramenilo možné poučení apod., to vše a mnohé další souvislosti, jsou podle mého mínění nejodpovědnějšími skutečnostmi svědčícími o celkovém úpadku a současném stavu životních podmínek převážné části romské populace.

Aspekty romské identity pod tíhou všech naznačených vlivů postupně slábnou a mizí. Do popředí vystupují jiné prvky vycházející zejména ze vzájemných negativních zkušeností Romů s většinou a většiny s Romy (například dlouhodobá perzekuce, časté projevy diskriminace, rasově motivované trestné činy, pohrdání, protiromské předsudky, občasné projevy vzájemného násilí a řada dalších).

Ve stávajícím prostředí a podmínkách již dávno není zvláštní prostor, který by jim umožňoval vést prastarý způsob romského života nebo pro svobodu, kterou si každý Rom může vykládat po svém, a které se jim podle jejich názoru nedostává.

Hledáme-li odpověď na otázku jaká je současná převládající charakteristika většiny Romů, pak nejčastěji zaznívá: omezená znalost češtiny a s ní i omezená všestrannější gramotnost, zvyk okamžitě utratit všechny peníze, nepřemýšlet o tom, co bude zítra, ale co je dnes, trávit po svém svůj volný denní i noční režim, ve většině případů nedbalý postoj k docházce jejich dětí do školy, přehlížení či vlastní obhajoba drobných krádeží – s argumenty „jiní kradou, my můžeme taky“, časté připomínání: „To já jsem Rom a ty jsi ten bílý, a jestli mi budeš ubližovat, pak jsi rasista; nebudeš-li dělat co já chci, pak je to diskriminace“.

Obvyklý postoj Romů je, že všichni „gadžové“ kolem jsou rasisti a jedinou, pro ně smysluplnou odpovědí je, stát se také rasisty. Pro mnohé z členů romské komunity není chlap skutečným chlapem, pokud ještě nebyl ve vězení. To všechno a mnohé jiné jsou zásadní nedokonalosti, kterými lze jen stěží osvětlit pozitivní či specifický pohled na romské tradice, ovšem jen stěží je lze považovat za opravdovou alternativu.

3.2 Demografické aspekty

Zásadním a z mého pohledu rozhodujícím problémem, kterému musí čelit každá snaha o relevantní nápravu situace romské menšiny, je ta skutečnost, že v podstatě neexistuje žádné verifikovatelné číslo, které by vypovídalo o přesném počtu Romů žijících v České republice.

Podle výsledků sčítání lidu, domů a bytů, které se naposledy konalo k 1. 3. 2001, žilo na území České republiky, z celkového počtu 10 230 060 obyvatel, pouze 11 746 osob, které se přihlásily k romské národnosti, přestože v roce 1991 se k romské národnosti přihlásilo 32 903 obyvatel.⁸³

Je tudíž zřejmé, že jde o číslo, které v žádném případě nevystihuje skutečný stav. Nicméně je třeba říci, že doposud neexistuje žádná jiná spolehlivější metoda, která by nás dovedla k určení skutečného počtu Romů. Nezbyvá tedy, než se spoléhat na tzv. kvalifikované odhady, které se ovšem pohybují ve značně široké škále a to od 90 000 do 250 000 osob romské národnosti žijících v České republice.

Například „*podle odborného odhadu žilo v České republice v roce 1998 zhruba 200 000 osob, které jsou na základě svých antropologických rysů, způsobu života a postavení ve společnosti považováni anebo sami sebe považují za osoby příslušející k romskému etniku.*“ [Frištenská, et al. 1999: 473]

Absence kvantifikace národnostní struktury, jakož i dalších zpřesňujících informací, má za následek nespolehlivost určení dalších důležitých údajů, jako je například: skutečná míra nezaměstnanosti, situace ve vzdělávání a v mnohých dalších.

Kromě toho, jak poznamenává Frištenská, et al. [1999: 478] „*chybí informace popisující sociální, hospodářskou i kulturní situaci Romů, a to jak obecně, tak regionálně specificky, chybí vývojové informace (např. výsledky romských dětí, ambice rodin v tomto ohledu apod.) Chybí informace o postojích a intencích samotných Romů, o jejich vlastní sebereflexi, a to jak s ohledem na současnou situaci, tak s ohledem na budoucí vývoj a aspirace.*“

⁸³ Údaje čerpány z dostupných informací zveřejněných na webových stránkách Českého statistického úřadu; Zdroj: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home>

Současně jsou tak vážně ovlivněny i reálné možnosti implementace některých zákonů a vládních nařízení, jakož i uplatnění a uskutečnění projektů a dalších opatření, které by mohly proces integrace romské menšiny výrazně zlepšit.

Názory odborníků na příčiny tak výrazného poklesu počtu přihlášených obyvatel k romské národnosti jsou různé. Jak již bylo v předchozí části naznačeno, shromažďování dat o počtu Romů žijících v Českých zemích za poslední staletí sebou přinášelo zejména negativní zkušenosti. Sám jsem měl možnost se o této skutečnosti přesvědčit při realizaci sběru dat pro účely dotazníkového šetření při osobním kontaktu s některými jednotlivci z řad Romů, když se zpočátku projevovali spíše nedůvěřivě. Až teprve po vysvětlení smyslu mého záměru byli ochotni spolupracovat.

Zvláštností u romského obyvatelstva i nadále zůstává věková struktura. Jak konstatuje Frištenská, et al. [1999: 473] struktura romského obyvatelstva představuje tzv. progresivní typ věkové struktury, pro který je charakteristický vysoký podíl dětí a velmi nízké zastoupení starých osob, zatímco pro populaci České republiky je charakteristické demografické stárnutí, což vede k vyššímu zastoupení starých osob. *„Věkový medián romského obyvatelstva v roce 1991 dosahoval hodnoty 20 let, zatímco u úhrnu obyvatelstva 35,4 let.“*

Romská populace si úroveň porodnosti zachovává i nadále na velmi vysoké úrovni. Je běžné, že romské ženy mají děti většinou během celého reprodukčního období. Dochází tak neustále k poměrně vysokému tempu jejich početního růstu a neočekává se, že by tento vývoj neměl i nadále pokračovat, jak o tom svědčí „projekce odhadu demografického vývoje romské populace do roku 2050“, o kterou se pokusili Langhmerová a Fiala (viz příloha č. 4).

Pokud bychom chtěli v této souvislosti blíže specifikovat subetnické členění Romů, pak je možné vycházet například z komentáře k dialektu romského jazyka [Davidová 2002: 21]:

- slovenští Romové (východo-, západo- a středoslovenští),
- maďarští Romové,
- čeští a moravští Romové,
- rumunští Romové,
- olašští Romové,
- němečtí Cikáni, zv. Sintové.

3.3 Sociální vyloučení jako problém současné společnosti

Termín „sociální vyloučení“ se poprvé objevuje ve francouzské literatuře v sedmdesátých letech minulého století. Za jeho autora je označován René Lenoir, který v roce 1974 publikoval knihu *Les Exlus: un Francois sur Dix* (Vyloučení, jeden Francouz z deseti). Z Francie se tento termín velmi rychle rozšířil do celoevropského kontextu a v devadesátých letech se boj proti sociálnímu vyloučení stal jedním z hlavních cílů sociální politiky Evropské unie (Maastrichtská smlouva, 1996). [Navrátil 2003: 30]

V obecné rovině lze pojem sociální vyloučení charakterizovat jako situaci a s ní spojené i vážné důsledky takové objektivní reality, kdy člověk jako jedinec, tj. prvek určité skupiny (rodiny), není z důvodu svého nízkého příjmu schopen dostat běžným zvyklostem života širší společnosti, a současně se tak podílet i na všech stránkách společenského života, nehledě na nerovnost v možnosti uplatňování veškerých občanských, politických a sociálních práv, přičemž tak dochází k jeho vyloučení.

Svůj význam zde sehrává vlastní pozice subjektů a s ním oboustranně nechtěný stav, v jehož důsledku může uvnitř širší společnosti docházet k určitému sociálnímu napětí představující současně i vážná celospolečenská rizika. S pojmem sociální vyloučení úzce souvisí i pojem „sociální distance“. Jde o takovou situaci, kterou je možné charakterizovat výrazy jako například: vědomá izolace, nezájem o kontakty, skryté nepřátelství, strach z negativních zkušeností, byť osobně neprožitých, xenofobie, tj. odpor, nevdle, nedůvěra ke všemu cizímu, neboli strach ze všeho neznámého.

Navrátil [2003: 34-35] definuje sociální vyloučení jako *„proces (nebo stav), který určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí (tak typické pro slumy), často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odštěpeni na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti.“*

Uvedený proces či stav je „devastující“ a to jak pro vyloučené (nejhorší životní podmínky), tak i pro společnost, v níž k danému problému dochází (důkaz neúčinné solidarity posilující společenský cynismus) s potenciální tenzí uvnitř společnosti.

Sociální vyloučení zpravidla odděluje nejchudší vrstvy od zbytku společnosti. Jak poznamenává Mareš [2004: 15] „[...] chudí se stále častěji stávají předmětem despektu společnosti a čelí podezření, že jejich nepříznivá situace není ani tak důsledkem působení strukturálních faktorů, jako spíše jejich osobní nedostatečnosti“.

Odborníci svoji zkušenost s problematikou sociálního vyloučení romských rodin popisují následovně: „Žijí v domech s nižší kategorií, mají problémy s placením nájmu, poplatků za služby. Pak navazují výchovné nedostačivosti, kde oni sami nemají žádnou povinnost, tudíž ani oni svým dětem žádné povinnosti nedávají a tolerují i např. záškoláctví. Podstatné je, že materiální deprivaci jde ruku v ruce také vyloučení ze školní docházky a také ze symbolického světa morálního řádu (povinností a odpovědnosti).“ [Navrátil, Šišláková 2004: 141]

3.4 Identita (kulturní identita)

Na úvod je třeba přiblížit pojem identita. Sociologický slovník definuje identitu jako „hluboký pocit vlastní totožnosti založený na prožívání vlastní komunity. (Jakým člověkem jsem a čím se liším od druhých). Zahrnuje i hodnoty, kterým jedinec věří a na nichž zakládá smysl svého života. [...] Prožívání příslušnosti k větším nebo menším společenským celkům. (Ke kterým skupinám patřím a jak je to pro mě důležité).“ Některé složky identity jsou dané a neměnné (pohlaví, barva kůže, věk), jiné jsou získané, mezi nimiž může na počátku přijmout vlastní volbou (náboženství, politická příslušnost, životní partner). [Jandourek 2001: 104]

Identitu je možné považovat za výraz svobodného projevu orientace člověka na specificky významné symboly a hodnoty ovlivňující charakter a individuálnost společnosti včetně její kultury. To, co může představovat její ohrožení, je krize kultury, ztráta osobních perspektiv nebo násilná přeměna společenského vědomí.

Jan Průcha [2004: 120] vymezuje identitu jako „pocit prožívání příslušnosti jedince k určitému společenství (etniku, národu, rase), s jehož hodnotami, normami či jinými rysy se ztotožňuje“.

Kulturní identita patří k nejuniverzálnějším lidským potřebám. Je možné ji vymezovat z hlediska příslušnosti jedince ke skupině nebo prostředí a současně přijetím jedince danou skupinou či prostředím. Potřebou je zde zachování trvalých vazeb a struktur včetně jejich stability. Na své důležitosti získává v okamžicích významných událostí, obdobích společenských změn, kulturních krizí apod..

Někteří autoři, například „*Berry et al. (2002) vymezují kulturní identitu jako souhrn přesvědčení a postojů, které lidé sdílejí o sobě samých jako členech určité kulturní skupiny. Tato identita je „utlumená“ a projevuje se jen v situacích, kdy lidé přicházejí do styku s jinou kulturou. Obdobně etnická identita je chápána jako pocit sounáležitosti s určitým etnikem, který může být zdůrazněn společným jazykem, historií, společnými hodnotami či ideály aj..*“ [Průcha 2004: 120]

Kultura každého národa se vyznačuje svými specifickými prvky – kulturními vzorci a orientacemi, ovlivňující jedince v mnoha oblastech jeho života při jeho myšlení a jednání. Vědomí identifikace s daným společenstvím se stává zvláště významným kritériem pro vlastní rozhodování člověka (např. za situací, která jsou společensky krizová), při jeho společenských a kulturních aktivitách, jakož i v rámci jeho integrace do společnosti.

Mezi těmi, které z pohledu většiny považujeme za Romy, je ve vztahu k identitě zřejmý trojí možný přístup:

- a) skupina mající zájem zcela se asimilovat a k romství se nikterak nehlásí,
- b) skupina aktivně hájící svou romskou svébytnost a možnost dosažení plnohodnotného občanství vidí jediné cestou integrace,
- c) pravděpodobně nejpočetnější skupina, kterou tvoří Romové, jsou ti, kteří jsou naprosto lhostejní ke svému původu a vůbec k jakékoli angažovanosti na řešení problémů romských komunit.

Povědomí a respektování základních, obecně přijímaných zásad, určujících způsob chování a jednání každého jednotlivce z řad členů romské komunity bylo přísně vyžadováno a to jak k příslušníkům vlastní skupiny, tak také k příslušníkům všech ostatních příbuzných skupin. „*Romská komunita, ať již žijící kočovně, či usedle v osadě, byla tvořena většinou rodem nebo vícegenerační rozšířenou rodinou. Rodová skupina měla svoji hierarchii a řídila se souborem zvykových etických norem – nepsaných*

zákonů. V čele stála osoba s přirozenou autoritou a navíc také schopna vytvářet komunikační most mezi vlastní skupinou a neromským okolím (vajda, mujalo, čhibalo, krisinako manuš, angluno Rom, šeralo Rom).“ Souhrnem byly tyto zásady a tradice pojmány jako specifické prvky kultury označované slovem – romipen, neboli romství, a dodnes představují významný identifikační faktor Romů „kdekoliv na světě.“ [Horváthová 2002: 27]

Jestliže v minulosti k romství (romipen) „neodmyslitelně patřil jazyk a dávné zvyky tradované po předcích, dnes, kdy některé tradice zanikají a řada Romů romsky neumí, se jako významný identifikační faktor jeví např. pocit romské sounáležitosti, vědomí příslušnosti k romskému etniku.“ Odtud pochází přísloví: „Amaro romipen – amaro barven“ – Naše romství je naše hrdost. [Horváthová 2002: 27]

K tomuto bych připomněl ovšem další jevy narušující vztah ke vnímání vlastní identity jako je například: vzájemná nedůvěra a nesolidarita s jinými skupinami Romů (rozvíjející se jev lichvářství nebo též úžerství mezi Romy), neschopnost, či spíše nezáměr mezi sebou účinně komunikovat, řešit daný problém apod..

Do jaké míry lze v současné době u většiny romské populace o jejich „zakořeněných“ tradicích jako jsou například: pevná rodinná pouta, manželská věrnost, sexuální cudnost, starost o děti, společné sdílení zážitků?

Zdroj narušující uvedené prvky tradiční romské kultury a s ní související identity spatřuji v postupném zanikání romského jazyka (na školách není vyučován, v rodinách se romsky mluví málo), nadměrné konzumaci dekadentní zábavy ovlivňující a vážně narušující sociální kontakty v romských rodinách a komunitách.

Závažnost důsledků násobí problémy nezaměstnanosti, kriminality, drogových závislostí, jakož i úpadek vlastní morálky. Jsem toho názoru, že veškeré aspekty romské identity pod tíhou všech naznačených vlivů postupně slábnou a mizí.⁸⁴

V současnosti jen nepatrná část mladé generace Romů, zejména středoškolsky, ale i vysokoškolsky vzdělaných, se vrací k hledání kořenů svých předků, nezastírá své romství, učí se romskému jazyku, napomáhá k rozvoji prvků kultury.

⁸⁴ Samozřejmě nelze opominout, že svůj podíl zde sehrála i asimilační politika realizovaná po dlouhá období před rokem 1989., kdy nejčastěji zaznívalo: „*Nemluvte na děti cikánsky! Mluvte s dětmi slovensky, ať nemají ve škole problémy! S cikánštinou se nikam nedostanou. Chcete přece, aby alespoň vaše děti žily líp, než žijou cikáni teď.*“ [Lacková 1997: 204]

To co pozitivně obohacuje romskou kulturu v současnosti, je rozvoj literatury. Vysokou hodnotu Romové připisují moudrosti, která byla v minulosti předávána prostřednictvím vyprávění o zkušenostech starších, formou příběhu, pohádky, mýtu, přísloví, anekdoty nebo hádanky.

S informacemi o Romech se můžeme setkat nejen na velkém množství webových stránek věnujících se Romům, jsou vydávána tištěná periodika⁸⁵ – noviny, časopisy; další informace zprostředkovává rozhlas (např. O Roma vakeren, Radio Rota apod.).

3.5 Romské symboly a etnická specifika

Od roku 2001 jsou v České republice každoročně pořádány oslavy k Mezinárodnímu dni Romů připadající na den 8. dubna. Oslavami je připomínána Existence romského hnutí a romského národa.⁸⁶

Tato tradice má svůj původ v prvním mezinárodním jednání romských představitelů, které se konalo 8. až 12. dubna 1971 v Orpingtonu nedaleko Londýna, označovaný jako 1. světový kongres Romů. Poprvé bylo toto datum připomenuto o sedm let později – na 2. světovém kongresu Romů v Ženevě.⁸⁷

Kromě jiného zde bylo rozhodnuto o přijetí důležitých symbolů, kterými jsou romská vlajka (viz příloha č. 5) a romské hymna, za kterou je považována romská píseň Ge'em, Ge'em; Djelem, Djelem; Opre Roma; Romale, čhavale (viz příloha č. 6).

Existence romské hymny není mezi Romy v České republice dosud příliš známá. Znají ji spíše romští aktivisté nebo Romové, kteří se účastní romských kulturních akcí.

Významnou etnickou specifikou je romský jazyk – romština patří mezi nejdůležitější charakteristické rysy romského etnika. Mezi Romy se vždy přenášela a doposud přenáší ústním podáním, ústní tradicí, z generace na generaci. Mluví jím Romové na celém světě. [Davidová 2004: 20]

⁸⁵ Např. Romano hangos (vychází 1x týdně; vydává Společenství Romů na Moravě), Amaro gendalos (vychází 1x měsíčně – vydává sdružení Dženo); Romani vodi (romský měsíčník – vydává Romea, o.s.), Romano džaniben čtvrtletník – vydává Společnost přátel časopisu Romano Džaniben.

⁸⁶ Na jejich organizaci se podílí především občanské sdružení Athinganoi.

⁸⁷ Zdroj: http://www.romanohangos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=1721

Romština jako jazyk Romů, patří do indické skupiny indoárijských jazyků. Dělí se na 3 hlavní skupiny: evropská romština (muž = rom), domština (muž = dom, oblast dnešního Íránu), lomaverština (muž = lom, oblast Arménie). Má nesčetné dialekty (jen v Evropě je jich kolem šedesáti, a jejich vzájemná srozumitelnost je odvislá na procentu přejatých slov).⁸⁸ Dialekty užívané mezi českými a slovenskými Romy odpovídá jejich vnitřnímu subetnickému členění, které bylo zmiňováno v předchozí části.

Významnou součástí romské kultury je hudba. Přirozenou romskou muzikálností se vyznačuje převážná část členů romské populace. Utváření hudby bylo inspirováno prameny různých hudebních tradic a přetvářela se po staletí podle svého. Například Django Reinhardt je považován za zakladatele evropského jazzu. Španělští Romové povýšili flamenco na svébytný hudební styl. Významným maďarským houslistou první poloviny 19. století byl Rom Jánoš Bihári, který hrával se svou kapelou ve Vídni při nejrůznějších akcích císařského dvora, zejména klasickou hudbu tehdejší doby.⁸⁹

Současná romská generace je však ovlivněna mnohými moderními prvky, které se v její hudbě objevují, přesto si zachovává svůj typický, tradiční výraz. Romské hudbě je příznačná nespoutaná energie, živelnost, radost a svoboda.

Pro tradiční romské odívání je specifická pestrobarevnost, volnost a živost, která z oděvů vyplývá. S těmito prvky se však můžeme setkat už jen ojediněle. Tradičnímu oblékání jsou dnes věnovány zejména výstavy prezentující tradice Romů. Dnes se Romové oblékají běžným způsobem, chodí oblečení stejně jako majoritní společnost.

⁸⁸ Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Romov%C3%A9>

⁸⁹ Zdroj: <http://www.romskahudba.cz/>

4. Specifika hodnot a hodnotové orientace Romů

4.1 Hodnota a hodnotová orientace

Fuchs [2003: 53] vymezuje pojem hodnoty jako „[...] abstraktní skutečnosti, které se nám nabízejí, abychom si je zvolili; vycházejí z proměnlivého koeficientu žádoucnosti. Hodnoty jsou svázány s pohledem na svět a člověka, jak se vyvíjel v průběhu času konfrontací s těžkostmi a nadějemi sociálních zkušeností.“

Z obecného pohledu, je možné hodnotu chápat jako „specifický vztah objektu k subjektu, daný významem a smyslem, který má objekt pro uspokojení potřeb, postojů, zájmů atp. subjektu v jeho individuálním i sociálním kontextu“. Hodnoty představují „[...] dynamický, hierarchicky upořádaný hodnotový systém, jenž se mění zejména s měnícími se potřebami a cíli sociálního útvaru [...]. Konstituování hodnot je značnou měrou determinováno sociálně a historicky, tj. interiorizací hodnotného systému, platného v příslušném sociálním celku, jež působí na představy a zkušenosti jedinců.“ Z tohoto hlediska vyplývá, že hodnotový systém určitého sociálního podcelku nemusí být vždy nutně totožný s hodnotovým systémem celého sociálního celku, naopak s ním může být v rozporu. [Geist 1992: 104-105]

„Hodnoty jsou jevy lidského prostředí, tvořící blaha určité sociální skupiny. Každá společnost a každá sociální skupina si vytváří vlastní hierarchii hodnot, v níž se koncentrují její základní zájmy.“ [Malý sociologický slovník 1970: 106]

„Sociologie konstatuje, že hodnoty nabízené skupinou jsou důležitým faktorem pro identifikaci této skupiny jejími členy. Každý se potřebuje připojit k nějaké skupině, aby mohl existovat a zároveň byl chráněn a identifikován ostatními.“ [Fuchs 2003: 72]

Hodnoty vstupují do společenských a individuálních procesů v rámci sociální interakce a jako kategorie, toho co je žádoucí a očekávané, významně ovlivňuje duševní i názorový vývoj člověka jako individua i jako sociální bytosti. Mají vliv na sebezdokonalování, hledání a nalezení vlastního místa ve světě, v generačních, kulturních a společenských souvislostech, v souladu se sebou samým, druhými lidmi, jakož i prostředím v němž se nalézá.

Uvedený význam je dán charakterem hodnot jako komplexního faktoru, který se podstatným způsobem podílí na usměrňování lidského konání a jednání, na procesech učení, na emocionalitě a vůli k dosažení individuálních i společných cílů a jednání směřujícímu k porozumění sobě, světu, řádu, ale zvláště pak druhým lidem.

Hodnoty mohou být posuzovány z hlediska prospěchu jedince, ale i z hlediska prospěchu širších sociálních skupin, resp. z hlediska významu určitých skutečností pro lidskou společnost. *„Hodnocení některých skutečností člověk více či méně přejímá „již hotové“ od svého sociálního prostředí, někdy nekriticky. Toto hodnocení pak u každého jedince představuje jakousi „osobní hodnotovou mapu“ – hodnotový systém, hierarchii hodnot.“* Některým skutečnostem člověk přisuzuje hodnoty vyšší, tzn., že si jich cení více, považuje je za významnější, jiným zase naopak přisuzuje hodnoty nižší. *„Hodnotový systém, hodnotová orientace ovlivňuje jednání i prožívání člověka. Je také významným zdrojem motivace veškeré lidské činnosti“.* [Bedrnová, et al. 2007: 369]

Hodnotová orientace bývá nejčastěji vymežována jako: *„více či méně souvislý a stabilní systém hodnot regulující a usměrňující chování jedince, hierarchicky uspořádaný soubor hodnot přijatých jedincem, sociální skupinou nebo společností; soustava zobecněných postojů, zájmů a tendencí jednat za určitých okolností určitým způsobem.“*⁹⁰

Hodnotová orientace formuje vnitřní strukturu osobnosti člověka, je odrazem životní zkušenosti, umožňuje rozlišovat podstatné a nepodstatné, významné a nedůležité pro daného člověka. *„Kvalitativní rozdílnost subjektivních hodnotových orientací závisí na řadě faktorů, na osobnosti a věku jedince, na stupni a formách jeho adaptace vůči sociálnímu okolí, na kulturním prostředí. Hlavním obsahem hodnotové orientace jsou světonázorové, zejména filozofická, politická a morální přesvědčení člověka, jeho stabilní a hluboká oddanost určitým mravním zásadám. Proto se v každé společnosti stává hodnotová orientace osobnosti předmětem výchovy, zaměřeného působení na jedince. Hodnotová orientace působí právě tak na úrovni vědomí, jako nevědomě.“*⁹¹

⁹⁰ Zdroj: Co Je Co - Vaše Encyklopedie

http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=34112&s_lang=2&title=hodnotov%E1%20orientace

⁹¹ tamtéž

Např. Hoskovec [2002: 67] chápe hodnotové orientace jako: „*seřazení hodnot konkrétního člověka podle jejich subjektivní důležitosti.*“ Hodnotové orientace se utvářejí v průběhu osvojování sociální zkušenosti.

Z toho vyplývá, že hodnotová orientace je proměnlivá v čase v návaznosti na životní etapy a postupné zrání člověka. Jinak bude hodnotově orientován jedinec v období adolescence a jinak v období střední dospělosti, či v období pozdního věku.

4.2 Rodina a zvláštnosti výchovy v tradiční romské rodině

Rodina má pro Romy velmi důležitý význam. Znamená pro ně téměř vše. Jsou v ní uspokojovány veškeré životní potřeby, je zdrojem obživy, dochází v ní k reprodukci, výchově a ochraně jedince, je místem stability a zázemí.

Romskou rodinu nelze chápat jen jako určitý počet jedinců, ale jako kompaktní celek, který vůči okolí vystupuje vždy jednotně. Konflikty rodiny jsou prožívány kolektivně: vztahy mezi jedinci jsou vztahy mezi rodinnými svazky, jedinec koná ve jménu celé své rodiny. Chybu, kterou udělá jedinec, se hodnotí jako chyba celé rodiny, čin hodný úcty posiluje důležitou prestiž rodiny. [Liégeois 1995: 75]

Jak dále poznamenává Liégeois [1995: 75] „*Dobře vychované dítě žije v úctě ke své rodině až do svatby. Po svatbě bude v lůně rodiny, která ho přijala, prezentovat kulturu původní rodiny. Jakmile mezi těmito rodinnými svazky dojde ke konfliktu, vrátí se k rodičům, kde chrání své postoje za každé situace. Sociální solidarita spojuje všechny členy rodiny: staří mládenci a staré dívky (co je jen velmi zřídka) zůstávají se svými rodiči. Sirotci a starší lidé jsou opatrováni s velkou láskou a úctou, není myslitelné odložit je do starobinců, sirotčinců nebo internátů. Nemocný člověk nikdy nezůstává sám.*“

Jestliže Čech hovoří o své rodině, pak má většinou na mysli svoji ženu, či muže, děti, rodiče a sourozence. Jistěže zná i další své příbuzné – tety, strýce, bratrance, sestřenice, synovce, neteře, švagry, švagrové atd., ovšem ti jsou už považováni za vzdálenější příbuzné, se kterými už nejsou udržovány až tak časté styky. Zde je možné vysledovat určitou rozdílnost ve významu hodnocení rodiny v pojetí Romů a neromů.

Romové za své blízké považují všechny a navíc „[...] romština má na rozdíl od češtiny pojmenování i pro děti sestřenic či bratranců. Romové žili se svojí širší rodinou pohromadě v jedné osadě či čtvrti a kromě pokrevního příbuzenství je pojily i rodinné tradice a vzájemná solidarita.“⁹²

Romské rodiny jsou zpravidla mnohopočetné. Nebývá výjimkou, jsou-li děti vychovány se třemi i čtyřmi generacemi dospělých. „[...]matky začínají rodit nejpozději v 18, 20 letech. V důsledku časného zahájení reprodukce nejsou výjimkou rodiny s 10 vlastními dětmi. Svě děti neplánují, ani se jim nebrání. Rozhodně se nezabývají antikoncepcí. Výjimkou nejsou ani 15leté matky.“ [Navrátil, Šišláková 2004: 141]

Počet narozených dětí, především chlapců, vždy posiloval prestiž rodiny. Jedno z romských přísloví říká: „*O čhave hin zor*“ – „*V chlapcích je síla. [...] o děti se starali i ostatní členové velkorodiny.*“⁹³

Málokdy jsou při výchově dětí uplatňovány tresty. Zázemí rodiny poskytuje dítěti budoucnost postavenou na tradicích a ochranu před vším neznámým a cizím. Vztah výchovy, sociální jednoty a bezpečí vytváří uzavřený kruh. Čím více jsou vztahy mimo komunitu negativnější, omezenější nebo jsou příčinou nespokojenosti, tím silnější jsou vazby uvnitř komunity a nabývají na významu.

Setkání s příslušníkem jiného společenství probíhá zpravidla vždy pod určitou mírou psychologického tlaku, většinou v důsledku protichůdného vztahu pod určitým vlivem strachu, nedůvěry, podezření, odmítání, agresivity apod.. Čím více je takový kontakt pravidelnější, navíc posilován nadřazeností v neprospěch Roma, resp. znemožňující iniciativu právě jeho straně, je toto napětí o to vyšší. [Liégeois 1995: 78]

Zatímco ve všech ostatních kulturách je základem výchovy dítěte předávání tradic a základních mravních norem, Romové vychovávají své děti převážně jen „k přežití“, avšak v civilizovaném světě. Jejich výchova je charakteristická svou emocionalitou a současně neschopností rodičů děti učit čemukoli jinému, než je nezbytně nutné, vše ostatní je považováno za nepotřebné a tedy i zbytečné.

⁹² Citace z tištěného materiálu: *Žijí mezi námi; historie a současnost Romů*, str. 18.

⁹³ tamtéž

Pekárek uvádí deset základních rysů sociálního systému Romů:

„1. každé rozhodování je společné, 2. neschopnost být sám, 3. vyhoštění z rodu je největší trest, 4. mnohost je podmínkou štěstí, 5. čas je minulost a přítomnost, budoucnost neexistuje, 6. čas se neodvozuje od ročních období, 7. neustálá změna místa a prostředí zvyšuje naději na přežití, 8. setrvání na jednom místě zvyšuje nebezpečí, 9. způsob obživy – řemesla jsou podřízena této neustálé změně, 10. základní dovedností je umět se vyhnout – uniknout před nebezpečím. (Pekárek, P.: Demografie roč. 39, č. 1, 1997)“ [Balabánová 1999: 338]

Vyšší míra a intenzita sociální provázanosti Romů v kontextu jejich rodinného života a sociálně ekonomické situace pravděpodobně souvisí i s charakterem expresivity a emotivity, která se typicky projevuje v jejich osobním, rodinném a komunitním životě.

Charakteristickou zvláštností při komunikaci, tedy při jednání Romů s druhými lidmi, je vysoký podíl emocí. Osobitý temperament, charakteristický a zcela zvláštní způsob života, je to, co nás v zásadě odlišuje a současně, podle častých vyjádření příslušníků majority, je také jednou z hlavních příčin vedoucí k problémům v soužití Romů a členů většinové společnosti. „*Náš chlad navenek (i když nitro máme rozhárané) je něco, co Rom nezná. Je-li zoufalý, je to vidět na dálku – a bohužel při tomto rozpoložení nevidí ostatní věci, které jsou pozitivní a neohrožující. Není schopen jakéhosi „nadhledu“, racionálního rozboru a systémového přístupu.*“ [Šišková 1998: 146]

Romské děti jsou z majoritního pohledu často hodnoceny jako zanedbané, žijící v nevhodných, velmi často až v nevyhovujících podmínkách a jejich strava bývá posuzována jako neodpovídající zásadám zdravé výživy. Romové to tak ale nevnímají. Důsledek tohoto stavu spočívá v materiálních zdrojích a hmotné nouzi dotýkající se zvláště dětí. Období dostatků, v okamžiku například příjmu sociálních dávek, rychle střídá období nouze a bídy.

V některých sociálně vyloučených rodinách se pak setkáváme i se zanedbáváním nezbytné hygieny. „[...] v jedné místnosti se tlačí 12 lidí, záchod je někde na chodbě, voda není, musí si ji zehřívát, takže někteří opravdu nepoznají co je to mít koupelnu, teplou vodu, to co my už bereme jako normální, tak oni to prostě nemají [...].“ [Navrátil, Šišláková 2004: 143]

Za jednu z preferovaných hodnot považují Romové své vlastní zdraví. Přesto péče o něho je poněkud odlišná, než u členů majoritní společnosti. Není výjimkou, že rodina je opakovaně vyzývána k dostavení se k pravidelné lékařské prohlídce, např. jde-li o očkování apod.. Jsou případy, kdy do rodiny musí přijet zdravotní sestra a provést například očkování v domácím prostředí romské rodiny. *„Podle statistických údajů mají romské děti oproti dětem z majority vyšší procento infekčních chorob (TBC, salmonelóza, hepatitida), lze se u nich setkat s endoparazity a ektoparazity, častěji se u nich také vyskytuje úplavice (Rous 2003).“* [Navrátil, Šišláková 2004: 143]

„Romové se dosud společensky stýkají převážně mezi sebou, mluví jen spolu a s ostatními našimi občany se setkávají jen na pracovištích, v úřadech a na ulicích.“ [Sekyt 1998: 157]

Konstituce vlastní identity je v některých romských skupinách v kontextu negativního vymezování. Předsudek o tom, že *„svět je vůči nim zlý a nespravedlivý, že bílá komunita je pro ně jakýmsi nebezpečím a ohrožujícím prvkem“* se projevuje zvláště při výchově dětí. Uvedený klam je jim vštěpován a posilován zvláště pak myšlenkou, že *„vše co je kolem a je jiné než naše, je cizí a ohrožující“*, nebo výhrůzkou: *„přijde, gadžo a sebere tě!“* Nespravedlností a křivdou je vykládáno vše to, čeho se jim ihned nedostane nebo co je jim odmítnuto od toho druhého, který je „bílým“. Zvláště dětem, které jsou vždy v bezprostředním dění rodiny, výklad těchto činů neuniká. *„Malý Rom je ve svém strachu z „bílých“ utvrzován od prvních setkání. Distance je to nejmírnější, co zažívá.“* [Sekyt 1998: 163]

Zvláštními spojitými aspekty je soudržnost romského společenství a strach ze samoty. Je-li Rom sám, osamocen, cítí se být ohrožen a jistota mu je dávana rodinnou pospolitostí. Strach ze samoty však není mezi Romy jen historickým artefaktem, nýbrž přetrvává dodnes a proto rodiče netrestají své děti samotou. *„Samy romské děti považují za nejhorší trest to, když by měly zůstat někde samy. Rodiče je takto ale netrestají, je jim to cizí.“* [Navrátil, Šišláková 2004: 145]

Význam a hodnota rodinné pospolitosti je posilována poskytováním ochrany a pocitu bezpečí. Jak dále poznamenávají Navrátil a Šišláková [2004: 146] výchova v Romské rodině vede k hlubokému citovému vztahu rodičů k dítěti. Dítě dokáže postupně tento vztah nejen dokonale přijímat, ale později i vracet. *„Láska k dětem*

je také někdy neuvědomělá, necílevědomá, nezodpovědná, ale citově pociťovaná jako velice silná.“

Při výchově je především zohledňováno přání dítěte, avšak způsoby, které nebývají v majoritní populaci obvyklé. Romské dítě není zpravidla vázáno žádnými povinnostmi, nemá žádné závazky. *„Vstává kdy chce, jí kdy chce, jde kam chce, dělá co chce [...], mají hodně volného času, rodiče jim čas nestrukturují, děti si neplánují co budou dělat, domů si zaběhnou pouze se najíst – rodičům to nevadí, nepožadují po nich, aby to bylo jinak.“* [Navrátil, Šišláková 2004: 147-148]

U Romských dětí rodiče jen zřídka uplatňují individuální kontrolu. Slabá úspěšnost Romských dětí ve školním prostředí proto v tomto ohledu nepřekvapuje.

Převažují názory, že u romských dětí není jejich rodiči uplatňován důslednější styl výchovy, který by byl ucelený, byl smysluplný a měl jasný řád a pravidelný rytmus.

K tomuto poznamenává Navrátil a Šišláková [2004: 152] *„Zatímco zkušenosti a události věcného světa určují hlavně aktivitu dítěte ve sféře „věcí“ (formují jeho zvědavost, pátrání, manipulaci, tvořivost), zkušenosti dítěte, jež získává v kontaktu s lidmi, určují především aktivitu v sociální sféře.“*

Zkušenosti dítěte žijícího v sociálně vyloučené romské rodině opředené utvrzenými předsudky, že okolní svět pro něho i jeho rodinu, představuje vážné ohrožení či nebezpečí, s vlastními pocity bezpečí podporované důrazem na příslušnost k vlastní rodině a komunitě, mohou být zdrojem tenzí a nejistot v dlouhodobější perspektivě. *„Mít přístup k příležitostem může být vnímáno jako přínosné, ale znamená to převzít prvky myšlení, chování, které jsou vlastní majoritě (která však rodiči byla označena jako nebezpečná). Být Romem (zejména v kulturním významu) by mohlo být dobré z hlediska možnosti zachovat správnou (rodovou, tradiční) linii, ale současně to znamená abdikaci na uvedené příležitosti. Obojí se tak může jevit jako dobré i zlé (výhodné / nevýhodné). Každá z voleb přináší nezbytnost oběti.“* [Navrátil, Šišláková 2004: 154]

4.3 Vzdelanost, kvalifikace, (ne)zaměstnanost

To co romskou populaci jednoznačně charakterizuje je velmi nízká vzdělanostní úroveň. Úloha vzdělávání a získávání kvalifikace je Romy dlouhodobě velmi vážně podceňována a podhodnocována.

Například podle výsledků sčítání lidu v roce 1991 „mělo téměř 80% Romů pouze základní vzdělání včetně nedokončeného (7 994 mužů a 8 093 žen); dalších 10% bylo bez vzdělání nebo údaje o vzdělání nevedlo (982 mužů a 1 144 žen). Úplného středoškolského vzdělání dosáhlo 105 mužů a 87 žen; učňovského vzdělání bez maturity mělo 1 034 mužů a 677 žen; odborné vzdělání bez maturity mělo 34 mužů a 36 žen; vysokoškolského vzdělání mělo 45 mužů a 19 žen, což představuje pouze 1% z celkové populace Romů v České republice. (Kalibová, K.: *Demografie Romů v ČR*, roč. 38, č. 4, 1996).“ [Balabánová 1999: 340]

„Rodiče mají často jen základní vzdělání, které absolvovali ve zvláštní škole, a předávají tento vzorec vlastním dětem. [...] nevytvářejí na své děti takový tlak jako rodiče neromští (pokud se dítěti do něčeho nechce, romští rodiče ho k tomu většinou nenutí). Ke špatné školní docházce také přispívá řada dalších faktorů – např. pokud se v bytě rodiny netopí, nesvítili nebo pokud rodina nemá peníze na jídlo, potřeba vzdělávání dětí se pro rodiče stane v takové situaci okrajovou záležitostí.“⁹⁴

Pod vlivem výchovy ve strachu ze všeho cizího se už u dětí vytváří určitý předpoklad negativního vztahu ke škole. Škola jako výchovná instituce narušuje hodnoty rodinné výchovy a právě proto je považována za nežádoucí. Romské dítě se dostává do pro něho cizího prostředí. Je odděleno nejen od své matky, ale i od ostatních členů komunity.

„Romské děti se v rodině učily pro svůj další život. Školnímu „gádžovskému“ vzdělání nepřipisovali a dodnes bohužel nepřipisují Romové velkou hodnotu. To však neznamená, že si nepřejí být moudří. Moudrost je v romské komunitě tradičně vysoce ceněna, avšak moudrost se jinak získávala a jinak projevovala než u Čechů.“⁹⁵

Děti vychovávané na hranici romského domova a neromské školy vnímají už předem školní instituci jako své nepřátelské území, což má zásadní vliv i na předpoklad vytvoření pozitivního vztahu romské rodiny ke škole. „Cikán především považuje

⁹⁴ Citace z tištěného materiálu: *Žijí mezi námi; historie a současnost Romů*, str. 17

⁹⁵ tamtéž, str. 19

školu za lhářskou instituci a donucovací prostředek většinového obyvatelstva, ve které se mají jeho děti asimilovat. Školní docházka nemůže být tedy pro něho nic víc, než povinnost navíc. Velmi dlouho se prostřednictvím školy pokoušeli násilně asimilovat, proto je to pro něho instituce cizí, která se staví proti jeho zájmům. Rodiče jsou si vědomi, že škola může vzdělávat, ale při vzdělávání také převychovávat, přizpůsobovat a deformovat“. [Liégeois 1995: 178]

„Školní vzdělanost stojí v hodnotovém žebříčku Romů hluboko pod touhou získat co nejvíc peněz a alespoň hmotně se vyrovnat gádžům. I když většina Romů neumí pořádně číst a psát, umí výborně počítat.“ Někteří Romové zastávají názor, že škola jejich dětem nedává *„to, co by od ní očekávali, nerespektuje jejich jazyk ani rozdílné sociální a kulturní podmínky.“* Většina rodičů není schopna pomoci svým dětem, které nezvládají učivo, protože tomu sami nerozumějí. V období vstupu do prvních školních tříd se u romských dětí projevuje nízká slovní zásoba českého jazyka. Oproti ostatním dětem je poloviční a navíc i chápání českých slov je méně přesné. Problém školního vzdělávání se tak ve většině reprodukuje na další generace.⁹⁶

Jak vyplývá z předcházejících částí, vládní politika před rokem 1989 usilovala především o asimilaci romského etnika, což se zřetelně dotklo i oblasti vzdělávání romských dětí. Snahou nebylo začleňovat romské děti do školních kolektivů ostatních dětí, nýbrž naopak. Tehdejší sociální politika řešila romskou otázku postupným sestěhováním romských rodin do okrajových a neatraktivních městských čtvrtí, čímž došlo k postupnému vytváření „romských ghett“, k jejichž výraznému rozšiřování dochází i v současné době a odborníky jsou charakterizována jako tzv. „časované bomby“.

Základní školy se tak v těchto oblastech postupně staly tzv. „spádovými školami“. Neúměrně vysoký počet romských dětí v těchto školách mělo za následek přeřazování těch nejproblémovějších jedinců do zvláštních škol. Často rigidní myšlení učitelů na základních školách a neznalost problematiky Romů je vedlo spíše k negativním postojům.

Jak poznamenává Balabánová [1999: 335] *„po roce 1989 se „jednoduché“ řešení – přeřazení dítěte do zvláštní školy – stává problematičtější, a to zejména proto, že jsou zpřístupněny odborné informace na toto téma ze světa, že došli sluchu lidé –*

⁹⁶ Citace z tištěného materiálu: *Žijí mezi námi; historie a současnost Romů*, str. 19

pedagogové a psychologové, kteří dříve nemohli tento směr ve vzdělávání romských dětí veřejně kritizovat. A především díky tomu, že romští rodiče odmítají ve stále větším počtu souhlasit s přeřazením svého dítěte do zvláštní školy.“

Posláním zvláštních škol⁹⁷ bylo především vzdělávat děti mentálně retardované. I přes to bylo v těchto školách vždy více než polovina žáků pocházejících z romské etnické skupiny. Vzdělání získané ve zvláštní škole odpovídalo úrovni vzdělání žáka základní školy po absolvování pěti až šesti tříd. Přestože se mohl žák po absolvování zvláštní školy dále hlásit na jakoukoliv střední školu, naději na úspěch měl pouze ve velmi omezeném počtu učebních oborů.

Na druhou stranu výuka ve zvláštních školách představovala jedinou možnost jak zvládnout trauma školního neúspěchu v základní škole a to i za cenu snížených nároků na rozsah vědomostí.

Hlavním důvodem zařazování romských dětí do zvláštní školy nebyla jeho romská národnost, ale jazykový handicap, odlišnost v dynamice osobnostního rozvoje, rozdílnost v hierarchii hodnot a sociokulturní odlišnost jeho rodiny.

V některých případech sami rodiče, mnohdy automaticky směřovali své děti právě do zvláštních škol a to právě proto, že stejnou školu v minulosti absolvovali sami.

„Základním problémem vzdělávání romských dětí je společenské postavení romské komunity ve většinové společnosti. Negativní zkušenosti a předsudky na obou stranách se staly pramenem vyvolávající vzájemnou nedůvěru, který vážně poznamenává i sociální komunikaci mezi jednotlivci obou skupin, a tak škola není pro většinu romských dětí prostředím, v němž by shledávaly přátelství.“ [Kosina 2006: 28]

K dosažení zlepšení zejména v oblasti myšlení, rozvoji jazyka, samostatnosti při sebeobsluze, celkové adaptace, komunikačních dovedností atd., by měla přispět výuka v přípravných třídách, jakož i činnost funkce vychovatele - asistent učitele.⁹⁸

Bez kvalifikace a náležité možnosti nalezení profesního uplatnění ve společnosti s cílem zajistit si tak řádný a trvalý příjem a uspokojit tak současně i své základní potřeby, by do budoucna představovalo narůstající a stále se stupňující sociální problém, a to nejen pro předmětnou komunitu, ale i pro celou společnost.

⁹⁷ Nový školský zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání, který nabyl účinnosti k 1. lednu 2005, již s existencí zvláštních škol nepočítá. Ty byly nahrazeny základními školami se specifickým vzdělávacím programem.

⁹⁸ Funkce vychovatele – asistenta učitele je upravena „Metodickým pokynem MŠMT č. j. 25 484/2000-22

Jsem toho názoru, že právě oblast vzdělávání, v návaznosti na možnost získání odpovídající odbornosti a kvalifikace, je klíčovým faktorem z hlediska možnosti uplatnění se na trhu práce a dosažení tak optimálního stupně životní úrovně. Současně by tak mohlo dojít k potenciálnímu posunu směrem k pozitivnějším vzájemným poměrům v oblasti soužití členů romské menšiny se členy většinové společnosti.

„Předpokládaným východiskem ze stávající situace je vytvoření náležitých podmínek na základních školách běžného typu a to tak, aby romským dětem bylo umožněno dosažení plnohodnotného základního vzdělání s cílem podpořit je při dalším vzdělávání. Je třeba neustále hledat a efektivněji uplatňovat cesty a zkušenosti, jak dosáhnout snadnější a tím i úspěšnější adaptaci dětí již na samotném počátku jejich cesty za vzděláním.“ Významnou úlohu zde sehrává i komunikace s rodiči, kteří by mohli ovlivnit své děti v tom směru, aby škola pro ně nebyla pouhou představou o nepřátelském území. [Kosina 2006: 31]

Kromě již doposud uplatňovaných systémových opatření vedoucích k integraci dětí do základních škol běžného typu by jistě stálo za zvážení vybudování sítě tzv. „národnostních škol pro romskou menšinu“, kde by kromě jiného byla zařazena i výuka romštiny.

Jak již bylo naznačeno v předcházející části, dosažená úroveň vzdělání úzce souvisí s reálnější možností uplatnění se na trhu práce. Odborné odhady vypovídají o tom, že současná nezaměstnanost Romů činí kolem 70%. V moderní společnosti je pracovní trh významným zdrojem materiálního zabezpečení domácností a současně určuje i sociální postavení jednotlivce ve společnosti. Postavení etnických menšin na trhu práce je klíčovým předpokladem jejich plnohodnotného sociálního začlenění.

Vysoká nezaměstnanost příslušníků romských komunit je zapříčiněna zejména:

- nízkou nebo častěji žádnou kvalifikací,
- neuspokojivými životními podmínkami ovlivňující zdravotní stav,
- špatnou pracovní morálkou a s tím spojenou stereotypní zkušeností na straně zaměstnavatelů,
- devastací lidského kapitálu v důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti,
- odmítání vykonávat práci za plat nižší nebo jen málo převyšující sociální dávky,
- upřednostňování nelegálního zaměstnávání cizinců.

Nezaměstnanost je zákonitě příčinou nedostatku finančních prostředků a ten obvykle vždy vede k materiální deprivaci. Odtud je to už jen krůček k fenoménu označovanému jako „lichva“, někdy též „úžera“, tedy půjčování peněz za extrémně vysoký úrok. Objevuje se všude na světě, kde jsou pro ni podmínky – kde jsou soustředěni chudí lidé, kteří nemají finanční rezervy, ale potřebují hotové peníze, a kde je zároveň těžko vymahatelné právo. Není tedy pravdou, že by lichva byla součástí romských historických kořenů.

Na otázku co vede Romy k využívání lichvy je skutečnost, že u většiny romské populace, která je chudá a vyloučená, existují určité modely chování, způsoby řešení problémů a specifická hodnotová hierarchie. Dá se říci, že Romové žijí více přítomností a o budoucnosti zase tolik nepřemýšlejí, neboť vycházejí z přesvědčení, že nic dobrého je stejně nečeká. Soustředí se tak jen na současnost, tedy na to, co mohou získat a užít teď, nikoliv až zítra nebo až za delší čas.

„Když přišly peníze, bylo [...] běžnou praxí okamžitě je utratit. [...] Takové společenské zákony držely Cikány při sobě po staletí a udržovaly je v chudobě“.
[Foncesová 1998: 30]

V této souvislosti je nutné si uvědomit, jak je lichva závažná a nebezpečná a ten, kdo jí podlehne, jen těžko z ní hledá cestu zpět, jestli vůbec. Romové dlouhodobě neinvestují, nepřemýšlejí daleko dopředu, neboť je to vlastní jejich kultuře, ve které vyrůstali a byli vychováváni, ale také i proto, že v jejich současných podmínkách se jim to ani nevyplatí. Lichvy tedy využívají proto, že nemají na výběr. Hotové peníze jinak neseženou, příbuzní jsou v obdobné situaci a banky jim obvykle nepůjčí. Lichva jim tak umožňuje přijít k penězům v hotovosti a hlavně rychle, avšak to, co přijde potom, si příliš neuvědomují, anebo uvědomovat neumějí, nebo častěji ani nechtějí. Dlužníci jsou vystavováni tvrdým a nekompromisním požadavkům poskytovatelům peněz - lichvářům.

Romové se i nadále koncentrují převážně v nekvalifikovaných povoláních a jejich postavení se v tomto směru zlepšuje jen velmi sporadicky. Jejich perspektiva na trhu práce není příliš povzbudivá a to zejména s ohledem na skutečnost, že obecným trendem je snižovat potřeby nízko kvalifikované práce a vytlačovat osoby z pracovních míst, která sice odpovídají jejich kvalifikaci, ovšem osobami s vyšší kvalifikací, než jaké je k výkonu práce na těchto místech zapotřebí. [Kosina 2006: 34, 36]

Myslím si, že kompetentními sociálními pracovníky při městských a obecních úřadech by mělo být i nadále vyvíjeno maximální úsilí zaměřené na členy romské populace s cílem utváření „*kladného vztahu k odpovědnosti za vlastní budoucnost, jakož i budoucnost svých potomků, vztahům k vlastnictví a hodnotám, k oboustranné toleranci a k pozitivní pracovní motivaci.*“ Nadále by se měli podporovat zejména ti příslušníci romské komunity, kteří sami iniciativně a odpovědně projevují zájem a snahu integrovat se do majoritní společnosti, vzdělávat se, ale také ti, jež využívají nabízených možností rekvalifikačních programů apod.. [Kosina 2006: 36]

4.4 Bydlení

Jsem toho názoru, že převážně zaznívají spíše kritické hlasy hodnotící celkový stav oblasti bydlení Romů, ačkoliv na druhou stranu je nutné konstatovat, že mnoho Romských rodin dokáže žít kultivovaně a spořádaně vedle svých sousedů z řad členů většinové populace. Základ našeho hodnocení je dán zřejmě tím, že si obvykle více všímáme toho, co vybočuje z normality a jestliže se daný problém dotýká Romů, o to větší je naše pozornost a hlasitěji pak zaznívá i naše hodnocení.

Jak vyplývá z vládního dokumentu „*Zpráva o stavu romských komunit v České republice za rok 2007*“, „*obecným cílem v oblasti bydlení se stala snaha zabránit vzniku nových segregovaných romských lokalit, zlepšit situaci v již existujících segregovaných romských lokalitách (ghettech) a zlepšit přístup k bydlení pro sociálně slabé Romy. [...] bude navržena investiční podpora výstavby sociálních bytů a nově bude zavedena podpora pro pronajímatele sociálních bytů.*“⁹⁹

Segregace romské populace v etnicko - sociálních ghettech, zvláště pak ve větších městech, úzce souvisí zejména s otázkou rasové diskriminace a lidských práv, ale představuje i zásadní problém pro dotčená města a jejich samosprávy.

Existence těchto ghatt má negativní důsledky nejen pro jejich obyvatele samotné (vyšší stupeň izolace a sociálního vyloučení, pocity bezvýchodnosti, nihilismus, projevy agrese a následné stupňování nedůvěry až nepřátelství majority vůči cíleně vymezené skupině), ale i pro ostatní občany, kteří v uvedené lokalitě bydlí, pracují, či se v ní jen

⁹⁹ Zpráva o stavu romských komunit v České republice za rok 2007, str. 18; Zdroj: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romskych-komunit-v-ceske-republice-za-rok-2007-44502/>

nárazově vyskytují, stejně tak pro občany v bezprostředním okolí lokalit (ohrožování kriminalitou, obtěžování hlukem a zápachem, hygienická a zdravotní rizika, pokles atraktivity daných míst a cen nemovitostí v okolí).¹⁰⁰

Z existence ghett jednoznačně vyplývá, že jsou zásadní překážkou na cestě k porozumění mezi Romy a majoritou a v případě dlouhodobě neřešeného problému představuje „*jakýsi zdroj nákazy na těle daného města i městského obvodu, plodící stále nové a nové projevy nemoci (devastace bytového fondu, hygienická a bezpečnostní situace v lokalitě a jejím okolí, vylidňování sousedních částí a následné rozšiřování ghetta apod.)*.“¹⁰¹

Svoji úlohu v tíživé bytové situaci mnoha romských rodin sehrává vedle neuspokojivé finanční situace též spekulativní charakter pronájmů či prodeje bytů. Řada Romů přichází o své ubytování v důsledku prodeje vlastního práva na užívání bytu v domnění, že až nebudou mít kde bydlet, dostanou jiný byt od úřadů. Často o své byty přicházejí v důsledku neexistence nájemních smluv apod..

Otázkou zůstává, co je příčinou tak špatného vztahu některých Romů ke svému obydlí a bezprostřednímu okolí, proč jsou natolik lhostejní k udržování pořádku kolem svých domů, kde se pohybují nejen oni sami, ale i cizí lidé, ale především romské děti. Jak poznamenává Řičan [1998: 36] „*Romové odmítají – vědomě a snad ještě více nevědomě – gádžovská obydlí jednak proto, že je nutí měnit své zvyky, jednak proto, že to jsou právě obydlí gádžovská, tedy obydlí nemilovaných pánů. Jejich vandalství je projevem hořkosti, vzdoru, zoufalství schopného zničit nejen svůj majetek, ale i sebe sama.*“

„*Sociální byty neodpovídají kultuře romské populace. Byty na poschodích jsou příliš těsné na to, aby se tam mohla potkávat vícečetná rodina. Ve spleti schodů a výtahů jsou byty těžko přístupné pro příbuzné a známé. Ti, kteří v nich bydlí, se cítí být izolovaní a opuštění. Pro rodinu, pro niž je základní životní hodnota žít ve společnosti a pro společenství, jsou tyto byty místem, kde přicházejí o pocit solidarity a jednoty. Navíc sousedi je odmítají, [...] vyhledávají záminky ke konfliktům.*“ [Liégeois 1995: 159-162]

¹⁰⁰ Zpráva o stavu romských komunit v České republice za rok 2007, str. 18; Zdroj: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romskych-komunit-v-ceske-republice-za-rok-2007-44502/>

¹⁰¹ tamtéž

Pro některé Romy představuje myšlenka bydlet v paneláku, přijít o podstatnou část svého finančního příjmu „[...] protože ji pohltí náklady na vodu, nájemné a elektřinu. [...] V takových podmínkách ztrácí všechny možnosti být nezávislý, stane se jedním ze sociálních případů, pobírající podporu.“ [Liégeois 1995: 159-162]

Pokud Romům byly v minulosti přidělovány byty státní, byly tyto byty převážně horší kategorie, zpravidla situované ve staré zástavbě, často i v „historických“ částech měst, nevyjímaje mnohdy i periferie některých měst.

V řadě případů jim byly přiděleny takové byty, ve kterých „neuměli“ bydlet, což mělo za následek předčasné opotřebování, či úplné zničení, technické vybavenosti bytu.

K devastaci bytového fondu Romy mnohdy dochází zejména i proto, že byty jsou neúměrně přeplněné. Úmyslné poškozování bytů a domů je spíše jen výjimečné a v minulosti si tímto způsobem někteří vynucovali přidělení bytu nového, zpravidla většího.

Jsou zaznamenávány i případy, kdy Romové své byty prodali v naději, že získané prostředky použijí na vystěhování se do ciziny. Po jejich návratu však zjišťují, že nemají kde bydlet a situaci v takových případech řeší přistěhováním se ke svým příbuzným.

Bytová situace velké části Romů je v současnosti i nadále velmi alarmující a možnosti získání přiměřeného bydlení jsou pro většinu Romů téměř nedostupné. V rámci uplatňování vládní Koncepce integrace romské komunity jsou zpracovány návrhy a následně i realizovány mnohé projekty, které by měly napomoci obcím v rámci krajů k řešení problému kumulace romského obyvatelstva (např. projekt Vesnička soužití v Ostravě).

Ministerstvo pro místní rozvoj, sekce bytové politiky, vypracovalo dokument nazvaný „*Koncepce bytové politiky*“¹⁰², ze které vyplývá, že se bude i nadále pokračovat ve výstavbě obecních bytů financovaných ze sociálně cílených dotací, určené mimo jiné i pro ty, kteří jsou znevýhodněni v přístupu k bydlení a to nejen z důvodu nízkého příjmu, ale i v důsledku zdravotního stavu, věku či jiných nepříznivých životních okolností (tzv. podporované bydlení).

¹⁰² Schválena vládou usnesením ze dne 16. března 2005 č. 292; Zdroj: <http://www.mmr.cz/koncepce-bytove-politiky-schvalena-vladou-usnesenim-ze-dne-16-brezna-2005-c-292>

4.5 Postoj majority k Romům a jejich vzájemné vztahy

Nebylo by na místě předestírat, že negativní postoj k Romům v české majoritní společnosti má své hluboké kořeny. Obecně přijímaným přesvědčením je, že se Romové snaží vyhýbat poctivé práci, je jim vlastní spíše příživnický způsob života, mají sklony zneužívat poskytování sociálních dávek, pokud pracují, vykazují svou nespolehlivost, ve značné části jsou nevzdělaní a tím i nepoužitelní pro většinu pracovních profesí. Významná část z nich je odkázána na pomoc společnosti, sami pro sebe spíše neudělají nic.

Pokud se domohou nějakých konkrétních materiálních výhod, jsou schopni je obratem zneužít ve svůj prospěch, např. je-li jim poskytnut prostor pro bydlení, v zápětí si tam zvou další příbuzné a v některých případech i ve větším počtu. Poskytnuté prostředky určené ke konkrétnímu účelu využívají k účelům zcela jiným, např. k pořízení si tabákových výrobků, alkoholu, v neposlední řadě též drog. Výjimkou není hazard, či jiné formy „zábavy“, jakou je například hra na hracích automatech¹⁰³, zejména výherních s bláhovou představou lehkého a rychlého zbohatnutí. [Kosina 2006: 11]

Jak poznamenává Ševčíková [2004: 128] častým jevem je i to, že „*Romové často okázale dávají najevo své bohatství, někteří si dokonce i pro sociální dávky jezdí taxíkem či drahými (ojetými) automobily, což pobuřuje veřejnost. Ta vytýká Romům, že využívají dávky místo pro děti, pro své vlastní živobytí.*“

V dětských domovech se objevuje stále větší počet romských dětí. V této souvislosti je majorita též „nezlomně“ přesvědčena, že rodinné vztahy Romů jsou „ve velké většině“ nefunkční a neodpovědné, že romští partneři žijí „na hromádce“, že se vyznačují nevázanou sexualitou. „*Je jim vyčítáno, že neuznávají „věková omezení“ pro reprodukci, dívky mají děti příliš brzy a celkový počet dětí je též „provokující“, stále častěji odkládají své děti do ústavů.*“ [Večerka 1999: 420]

¹⁰³ „*A zase ty automaty. Narazíme na ně často, když se mluví a píše o lidech, kteří mají hluboko do kapsy. Právě oni většinou spoléhají na blikající stroje jako na svoji poslední záchranu. Marně jim okolí říká, že je to bláhové. Romové z Malecké ulice v tom nejsou sami, ani se svým novým neštěstím za zády. Na finanční zázrak čekají mnozí další. A čekají, a čekají, ... Budiček! Zázraky se, bohužel, nekonají! I když je možná každá jiná cesta tak trnitá, nezbyvá, než se o ni znovu pokusit. Hlavně to nevdat.*“ Noviny Chrudimska 7.9.2007 – Opis článku „Čekání na finanční zázrak - redaktor Chrudimského deníku Marek Nečina nejen o automatech, 7.9.2008.

Negativní zkušenost, byť v přenesené podobě, vyvolává pro členy majority jako jednu z mnohých a vážných obav také představa, že Romové nemají daleko k použití i fyzické síly jako argumentu ve snaze domoci se tak svých požadavků. Výjimkou nejsou ani výhrůžky fyzickým násilím apod..

Mnohá jednání jsou pro členy většinové společnosti zcela nečitelná a jejich reakce nevyzpytatelné. Používání vulgarismů už mezi dětmi na veřejnosti není rovněž výjimkou a vidět nezletilé Romy s cigaretou v ruce rovněž tak.

Naznačené „hrubě obviňující“ předpoklady spolehlivě vedou k závěru, že „[...] Romy není vhodné pouštět do svého světa, že je třeba od nich udržovat preventivní distanci. Obecně pak majorita vnímá Romy jako skupinu lidí, jež se od ní v mnoha směrech liší, což by nebylo tak zlé, kdyby se odlišnost neinterpretovala téměř všeobecně jako negativní skutečnost.“ [Večerka 1999: 420]

Spokojenost vzájemných vztahů a tím i oboustranných postojů je rovněž tak ovlivněna hluboce zakořeněnými předsudky, bez osobních zkušeností. Výzkumná data poukazují na skutečnosti, že majoritní obyvatelé si při výběru svého bydliště udržují značný odstup od svých romských sousedů, což sebou nese i odstup v sociálních kontaktech. „Pokud bydlí v těsné blízkosti, vnímají soužití jako konfliktní a nejsou s ním spokojeni. Naproti tomu pro jejich romské sousedy není prostorová blízkost pro konflikty rozhodující a v soužití s majoritními sousedy jsou Romové spokojenější.“ [Šimíková, et al. 2003: 112]

Naopak k zásadním negativním zkušenostem majoritní většiny s mnohými Romy patří: „[...] sociálně odpudiví lidé, kterým se nedá věřit, se sklony k násilí a krádežím, nespolehliví, obtížně pochopitelní, líní, nevzdělaní, hluční, zanedbaní. Z této částečné zkušenosti se vytváří negativní stereotyp, který je Romům vnucován. Jejich identita se pak vyvíjí v procesu vyrovnávání se s tímto mocným stereotypem, který odmítají, ale také z části nevědomě přijímají.“ [Říčan 2003: 83]

Z výsledků některých výzkumů vyplývá, že převážná část majority spatřuje hlavní příčinu konfliktů s Romy v konkrétních problémech v domě. Zatímco Romové tento problém vidí ve vzájemných projevech nepřátelství, agrese, nesnášenlivosti (viz příloha č. 7).

Romové svým převažujícím názorem spatřují možnost v řešení problémů neuspokojivého soužití ve vzájemném porozumění, zatímco majorita spatřuje tuto možnost řešení v tom, že se Romové musí snažit sami (viz příloha č. 8).

Pro ilustraci situace ve městě Chrudim, kam směřuje mé výzkumné šetření, připojuji některé zprávy uveřejněné v regionálním tisku¹⁰⁴ (viz příloha č. 9-14).

Stupeň problémů spojený se soužitím majoritní populace a romských komunit se liší v závislosti na koncentraci Romů v daném regionu. V posledním období byly středem zájmu problémy vzniklé v Litvínově, v sídlišti Janov na severu Čech (viz příloha č. 15).

Známý romský aktivista ing. Karel Holomek na otázku redakce Lidových novin (dne 22. července 1999)¹⁰⁵: „*Jak podle Vás vnímají Čechy Romové?*“, poznamenal: *"Někdy jsou vůči Čechům nespravedlivě nepřátelští. Nedokáží přijmout oprávněnou kritiku. Jsou totiž nepochybně stíženi jakousi obsesí. Zaměřují se jenom na svůj problém a všechno hodnotí ze svého pohledu. My jsme chudáci, my neseženeme práci, naše děcka jsou ve škole špatný... Nikdo se neptá, co může zlepšit on sám."*

K další otázce „*A co mohou podle Vás zlepšit sami Romové?*“, uvedl následující: *"Spoustu věcí. Vezměme si například jejich vztah k dětem. Romové ohromně milují své děti. Ale jak se jim věnují? Dítě roste jako dříví v lese. Nikoho nezajímá, jak si vede ve škole. Pro Romy totiž jejich potomci nejsou partneři. Jak se starají o to, aby dítě řádně chodilo do školy? Jak se starají o to, aby dítě ve škole prospívalo? Nijak."*

¹⁰⁴ „Obyvatelé Revoluční ulice oznámili v neděli 11. května v 07.45 hodin na linku 156, že ve dvoře zdejšího domu rozdělali Romové oheň a obtěžují kouřem okolí. V 07.50 hodin dorazili na místo strážníci, kteří zjistili, že nejde o pálení ohně. Ve skutečnosti zde místní muž usnul a od cigarety mu začala hořet peřina. Tu poté dal ven, aby ji uhasil. Žádná jiná škoda nevznikla. Opis článku „Usnul s cigaretou a málem pod sebou podpálil postel“ – Chrudimský deník, 12.5.2008, autor: Roman Zahrádka

¹⁰⁵ Zdroj: webové stránky Romové v České republice; <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18917>

II. Praktická část

5. Popis výzkumného problému a stanovení hypotéz

Jak již bylo v předcházejících částech nejednou naznačeno, Romové představují nejpočetnější menšinu žijící v České republice se svébytnými prvky své kultury, přestože, jak v této souvislosti poznamenává Jakoubek [2004: 13, 291], který se zabýval výzkumem v Romských osadách na Slovensku, v důsledku styku s kulturou majoritní společnosti byly původní prvky „*tradiční romské kultury*“ různě modifikovány a deformovány. Označuje tuto kulturu jako „*národní romskou kulturu*“. „*V otázce početnosti členů ve vztahu ke kultuře daného společenství je skutečnost taková, že čím větší dané společenství je, tím se stává autonomnějším, kulturně sevřenějším a specifické mechanismy jeho kultury jsou méně kontaminovány vlivy „zvenčí“, zatímco skupiny malé podléhají kulturní asimilaci snáze.*“

Přestože Romové žijí na území České republiky po celá staletí, doposud se do české společnosti neintegrovali. „*Vytvářejí si samostatná etnická společenství s vlastní kulturou a osobitým životním stylem. Romové byli a bohužel stále ještě jsou společensky izolováni. [...] Předsudky, stereotypy v myšlení, neznalost romské mentality, tradic, zvyků, životního stylu a chování*“ byly v několika etapách základem myšlenky donutit Romy komplexně se přizpůsobit životnímu stylu většiny, což se nikdy nepodařilo a naopak daný problém ještě více přiosťřily a zkomplikovaly. [Pešek 2000: 2]

Celkové postavení většiny romské populace v podmínkách české společnosti dlouhodobě vykazuje velmi neuspokojivý stav. Převládající názory poukazují na to, že značná část Romů, na rozdíl od převážné části členů majoritní společnosti, žije v rozporu s obecně uznávanými normami a aspiracemi, což vede k závěru, že právě Romové mají k takovému životu zvláštní, kulturou, přijímanými hodnotami, jejich hierarchií, jakož i postoji dané, a zejména vlastní výchovou předané předpoklady.

Formulace výzkumného problému a hypotéz:

Při formulaci výzkumného problému a hypotéz jsem vycházel z cíle výzkumu, který jsem si vymezil na základě studia odborné literatury vztahující se k oblasti zvoleného tématu diplomové práce.

- P1:** Má dosažený stupeň vzdělání u Romů vliv na rozdílnost zařazení hodnoty práce v žebříčku hodnot?
- H1:** Jedinci z řad Romů, kteří dosáhli vyššího vzdělání, řadí hodnotu práce výše, než jedinci s nižším stupněm vzdělání.
- P2:** Zařazují Romové hodnotu rodina na žebříčku hodnot na vyšší úroveň, než ji na žebříčku hodnot zařazují neromové?
- H2:** Romové zařazují hodnotu rodina na žebříčku hodnot na vyšší úroveň, než ji na žebříčku hodnot zařazují neromové.
- P3:** Představuje pro Romy, na rozdíl od neromů, příslušnost k rodině a potřeba mít hodně potomků záruku poskytující výhradně přežití rodu a současně i zajištění potřeb ve stáří?
- H3:** Příslušnost k rodině a potřeba mít hodně potomků poskytující pro Romy záruku výhradně přežití rodu a současně i zajištění potřeb ve stáří je převládající představou u většiny z nich, zatímco u neromů je tomu naopak.
- P4:** Je mezi majoritní částí společnosti a Romy rozdíl v preferování racionálního plánování budoucnosti?
- H4:** Racionální plánování budoucnosti je členy majoritní částí společnosti preferováno podstatně více, než Romy a současně je jimi zařazováno na vyšší pozici v žebříčku hodnot, než jej zařazují Romové.

5.1 Cíl výzkumu

V teoretické části své práce jsem se snažil vystihnout a popsat sociální a kulturní aspekty Romů z pohledu historického vývoje, jejich životní podmínky a s nimi spojené problémy, které většinu romské populace doprovázejí i v současnosti, přičemž jsem vycházel z literatury, která popisuje zvláštnosti života Romů a dostupné odborné literatury, v níž jsou mimo jiné naznačeny i výsledky dosavadních relevantních výzkumů.

Protože pracuji jako policista, využil jsem současně i vlastní poznatky a zkušenosti, které jsem získal při své dlouhodobé služební činnosti, v rámci které se poměrně často dostávám do blízkosti osob z řad Romů, se kterými řeším jejich problémy. Přínosné a cenné mi byly i poznatky získané při absolvování odborné stáže v rámci bakalářského studia, kdy jsem měl možnost účastnit se, byť jako „pozorovatel“, práce s komunitními pracovníky v nízkoprahovém zařízení s názvem Kopretina, v Revoluční ulici v Chrudimi, který byl zřízen za podpory Městského úřadu v Chrudimi Občanským sdružením Šance pro Tebe se sídlem v Chrudimi.

V praktické části své práce usiluji o nalezení odpovědi na otázku do jaké míry je odlišné v reálném prostředí preferování základních hodnot a jejich uspořádání, postojů a potřeb prosazovaných na jedné straně zástupci romské části populace a na druhé straně zástupci majoritní části populace a to v souvislosti s dosaženým stupněm vlastního vzdělání, jakož i dosaženým stupněm vzdělání členů rodiny. V návaznosti na tyto odlišnosti soustředím dále svou pozornost na dílčí problémy související se vzájemně rozdílnými názory a hodnocením:

1. příčin celkově neuspokojivé a neměnné situace převážné části romské populace,
2. podstaty problémů vzájemného soužití Romů s ostatními občany.

Cílem realizovaného výzkumu je podat reálný obraz o diferenciaci v uspořádání preferovaných hodnot, postojů a potřeb přijímaných Romy a členy majoritní části obyvatelstva v předem vytypovaných lokalitách města Chrudim, zjištěné výsledky porovnat a odhalit tak významné rozdíly, které mohou mít vliv na celkové sociální postavení Romů ve společnosti s poukazem na jejich význam pro budoucnost v kontextu dialogu s majoritou.

6. Metodologická východiska výzkumného šetření

6.1 Metoda výzkumu

Pro vlastní realizaci výzkumu jsem zvolil tzv. kvantitativní typ šetření. Za účelem zprostředkování dat o sledovaných jevech jsem vybral dotazníkové šetření.

Dotazník byl jako metoda výzkumu zvolen zejména s ohledem na to, že umožňuje sběr potřebného počtu dat v omezeném čase a zároveň bylo možné oslovit současně více osob najednou.

Při tvorbě dotazníku jsem vycházel jednak z dostupných, relevantních výzkumů publikovaných v odborné literatuře a dalších pramenech, a dále z doporučení v rámci konzultací s vedoucím práce a dalšími odborníky. Konkrétní kategorie otázek jsem formuloval tak, aby se vztahovaly ke sledovanému cíli.

K ověření srozumitelnosti a dostatečné konstrukci dotazníku jsem současně zrealizoval předvýzkum na malém souboru dotazovaných, přičemž jeho výsledky jsem nezahrnul do diplomové práce. Výsledky mi napomohly dotazník přiměřeně upravit tak, aby vyhovoval sledovanému účelu.

I přesto, že výběrový soubor zahrnuje dvě odlišující se skupiny, a to jak zástupce z řad osob Romů, tak také zástupce z řad osob většinové populace, byl dotazník zkonstruován tak, aby pro obě tyto skupiny byly otázky naprosto shodné.

Prostředkem výzkumného šetření je tedy strukturovaný dotazník rozdělený do celkem tří částí v rozsahu 6 stran. Je upraven tak, aby vyhovoval obsahově, rozsahem a ochotě respondentů odpovídat na jednotlivé otázky. Je v něm zařazeno celkem 15 základních otázek, z nichž 6 zahrnuje další specifitější podotázky upřesňující výzkumný problém.

Úvodní část obsahuje ujištění o anonymitě dotazníku, přibližuje jeho účel, upřesňuje způsob vyplnění a je zakončen poděkováním za čas, který mu dotazovaní věnovali. Druhá část zahrnuje otázky umožňující lépe charakterizovat zkoumaný soubor (věk, vzdělání, stav, údaj o národnosti a zaměstnanosti). Ve třetí části jsou formulovány vlastní otázky vztahující se k jednotlivým výzkumným problémům. Pod každou z otázek je předložena možnost výběru odpovědi. Jejich počet a forma se různí v závislosti na zaměření a charakteru konkrétní otázky (viz příloha č. 16).

6.2 Charakteristika souboru respondentů

Pro účely sběru dat jsem zvolil různé části města Chrudim, zejména však lokality s vyšší koncentrací osob z řad Romů.

Důvodem výběru uvedeného místa byla zejména ta skutečnost, že se město Chrudim, jako jedno ze šesti měst v rámci pardubického kraje, dostalo v roce 2006, v souvislosti s realizovaným projektem Ministerstva práce a sociálních věcí, na seznam „sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit a komunit“. Za tyto lokality byly označeny ulice Revoluční a Rooseveltova, kde byl počet romských obyvatel odhadován na 351 až 400, a dále ulice Malecká, kde byl počet romských obyvatel odhadován na 15 až 25 (viz příloha č. 17).

V měsíci září 2007 druhá z těchto lokalit zanikla v důsledku požáru domu. Rodiny z této části byly následně přestěhovány do ubytovny v ulici Tovární v Chrudimi (viz příloha č. 18).

S ohledem na charakter a účel výzkumného šetření jsem se při výběru souboru respondentů zaměřil na reprezentativní vzorek osob z řad romské populace a pro porovnání získaných dat jsem dále zvolil výběr náhodného souboru respondentů z řad osob zastupujících neromskou populaci.

Kriteriem pro výběr dotazovaných bylo bydliště v uvedených lokalitách a charakteristiky odpovídající shodnému věku a pohlaví.

Celkově tak byl uspořádán soubor v počtu po 30 respondentech v obou skupinách starších 18 let. Celkový počet respondentů považuji za dostatečný pro splnění účelu zvoleného výzkumu, přestože jsem si vědom toho, že pro objektivnější data by bylo vhodné zvolit vyšší počet dotazovaných, což by představovalo značnou časovou náročnost a pro takový výzkum by bylo vhodné zvolit týmovou práci.

6.3 Podmínky sběru dat

Sběr dat prostřednictvím dotazníků byl realizován v období od měsíce září do měsíce listopadu 2008. Dotazování proběhlo bez větších problémů, než se dalo předpokládat. Ojediněle se projevovала počáteční nedůvěra a to u obou skupin respondentů.

S ohledem na poukazované strategie sběru dat z doposud prováděných výzkumů vztahujících se k etnickým minoritám jsem rovněž tak zvolil doporučenou techniku tzv. „sněhové koule - snowball“ a to u osob reprezentujících romskou část populace a dále techniku „náhodné procházky“ u osob reprezentujících neromskou část populace. U první skupiny jsem na počátku využil vlastních informací o osobách, u kterých jsem předpokládal vstřícnost a spolupráci a získal jsem tak postupně kontakty i na další osoby.

Před poskytnutím dotazníku k vyplnění jsem dotazovaným (zejména u osob z řad Romů) svým upozorněním připomenul, že je třeba, aby své odpovědi uváděli ve formě subjektivního vyjádření, tedy tak, aby odpovědi na požadovanou otázku směřovaly k vlastnímu (osobnímu) vyjádření hodnocení a názorům, nikoliv k vyjádření hodnocení a názorům objektivním, tedy tak, jak by se dalo očekávat a předpokládat, že by na ně bylo odpovězeno.

Osobní kontakt s dotazovými mi poskytl 100% návratnost dotazníků u obou skupin.

7. Analýza výsledků výzkumu

Zastoupení respondentů podle pohlaví, věku a zařazení do skupin

Dotazník byl předložen celkem 60 respondentům, jejichž zastoupení podle pohlaví, věku a zařazení do skupiny (Rom – nerom) zobrazuje následující tabulka č. 1 a graf č. 1. Z celkového počtu odpovídajících bylo 50% žen a 50% mužů. Mezi skupinou neromů nebyla zjištěna žádná osoba, která by se přihlásila k jiné národnosti než české.

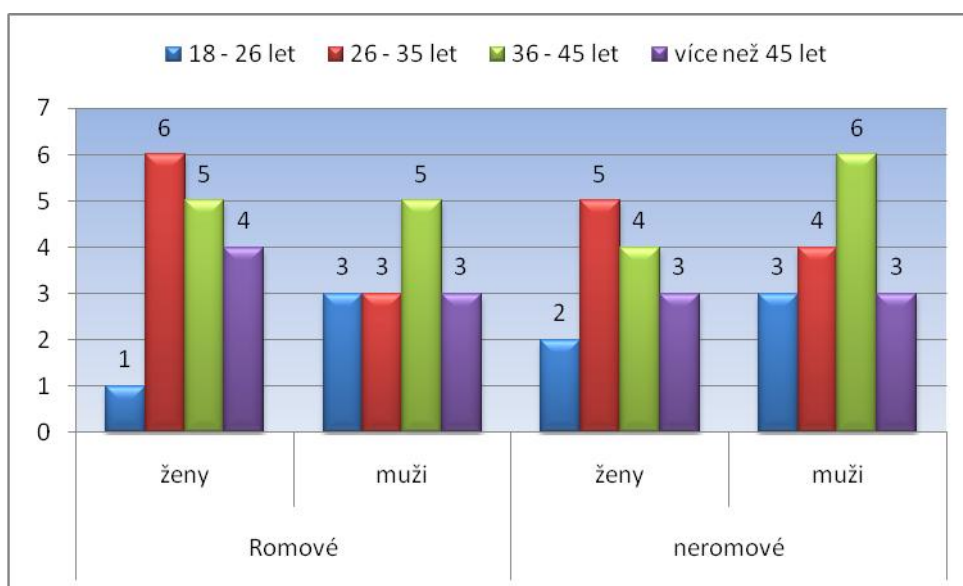
Všichni dotazovaní byli rozděleni do věkových skupin: do 26 let, 26 – 35 let, 36 – 45 let a více než 45 let. U první věkové kategorie byl výběr zaměřen na dotazované starší 18 let.

Tab. 1: Složení skupin respondentů

N = 60

	Romové		neromové	
	ženy	muži	ženy	muži
méně než 26 let	1	3	2	3
26 - 35 let	6	3	5	4
36 - 45 let	5	5	4	6
více než 45 let	4	3	3	3
celkem	16	14	14	16

Graf 1: Složení skupin respondentů

Zastoupení respondentů podle nejvyššího dosaženého vzdělání

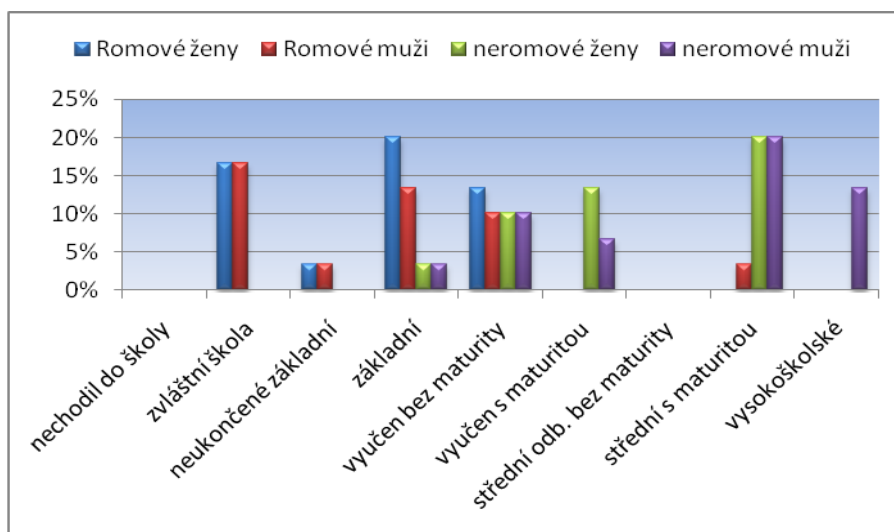
U skupiny Romů bylo zjištěno, že nejpočetnější část zastupují osoby, které dosáhly nejvyššího ukončeného vzdělání absolvováním školy - základní (34%), následuje - zvláštní (33%). Poměrně velkou část dotázaných zastupují osoby, které dosáhly nejvyššího ukončeného vzdělání vyučen(a) bez maturity (23%).

U skupiny neromů bylo zjištěno nejpočetnější zastoupení osobami, které dosáhly nejvyššího ukončeného vzdělání – střední s maturitou (40%), následuje vyučen(a) bez maturity (20%) a vyučen(a) s maturitou (20%).

Tab. 2: Složení skupin respondentů podle dosaženého nejvyššího vzdělání

	Romové		neromové	
	ženy	muži	ženy	muži
nechodil do školy	0	0	0	0
zvláštní škola	5	5	0	0
neukončené základní	1	1	0	0
základní škola	6	4	1	1
vyučen bez maturity	4	3	3	3
vyučen s maturitou	0	0	4	2
střední odb. bez maturity	0	0	0	0
střední s maturitou	0	1	6	6
vysokoškolské	0	0	0	4
celkem	16	14	14	16

Graf 2: Složení skupin respondentů podle dosaženého nejvyššího vzdělání

Zastoupení respondentů podle pracovní aktivity

U skupiny Romů bylo zjištěno zastoupení vysokým počtem nezaměstnaných. Z celkového počtu dotázaných bylo 76% nezaměstnaných, z toho 43% žen a 33% mužů. Zaměstnaných osob bylo zjištěno celkem 17%, z toho 7% žen a 10% mužů. Osobami v důchodu byly 2, tj. 6%.

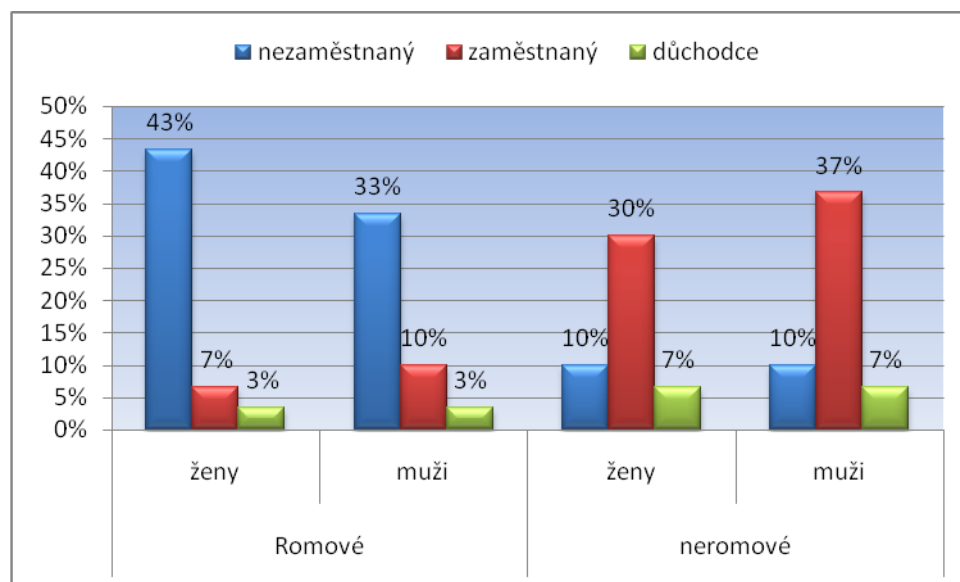
U skupiny neromů bylo zjištěno 67% zaměstnaných, z toho 30% žen a 37% mužů. Nezaměstnaných bylo zjištěno celkem 20% z toho 10% žen a 10% mužů. Osobami v důchodu byly 4, tj. 14%.

Z dotazovaných v obou skupinách nebyl nikdo osobou studující.

Tab. 3: Zastoupení respondentů podle pracovní aktivity

	Romové		neromové	
	ženy	muži	ženy	muži
nezaměstnaný	13	10	3	3
zaměstnaný	2	3	9	11
důchodce	1	1	2	2
student	0	0	0	0
celkem	16	14	14	16

Graf 3: Zastoupení respondentů podle pracovní aktivity

Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů a sourozenců respondentů

Cílem otázky č. 4) „Jakého vzdělání dosáhli Vaši rodiče a sourozenci“ bylo zjistit zásadní rozdíly u obou dotazovaných skupin a to co do výše vzdělanosti rodičů a sourozenců. U sourozenců pak bylo možné zjistit jejich počet.

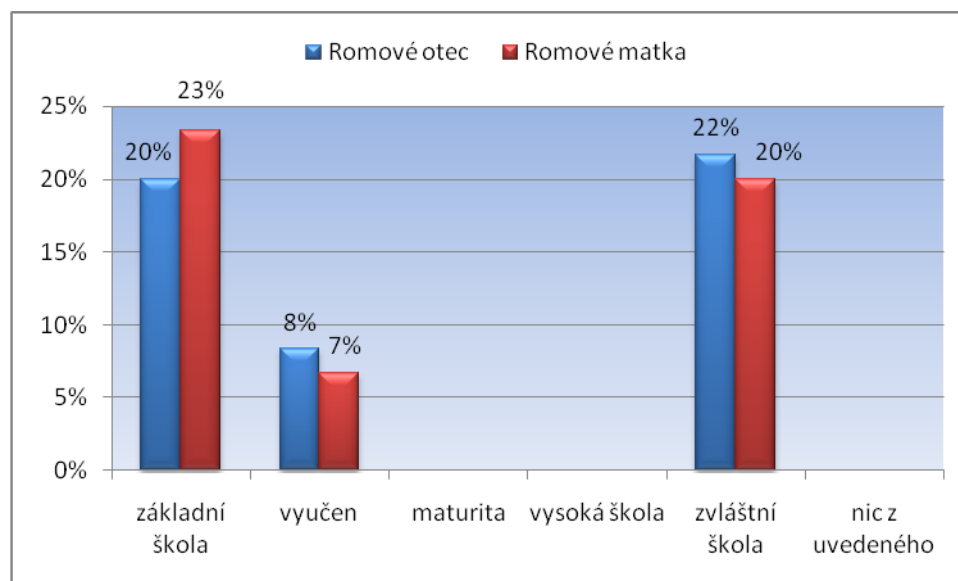
U dotazované skupiny Romů byl zjištěn vysoký počet rodičů, kteří dosáhli nejvyššího ukončeného vzdělání – absolvováním základní školy (43%), následuje - zvláštní škola (42%).

Z celkového počtu 91 sourozenců dosáhlo nejvyššího ukončeného vzdělání – zvláštní škola (51%), následuje základní škola (36%) a vyučen (13%). Průměrný počet sourozenců u dotázaných činí 3,03.

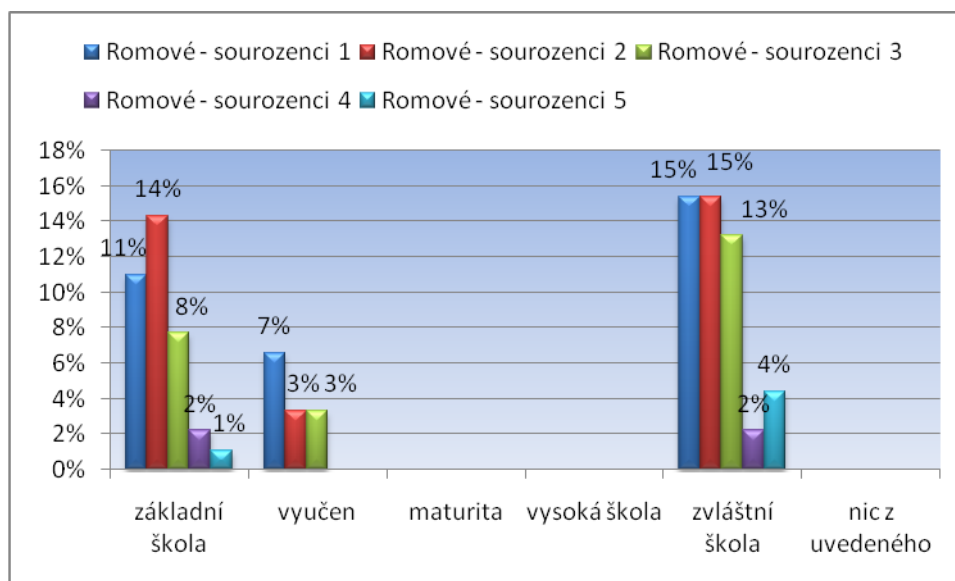
Tab. 4: Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů a sourozenců u respondentů z řad Romů

	Romové		sourozenci							celkem
	otec	matka	1	2	3	4	5	6	7	
základní škola	12	14	10	13	7	2	1	0	0	33
vyučen	5	4	6	3	3	0	0	0	0	12
maturita	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vysoká škola	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
zvláštní škola	13	12	14	14	12	2	4	0	0	46
nic z uvedeného	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
celkem	30	30	30	30	22	4	5	0	0	91

Graf 4a: Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů u respondentů z řad Romů

Graf 4b: Nejvyšší dosažené vzdělání sourozenců u respondentů z řad Romů

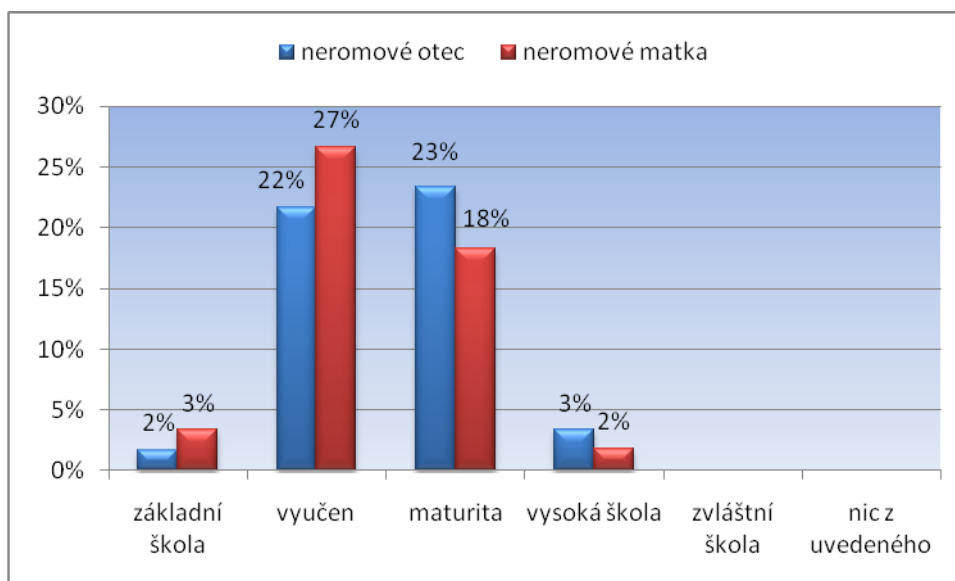
U dotazované skupiny neromů byl zjištěn počet rodičů, kteří dosáhli nejvyššího ukončeného vzdělání – vyučen bez maturity (49%), následuje – střední škola ukončená maturitou (41%) a vysoká škola (5%). Zbývající část dosáhla základního vzdělání (5%) absolvováním základní školy.

Z celkového počtu 29 sourozenců dosáhlo nejvyššího ukončeného vzdělání – vyučen bez maturity (38%), následuje střední škola ukončená maturitou (35%) a vysoká škola (24%). Zbývající část dosáhla základního vzdělání (3%). Průměrný počet sourozenců u dotázaných činí 0,97.

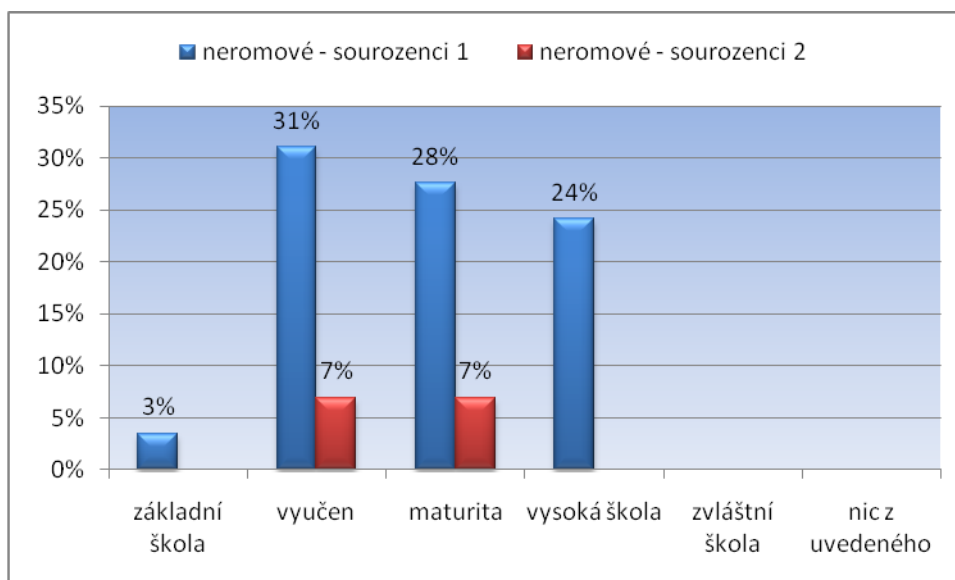
Tab. 5: Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů a sourozenců u respondentů z řad neromů

	neromové		sourozenci							celkem
	otec	matka	1	2	3	4	5	6	7	
základní škola	1	2	1	0	0	0	0	0	0	1
vyučen	13	16	9	2	0	0	0	0	0	11
maturita	14	11	8	2	0	0	0	0	0	10
vysoká škola	2	1	7	0	0	0	0	0	0	7
zvláštní škola	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
nic z uvedeného	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
celkem	30	30	25	4	0	0	0	0	0	29

Graf 5a: Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů u respondentů z řad neromů

Graf 5b: Nejvyšší dosažené vzdělání sourozenců u respondentů z řad neromů

7.1 Interpretace výsledků výzkumu

Otázkou č. 5) „V mém životě mne (především pozitivně – kladně) ovlivnilo / ovlivňuje:“ měly být zjištěny rozhodující rozdíly u odpovídajících z obou skupin, a to do jaké míry u nich převažuje ovlivnění: 1. blízkými přáteli, 2. prací (spolupracovníky, pracovním klimatem), 3. prostředím (bezprostředním okolím, ulicí, sídlištěm, městem, obcí), 4. rodinou (rodinným zázemím, výchovou v rodině), 5. školou (spolužáky, učiteli), 5. či zda je ovlivňuje něco jiného s možností vlastního vyjádření, s možností volby odpovědi ve škále od 1 do 5, kde číselné hodnoty (1 až 5) představují: 1 – „zcela nejvíce“, 2 – „spíše více“, 3 – „nevím“, 4 – „spíše méně“, 5 – „zcela nejméně (vůbec ne)“.

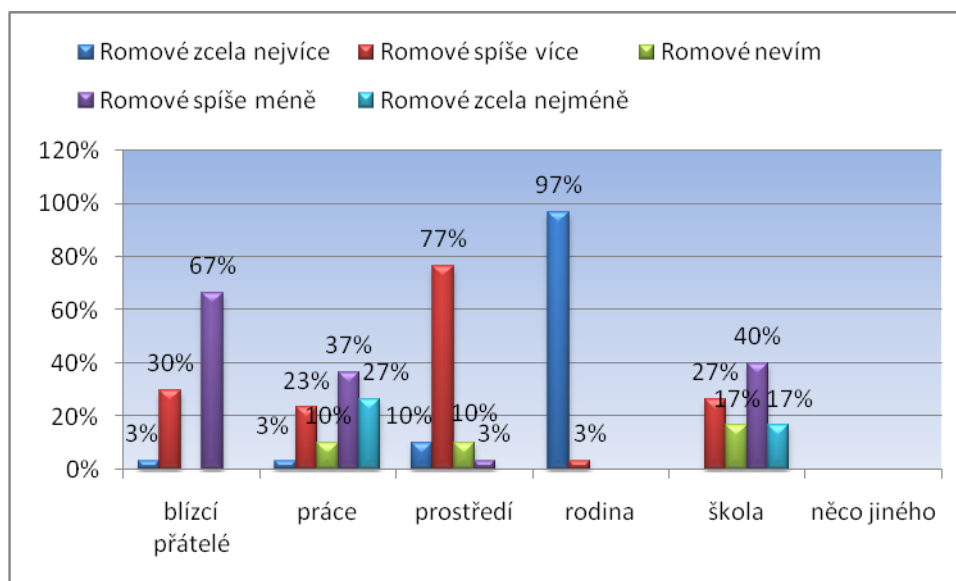
Podle zjištěných výsledků je zřejmé, že dotazované Romy „zcela nejvíce“ v jejich životě pozitivně ovlivnilo / ovlivňuje kategorie rodina (97%) a „spíše více“ je ovlivňuje kategorie prostředí (77%). „Spíše méně“ pozitivně tento zkoumaný vzorek v jejich životě ovlivnilo / ovlivňuje kategorie blízcí přátelé (67%), práce (37%) a škola (40%).

Uvedené výsledky jednoznačně nasvědčují převaze blízkosti a potřeby rodinného svazku zkoumaného vzorku. Dále poukazují na celkově negativní vztah zkoumaného vzorku jednak k práci, což má zřejmě souvislost s počtem nezaměstnaných tohoto vzorku a dále ke škole, resp. ke vzdělávání.

Tab. 6a: „V mém životě mne (především pozitivně – kladně) ovlivnilo / ovlivňuje:“ – odpovědi romských respondentů

Romové	zcela nejvíce	spíše více	nevím	spíše méně	zcela nejméně
blízcí přátelé	3%	30%	0%	67%	0%
práce	3%	23%	10%	37%	27%
prostředí	10%	77%	10%	3%	0%
rodina	97%	3%	0%	0%	0%
škola	0%	27%	17%	40%	17%
něco jiného	0%	0%	0%	0%	0%

Graf 6a: „V mém životě mne (především pozitivně – kladně) ovlivnilo / ovlivňuje:“ – odpovědi romských respondentů

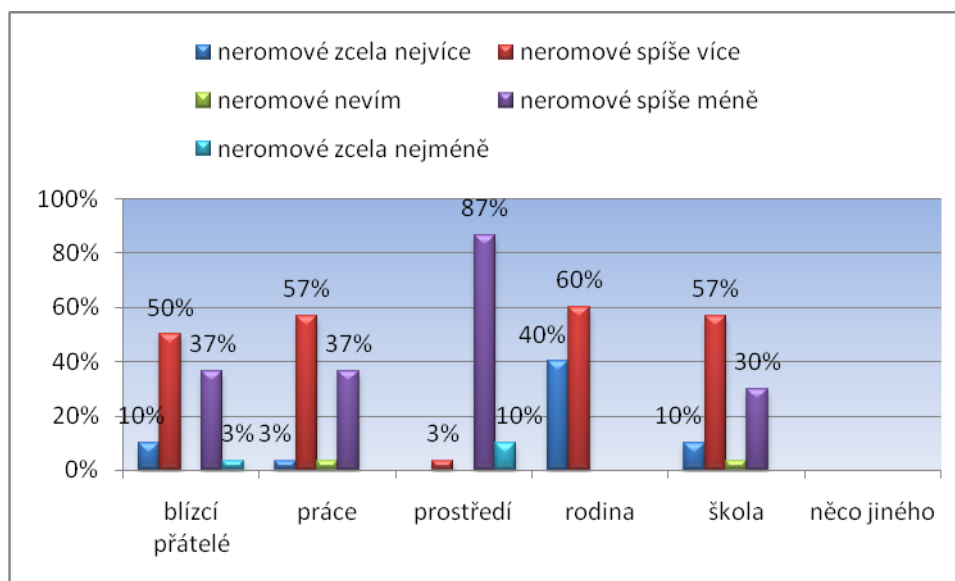
U dotazované skupiny neromů je podle zjištěných výsledků zřejmé, že v jejich životě je pozitivně „spíše více“ ovlivnilo / ovlivňuje kategorie rodina (60%), práce (57%), škola (57%) a blízcí přátelé (50%). „Spíše méně“ pozitivně tento zkoumaný vzorek v jejich životě ovlivnilo / ovlivňuje kategorie prostředí (87%).

Uvedené výsledky u zkoumaného vzorku nasvědčují převaze pozitivního vztahu k rodině, vzdělávání a práci, což souvisí s vyšším počtem zaměstnaných a dosažené vzdělanostní úrovně.

Tab. 6b: „V mém životě mne (především pozitivně – kladně) ovlivnilo / ovlivňuje:“ – odpovědi neromských respondentů

neromové	zcela nejvíce	spíše více	nevím	spíše méně	zcela nejméně
blízcí přátelé	10%	50%	0%	37%	3%
práce	3%	57%	3%	37%	0%
prostředí	0%	3%	0%	87%	10%
rodina	40%	60%	0%	0%	0%
škola	10%	57%	3%	30%	0%
něco jiného	0%	0%	0%	0%	0%

Graf 6b: „V mém životě mne (především pozitivně – kladně) ovlivnilo / ovlivňuje:“ – odpovědi neromských respondentů

Otázkou č. 6) „Racionální plánování své budoucnosti (toho co bude zítra a následujícím období např. za rok, zda dva roky atd.) považují za:“ měl být u obou skupin dotazovaných, s bližším rozlišením podle pohlaví, zjištěn vztah důležitosti ke kategorii racionální plánování budoucnosti s možností vyjádření se odpovědi: „velmi důležité“, „spíše důležité“, „spíše nedůležité“, „vůbec nedůležité“ a „nevím“.

U dotazované skupiny Romů byla zřejmá vyšší diferenciaci možných odpovědí, přesto je možné konstatovat, že sledovaná kategorie je u zkoumaného vzorku považována za velmi a spíše důležitou, když odpověď - „velmi důležité“ zvolilo 43% mužů a 25% žen a odpověď - „spíše důležité“ zvolilo 56% žen a 21% mužů.

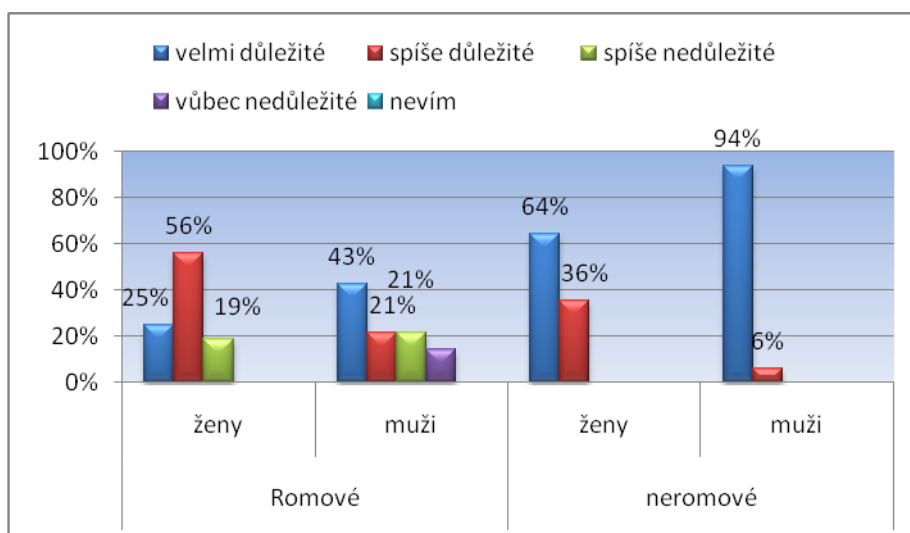
Dotazovaná skupina neromů uvedla odpovědi více jednoznačné, když odpověď - „velmi důležité“ zvolilo 94% mužů a 64% žen a odpověď - „spíše důležité“ zvolilo 36% žen a 6% mužů.

Je tak zřejmé, že skupina neromů potvrzuje převažující vztah k plánování své budoucnosti, zatímco, skupina Romů tento vztah k plánování své budoucnosti nepotvrzuje zcela jednoznačně.

Tab. 7a: „Racionální plánování své budoucnosti (toho co bude zítra a následujícím období např. za rok, zda dva roky atd.) považují za:“ – odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

	Romové		neromové	
	ženy	muži	ženy	muži
velmi důležité	25%	43%	64%	94%
spíše důležité	56%	21%	36%	6%
spíše nedůležité	19%	21%	0%	0%
vůbec nedůležité	0%	14%	0%	0%
nevím	0%	0%	0%	0%

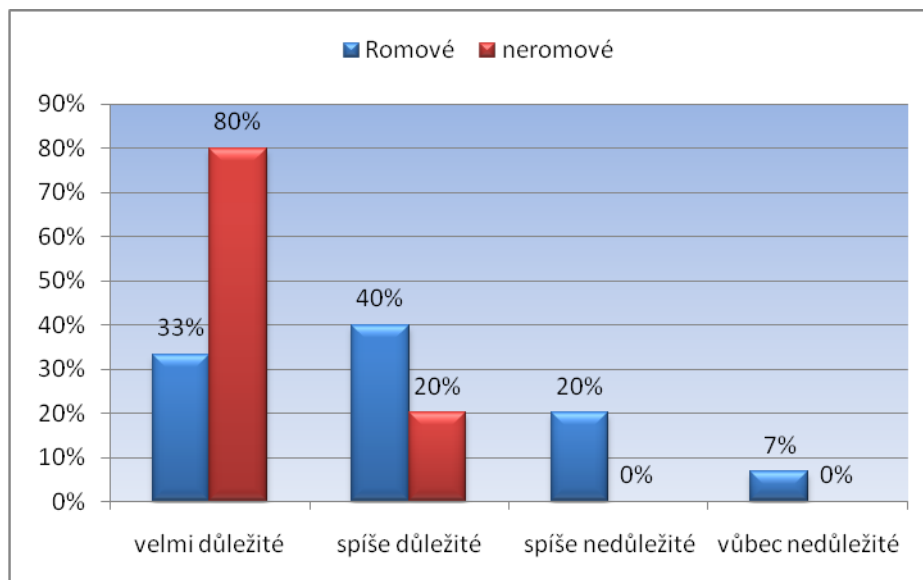
Graf 7a: „Racionální plánování své budoucnosti (toho co bude zítra a následujícím období např. za rok, zda dva roky atd.) považují za:“ – odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

Tab. 7b: „Racionální plánování své budoucnosti (toho co bude zítra a následujícím období např. za rok, zda dva roky atd.) považují za:“ – odpovědi romských a neromských respondentů celkem

	Romové	Neromové
velmi důležité	33%	80%
spíše důležité	40%	20%
spíše nedůležité	20%	0%
vůbec nedůležité	7%	0%

Graf 7b: „Racionální plánování své budoucnosti (toho co bude zítra a následujícím období např. za rok, zda dva roky atd.) považují za:“ – odpovědi romských a neromských respondentů - celkem

Otázkou č. 7) „*Hlavní příčiny celkově neuspokojivé sociální situace převážné části romské populace jsou podle mého názoru v tom, že:*“ měly být zjištěny vzájemné rozdíly v názorech, resp. postojích ve vymezených kategoriích ve vztahu k celkové neuspokojivé situaci převážné části romské populace, tj. tak, jak jsou posuzovány a kvalifikovány podle možnosti vyjádření se odpovědi: „*rozhodně souhlasím*“, „*spíše souhlasím*“, „*nevím*“, „*spíše nesouhlasím*“ a „*rozhodně nesouhlasím*“.

Sledované kategorie byly vymezeny následovně:

1. celkově mají malý zájem o práci,
2. mají celkově malý zájem o vzdělání,
3. jsou častými oběťmi diskriminace, nesnášenlivosti, netolerance, jsou jim popírána práva, jsou omezováni,
4. mají odlišný vztah k pořádku,
5. nemají rovný přístup k pracovním příležitostem,
6. většinou neplánují svou budoucnost, žijí ze dne na den,
7. upřednostňují příjem sociálních dávek před příjmem ze stálého zaměstnání,

8. v romské rodině jsou děti vychovávány jinak, než v rodinách členů majoritní společnosti,
9. vytvářejí uzavřené lokality (komunity), a nechtějí do nich přijímat členy majoritní společnosti („nerómy“),
10. značné množství romských dětí dokončuje pouze základní školní docházku.

Nejvýraznější rozdíly v odpovědích byly zaznamenány u vymezených kategorií označených:

č. 3., kde 57% dotázaných Romů uvedlo, že s uvedenou kategorií „*spíše souhlasím*“, zatímco 80% dotázaných neromů uvedlo ve své odpovědi „*spíše nesouhlasím*“,

č. 5., kde 50% dotázaných Romů uvedlo, že s uvedenou kategorií „*rozhodně souhlasím*“, zatímco 47% dotázaných neromů uvedlo ve své odpovědi „*spíše nesouhlasím*“,

č. 7., kde 40% dotázaných Romů uvedlo, že s uvedenou kategorií „*spíše nesouhlasím*“, zatímco 63% dotázaných neromů uvedlo ve své odpovědi „*rozhodně souhlasím*“.

Tab. 8a: „Hlavní příčiny celkově neuspokojivé sociální situace převážné části romské populace jsou podle mého názoru v tom, že:“ – odpovědi romských respondentů celkem

Romové	rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	nevím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
1.	3%	47%	0%	37%	13%
2.	10%	90%	0%	0%	0%
3.	37%	57%	0%	7%	0%
4.	17%	67%	0%	17%	0%
5.	50%	27%	0%	20%	3%
6.	23%	67%	0%	10%	0%
7.	3%	33%	0%	40%	23%
8.	63%	37%	0%	0%	0%
9.	7%	93%	0%	0%	0%
10.	63%	37%	0%	0%	0%

Tab. 8b: „Hlavní příčiny celkově neuspokojivé sociální situace převážné části romské populace jsou podle mého názoru v tom, že:“ – odpovědi neromských respondentů celkem

neromové	rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	nevím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím
1.	73%	27%	0%	0%	0%
2.	83%	17%	0%	0%	0%
3.	0%	0%	0%	80%	20%
4.	93%	7%	0%	0%	0%
5.	30%	13%	0%	47%	10%
6.	57%	37%	7%	0%	0%
7.	63%	37%	0%	0%	0%
8.	80%	20%	0%	0%	0%
9.	73%	27%	0%	0%	0%
10.	43%	57%	0%	0%	0%

Otázka č. 8) „*Dosáhnout stejné nebo vyšší úrovně vzdělání, než které dosáhli rodiče, či sourozenci, považují za osobní prestiž (vážnost) každého jedince:*“ se vztahuje k hodnocení a postoji ke vzdělávání, respektive jak je chápána vážnost vzdělání v kontextu dosažení její úrovně u sebe, rodičů a svých sourozenců u obou skupin dotazovaných s bližším rozlišením podle pohlaví. Cílem bylo zjistit úroveň rozdílů u dotazovaných ze skupiny Romů a neromů s možností vyjádření se ve své odpovědi: „*nesouhlasím*“, „*souhlasím*“, „*spíše souhlasím*“ a „*nevím*“.

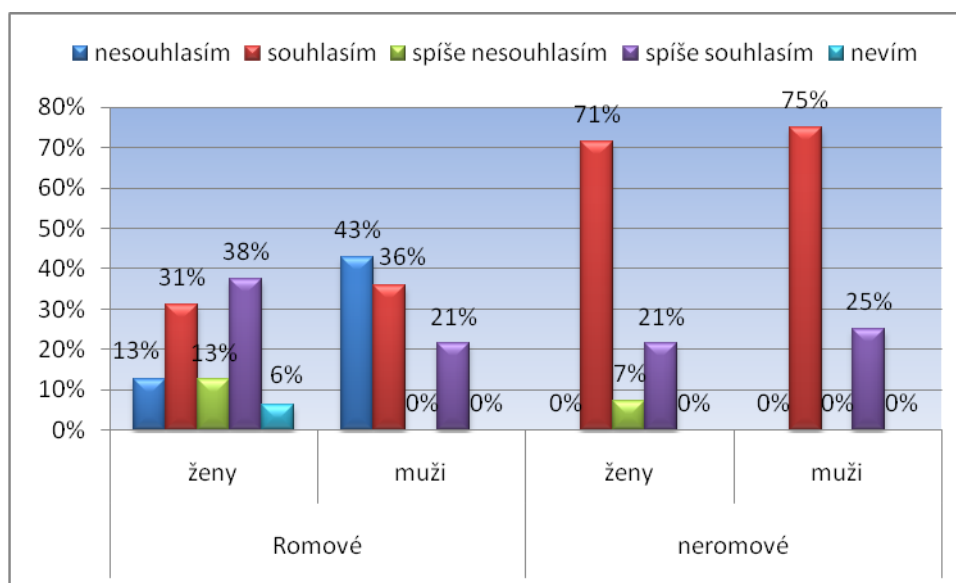
U respondentů z obou dotazovaných skupin je zřejmá disproporce odpovědí a to jak u mužů, tak také žen. Výrazný rozdíl byl shledán, pokud byly srovnány celkové výsledky u skupiny Romů a neromů, když pouhých 33% zkoumaného vzorku Romů se ztotožňuje s kladenou otázkou vyjádřením odpovědi „*souhlasím*“, zatímco odpovědí „*souhlasím*“ se ke kladené otázce vyjádřilo 73% zkoumaného vzorku neromských respondentů.

Stanoviskem „*nesouhlasím*“ vyjádřilo svou odpověď 27% romských respondentů, zatímco u skupiny neromských respondentů nebyla taková odpověď zaznamenána ani v jednom případě.

Tab. 9a: „Dosáhnout stejné nebo vyšší úrovně vzdělání, než které dosáhli rodiče, či sourozenci, považuji za osobní prestiž (vážnost) každého jedince.“
– odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

	Romové		neromové	
	ženy	muži	ženy	muži
nesouhlasím	13%	43%	0%	0%
souhlasím	31%	36%	71%	75%
spíše nesouhlasím	13%	0%	7%	0%
spíše souhlasím	38%	21%	21%	25%
nevím	6%	0%	0%	0%

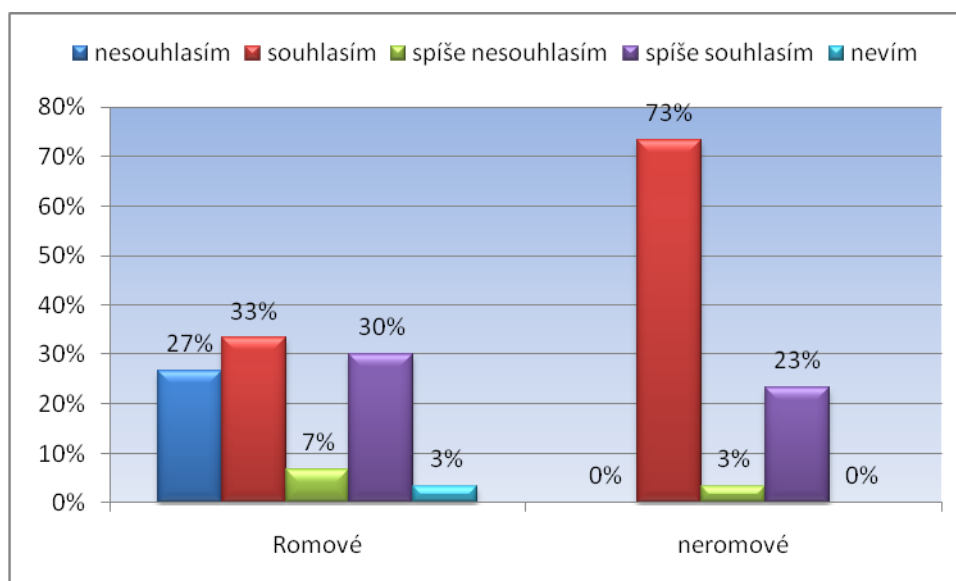
Graf 8a: „Dosáhnout stejné nebo vyšší úrovně vzdělání, než které dosáhli rodiče, či sourozenci, považuji za osobní prestiž (vážnost) každého jedince.“
– odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

Tab. 9b: „Dosáhnout stejné nebo vyšší úrovně vzdělání, než které dosáhli rodiče, či sourozenci, považuji za osobní prestiž (vážnost) každého jedince.“
– odpovědi romských a neromských respondentů celkem

	Romové	neromové
nesouhlasím	27%	0%
souhlasím	33%	73%
spíše nesouhlasím	7%	3%
spíše souhlasím	30%	24%
nevím	3%	0%

Graf 8b: „Dosáhnout stejné nebo vyšší úrovně vzdělání, než které dosáhli rodiče, či sourozenci, považují za osobní prestiž (vážnost) každého jedince:“
- odpovědi romských a neromských respondentů celkem

Otázkou č. 9) „Vzdělání jako životní hodnotu považují ve svém životě za:“ se obdobně jako předchozí otázka vztahuje k hodnocení a postoji ke vzdělávání, respektive jak je pojmána (považována) jako hodnota u obou skupin dotazovaných s bližším rozlišením podle pohlaví. Cílem bylo zjistit úroveň rozdílů u dotazovaných ze skupiny Romů a neromů s možností vyjádření se ve své odpovědi: „velmi důležitou“, „spíše důležitou“, „spíše nedůležitou“, „nepříliš nedůležitou“ a „nevím“.

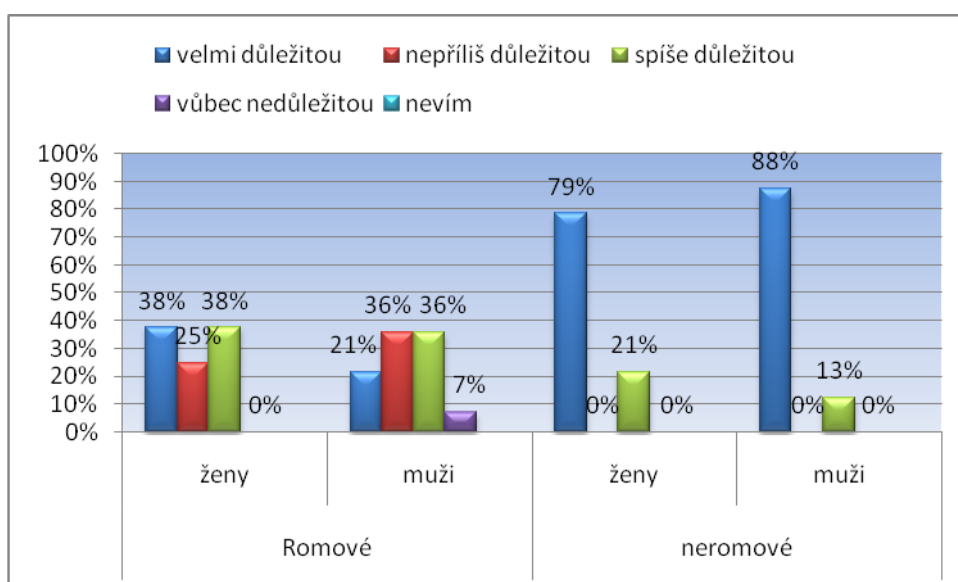
Z výsledků je zřejmé, že dotazovaná romská skupina neklade kategorii vzdělání v souvislosti s životní hodnotou takovou důležitost, jako je tomu u skupiny respondentů z řad osob neromů. 37% zkoumaného vzorku Romů považuje uvedenou kategorii za „spíše důležitou“, 30% ji považuje za „nepříliš důležitou“ a pouhých 30% ji považuje za „velmi důležitou“.

Oproti tomu 83% dotázaných neromů uvedlo, že uvedenou kategorii považují za „velmi důležitou“ a 17% ji považuje za „spíše důležitou“.

Tab. 10a: „Vzdělání jako životní hodnotu považuji ve svém životě za:“ - odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

	Romové		neromové	
	ženy	muži	ženy	muži
velmi důležitou	38%	21%	79%	88%
nepříliš důležitou	25%	36%	0%	0%
spíše důležitou	38%	36%	21%	13%
vůbec nedůležitou	0%	7%	0%	0%
nevím	0%	0%	0%	0%

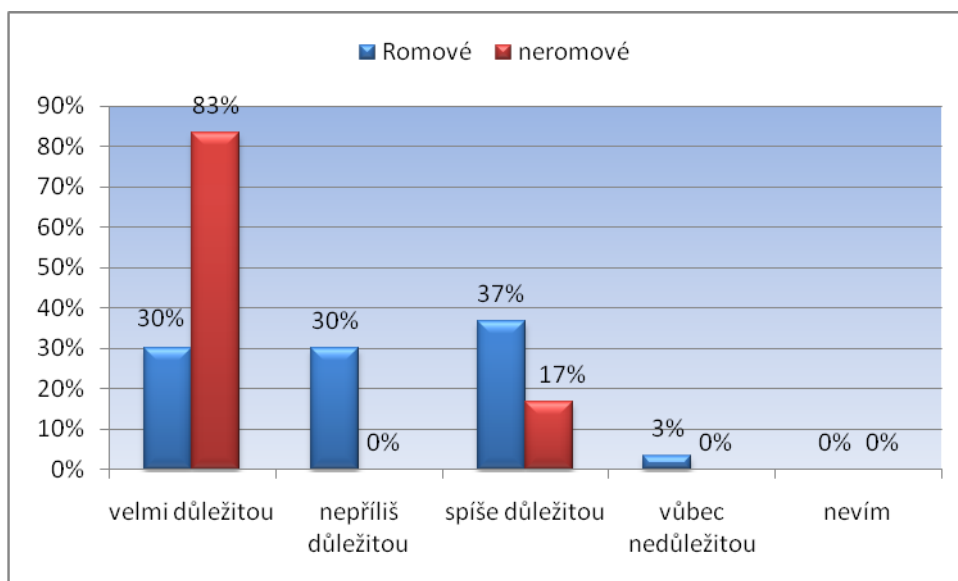
Graf 9a: „Vzdělání jako životní hodnotu považuji ve svém životě za:“ - odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

Tab. 10b: „Vzdělání jako životní hodnotu považuji ve svém životě za:“ - odpovědi romských a neromských respondentů celkem

	Romové	neromové
velmi důležitou	30%	83%
nepříliš důležitou	30%	0%
spíše důležitou	37%	17%
vůbec nedůležitou	3%	0%
nevím	0%	0%

Graf 9b: „Vzdělání jako životní hodnotu považuji ve svém životě za:“ - odpovědi romských a neromských respondentů celkem

Otázka č. 10) „Která z níže nabízených podmínek je podle Vás nejdůležitější, aby měl člověk v životě úspěch a aby si žil dobře?“ se vztahuje k individuální konstrukci vymezených kategorií (podmínek) podle toho, jak jsou hodnoceny v souvislosti s uspokojováním vlastních potřeb. Sledovaným cílem bylo zjistit úroveň rozdílů u dotazovaných ze skupiny Romů a neromů s možností vyjádření se ve své odpovědi přiřazením každé z 12 nabízených podmínek jednoho čísla v rozsahu od 1 do 12 a to podle toho, jak vysokou důležitost u dotazovaného představuje podle stanoveného klíče: číslo 1 „nejdůležitější“ a číslo 12 „ze všech nejméně důležité“. Kategorie, která tak v konečném součtu získala nejmenší počet bodů, dosáhla nejvyššího hodnocení a naopak ta kategorie, která získala v konečném součtu největší počet bodů, dosáhla hodnocení nejnižšího.

Sledované kategorie byly vymezeny následovně:

1. láska,
2. odborné dovednosti,
3. peníze (bohatství),
4. podpora státu,
5. práce,

6. přátelství,
7. rodina,
8. spolehliví přátelé a kontakty,
9. štěstí,
10. vzdělání,
11. zábava,
12. zdraví.

Porovnáním celkových výsledků je zřejmé, že skupina dotázaných Romů přiřadila nejnižší počet bodů kategoriím (podmínkám) v pořadí: 1. rodina (43), 2. zdraví (53) a 3. láska (177) a nejvyšší počet bodů přiřadila kategoriím (podmínkám) v pořadí: 12. zábava (303), 11. podpora státu (267) a 10. štěstí (243).

Skupina dotázaných neromů přiřadila nejnižší počet bodů kategoriím (podmínkám) v pořadí: 1. zdraví (30), 2. práce (108) a 3. rodina (126) a nejvyšší počet bodů přiřadila kategoriím (podmínkám) v pořadí: 12. podpora státu (336), 11. spolehliví přátelé a kontakty (279) a 10. zábava (270).

Tab. 11a: „Která z níže nabízených podmínek je podle Vás nejdůležitější, aby měl člověk v životě úspěch a aby si žil dobře?“ - počet přiřazených bodů vymezeným kategoriím (podmínkám) romských a neromských respondentů a jejich seřazení podle důležitosti

	Romové		Neromové	
1.	Rodina	43	Zdraví	30
2.	Zdraví	53	Práce	108
3.	Láska	177	Rodina	126
4.	Peníze (bohatství)	181	Láska	145
5.	Odborné dovednosti	196	Vzdělání	154
6.	Práce	201	Peníze (bohatství)	184
7.	Přátelství	221	Odborné dovednosti	219
8.	Vzdělání	222	Přátelství	231
9.	Spolehliví přátelé	233	Štěstí	258
10.	Štěstí	243	Zábava	270
11.	Podpora státu	267	Spolehliví přátelé	279
12.	Zábava	303	Podpora státu	336

Tab. 11b: „Která z níže nabízených podmínek je podle Vás nejdůležitější, aby měl člověk v životě úspěch a aby si žil dobře?“ - počet přiřazených bodů vymezeným kategoriím (podmínkám) romských a neromských respondentů podle věkových skupin

		Méně než 26 let				26 - 35 let				Celkem			
		Romové		Neromové		Romové		Neromové		Romové		Neromové	
		Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí
Nabízená podmínka	1.	21	4.	16	3.	64	7.	39	3.-4.	177	3.	145	4.
	2.	36	10.	43	9.-10.	51	4.	69	7.	196	5.	219	7.
	3.	30	7.	25	4.	52	5.-6	49	6.	181	4.	184	6.
	4.	38	11.	60	12.	73	9.	106	12.	267	11.	336	12.
	5.	33	9.	14	2.	48	3.	21	2.	201	6.	108	2.
	6.	31	8.	43	9.-10.	84	11.	78	9.-10.	221	7.	231	8.
	7.	9	2.	38	7.-8.	9	1.	39	3.-4.	43	1.	126	3.
	8.	26	6.	45	11.	69	8.	94	11.	233	9.	279	11.
	9.	24	5.	38	7.-8.	76	10.	78	9.-10.	243	10.	258	9.
	10.	40	12.	31	5.	52	5.-6	45	5.	222	8.	154	5.
	11.	20	3.	32	6.	105	12.	75	8.	303	12.	270	10.
	12.	4	1.	5	1.	19	2.	9	1.	53	2.	30	1.
		36 - 45 let				Více než 45 let				Celkem - v %			
		Romové		Neromové		Romové		Neromové		Romové		Neromové	
		Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Umístění v %		Umístění v %	
Nabízená podmínka	1.	60	5.-6.	59	5.	32	3.	31	3.	7,56%	6,20%		
	2.	57	3.-4.	62	6.	52	7.	45	6.-7.	8,38%	9,36%		
	3.	60	5.-6.	63	7.	39	5.	47	9.	7,74%	7,86%		
	4.	99	11.	119	12.	57	8.	51	11.	11,41%	14,36%		
	5.	57	3.-4.	28	2.	63	9.-11.	45	6.-7.	8,59%	4,62%		
	6.	69	8.	74	8.	37	4.	36	5.	9,44%	9,87%		
	7.	16	1.	33	3.	9	1.	16	2.	1,84%	5,38%		
	8.	75	9.	94	9.-10.	63	9.-11.	46	8.	9,96%	11,92%		
	9.	98	10.	94	9.-10.	45	6.	48	10.	10,38%	11,03%		
	10.	67	7.	45	4.	63	9.-11.	33	4.	9,49%	6,58%		
	11.	104	12.	99	11.	74	12.	64	12.	12,95%	11,54%		
	12.	18	2.	10	1.	12	2.	6	1.	2,26%	1,28%		

Otázka č. 11) „*Žebříček hodnot*“ se vztahuje k individuální konstrukci vymezených kategorií hodnot podle toho, které si dotazovaní cení nejvíce. Sledovaným cílem bylo zjistit úroveň rozdílů u dotazovaných ze skupiny Romů a neromů (s bližším rozlišením podle věkových skupin) s možností vyjádření se ve své odpovědi přiřazením každé z 13 nabízených kategorií hodnot jednoho čísla v rozsahu od 1 do 13 a to podle toho, jak vysokou důležitost u dotazovaného představuje podle stanoveného klíče: číslo 1 „*nejvíce ceněná, pro Vás nejdůležitější*“ a číslo 13 „*nejméně ceněná, pro Vás nejméně důležitá*“. Vymezená hodnota, která tak v končeném součtu získala nejmenší počet bodů, dosáhla nejvyššího hodnocení a naopak ta hodnota, která získala v konečném součtu největší počet bodů, obdržela hodnocení nejnižší.

Kategorie hodnot byly vymezeny následovně:

1. bohatství (majetek, materiální hodnoty),
2. láska, přátelství, životní partner,
3. příjemný, pohodlný, bezstarostný život,
4. racionální plánování své budoucnosti,
5. rodina a děti (zachování rodu, příslušnost k rodině),
6. rovnoprávnost (spravedlnost),
7. rozvoj (růst) vlastní osobnosti,
8. společensky (veřejně) prospěšná činnost,
9. svoboda, demokracie,
10. vzdělání,
11. zajímavá práce, úspěšnost v zaměstnání, kariéra,
12. zdravé životní prostředí,
13. zdraví.

Porovnáním celkových výsledků je zřejmé, že skupina dotázaných Romů přiřadila nejnižší počet bodů kategoriím hodnot v pořadí: 1. rodina a děti (47), 2. zdraví (58) a 3. láska, přátelství, životní partner (143) a nejvyšší počet bodů přiřadila kategoriím hodnot v pořadí: 13. zdravé životní prostředí (333), 12. společensky prospěšná činnost (294) a 11. rozvoj vlastní osobnosti (264).

Skupina dotázaných neromů přiřadila nejnižší počet bodů kategoriím hodnot v pořadí: 1. zdraví (30), 2. rodina a děti (98) a 3. racionální plánování své budoucnosti (121) a nejvyšší počet bodů přiřadila kategoriím hodnot v pořadí: 13. rovnoprávnost (379), 12. společensky prospěšná činnost (352), 11. příjemný, pohodlný, bezstarostný život (304).

Tab. 12a: „Žebříček hodnot“ - počet přiřazených bodů vymezeným kategoriím hodnot romských a neromských respondentů a jejich seřazení podle důležitosti

Romové		
1.	Rodina a děti (zachování rodu, příslušnost k rodině)	47
2.	Zdraví	58
3.	Láska, přátelství, životní partner	143
4.	Svoboda, demokracie	204
5.	Bohatství (majetek, materiální hodnoty)	212
6.	Rovnoprávnost (spravedlnost)	217
7.	Příjemný, pohodlný, bezstarostný život	225
8.	Vzdělání	231
9.	Zajímavá práce, úspěšnost v zaměstnání, kariéra	238
10.	Racionální plánování své budoucnosti	264
11.	Rozvoj (růst) vlastní osobnosti	264
12.	Společensky (veřejně) prospěšná činnost	294
13.	Zdravé životní prostředí	333

Neromové		
1.	Zdraví	30
2.	Rodina a děti (zachování rodu, příslušnost k rodině)	98
3.	Racionální plánování své budoucnosti	121
4.	Zajímavá práce, úspěšnost v zaměstnání, kariéra	152
5.	Láska, přátelství, životní partner	154
6.	Vzdělání	157
7.	Bohatství (majetek, materiální hodnoty)	211
8.	Rozvoj (růst) vlastní osobnosti	239
9.	Zdravé životní prostředí	256
10.	Svoboda, demokracie	277
11.	Příjemný, pohodlný, bezstarostný život	304
12.	Společensky (veřejně) prospěšná činnost	352
13.	Rovnoprávnost (spravedlnost)	379

Tab. 12b: „Žebříček hodnot“ - počet přiřazených bodů vymezeným kategoriím hodnot romských a neromských respondentů podle věkových skupin

		Méně než 26 let				26 - 35 let				Celkem			
		Romové		Neromové		Romové		Neromové		Romové		Neromové	
		Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí
Hodnota	1.	17	4.	23	5.	58	4.	58	7.	212	5.	211	7.
	2.	14	2.	20	2.	51	3.	42	4.	143	3.	154	5.
	3.	20	5.	51	10.	76	10.	94	11.	225	7.	304	11.
	4.	45	13.	21	3.-4.	67	8.	34	3.	264	10.-11.	121	3.
	5.	6	1.	29	7.	10	1.	30	2.	47	1.	98	2.
	6.	35	9.-10.	63	13.	61	5.	116	13.	217	6.	379	13.
	7.	35	9.-10.	36	8.	87	12.	70	8.	264	10.-11.	239	8.
	8.	44	11.-12.	62	12.	86	11.	107	12.	294	12.	352	12.
	9.	24	6.	52	11.	63	6.-7.	89	10.	204	4.	277	10.
	10.	32	7.	25	6.	63	6.-7.	45	5.-6.	231	8.	157	6.
	11.	33	8.	21	3.-4.	71	9.	45	5.-6.	238	9.	152	4.
	12.	44	11.-12.	47	9.	108	13.	80	9.	333	13.	256	9.
	13.	15	3.	5	1.	18	2.	9	1.	58	2.	30	1.
		36 - 45 let				Více než 45 let				Celkem - v %			
		Romové		Neromové		Romové		Neromové		Romové		Neromové	
		Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Součet bodů	Pořadí	Umístění v %	Umístění v %		
Hodnota	1.	77	8.	86	8.	60	9.	44	7.	7,77%	7,73%		
	2.	49	3.	57	6.	29	3.	35	4.	5,24%	5,64%		
	3.	82	10.	107	11.	47	5.	52	10.-11.	8,24%	11,14%		
	4.	78	9.	38	3.	74	13.	28	3.	9,67%	4,43%		
	5.	15	1.	26	2.	16	2.	13	2.	1,72%	3,59%		
	6.	69	4.	126	13.	52	6.-7.	74	13.	7,95%	13,88%		
	7.	83	11.	81	7.	59	8.	52	10.-11.	9,67%	8,75%		
	8.	112	13.	121	12.	52	6.-7.	62	12.	10,77%	12,89%		
	9.	76	7.	87	9.	41	4.	49	9.	7,47%	10,15%		
	10.	71	5.	40	4.	65	11.	47	8.	8,46%	5,75%		
	11.	73	6.	43	5.	61	10.	43	6.	8,72%	5,57%		
	12.	108	12.	88	10.	73	12.	41	5.	12,20%	9,38%		
	13.	17	2.	10	1.	8	1.	6	1.	2,12%	1,10%		

Otázkou č. 12) „*Podstatu problémů ovlivňující vzájemné soužití Romů s ostatními občany spatřují v:*“ měly být zjištěny specifické rozdíly v názorech, postojích a hodnocení oblasti související s problematikou vzájemného soužití Romů s většinovou společností u dotazovaných z obou skupin s možností vlastního vyjádření se u každé ze 17 nabízených možností označením své odpovědi ve škále od 1 do 5, kde číselná vyjádření (1 až 5) představují: 1 – „*souhlasím*“, 2 – „*spíše souhlasím*“, 3 – „*nevím*“, 4 – „*spíše nesouhlasím*“, 5 – „*nesouhlasím*“.

Nabízené možnosti byly formulovány následovně:

1. konkrétní problémy ve společně obývaných místech - v lokalitách (ulice, domy, sídliště apod.),
2. nadměrná hluchost, celkově obtěžující chování Romů,
3. neudržování pořádku v místech, kde žijí Romové,
4. neschopnost státní politiky řešit příčiny problémů Romů,
5. odlišné názory, postoje a úsudky, které by mohly vést k vyřešení problémů,
6. odlišné rodinné zvyklosti a výchova dětí v rodině Romů,
7. odlišný vztah Romů k povinnosti dodržování zákonů,
8. projevy diskriminace ze strany členů majoritní společnosti,
9. projevy povyšování (nadřazenosti) členů majoritní společnosti,
10. Romové rozumějí pouze svým právům, povinnosti jim jsou cizí,
11. státní politika se projevuje nadržováním Romům,
12. uzavřenost (nepřístupnost) majoritní společnosti,
13. vzájemné projevy nedůvěry; předsudky (zaujatost) majoritní společnosti,
14. vzájemné projevy nepřátelství, agrese a nesnášenlivosti,
15. zcela odlišné kulturní hodnoty,
16. zjevné zneužívání sociál. dávek Romy (řada Romů si zvykla žít ze sociálních dávek)
17. jiný důvod.

Otázka č. 13) „Je pro Vás důležité jakého vzdělání dosáhnou (dosáhli) Vaše děti?“ se obdobně jako předchozí otázky zejména č. 8) a č. 9) vztahuje k vyjádření osobního postoje, pokud jde o problematiku vzdělávání, respektive jak je vnímána jeho důležitost v souvislosti s dosaženým či dosahovaným vzděláním svých dětí u obou skupin dotazovaných s bližším rozlišením podle pohlaví.

Cílem bylo zjistit úroveň rozdílů v této otázce s možností vyjádření se ve své odpovědi: „ano“, „spíše ano“, „spíše ne“, „ne“ a „nevím“.

Z celkových výsledků je zřejmé, že výzkumný vzorek Romů nedosahuje takové úrovně vztahu k důležitosti dosaženého či dosahovaného vzdělání svých dětí (v pozitivním slova smyslu) jako je tomu u dotázaného výzkumného vzorku neromů. Přesto je u uvedené skupiny většina odpovědí vztahujících se ke kladnému vyjádření.

Z dotázaných Romů 60% zvolilo pro svou odpověď možnost „ano“, 27% zvolilo odpověď „spíše ano“ a 13% uvedlo ve své odpovědi možnost „spíše ne“.

Oproti tomu 90% dotázaných neromů zvolilo pro svou odpověď možnost „ano“ a 10% možnost „spíše ano“.

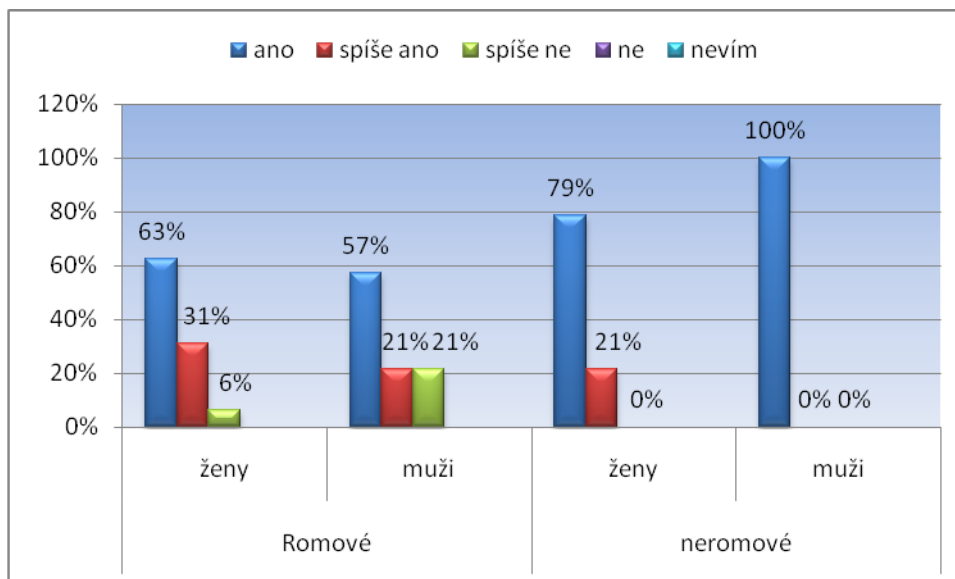
Tab. 14a: „Je pro Vás důležité jakého vzdělání dosáhnou (dosáhli) Vaše děti?“ - odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

	Romové		neromové	
	ženy	muži	ženy	muži
ano	63%	57%	79%	100%
spíše ano	31%	21%	21%	0%
spíše ne	6%	21%	0%	0%
ne	0%	0%	0%	0%
nevím	0%	0%	0%	0%

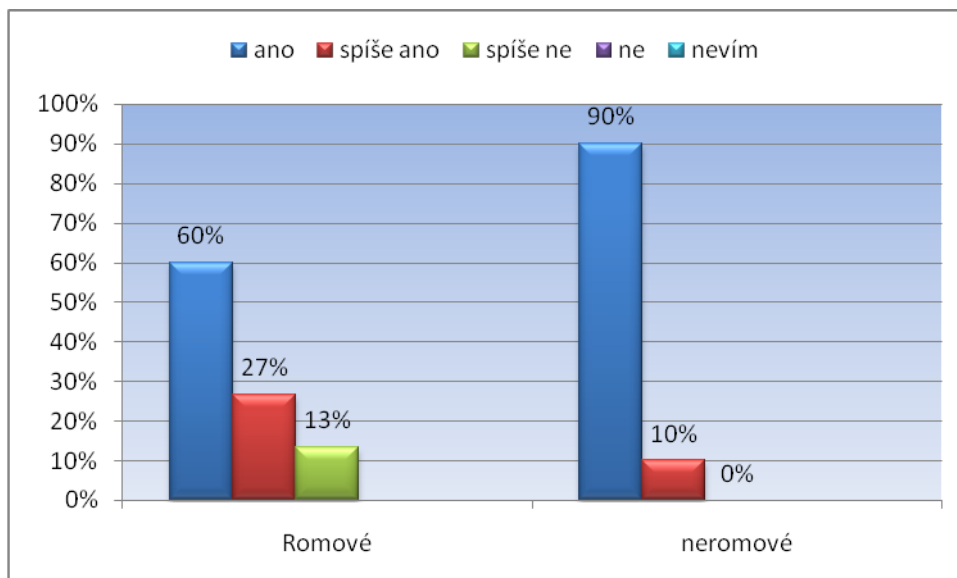
Tab. 14b: „Je pro Vás důležité jakého vzdělání dosáhnou (dosáhli) Vaše děti?“ - odpovědi romských a neromských respondentů - celkem

	Romové	neromové
ano	60%	90%
spíše ano	27%	10%
spíše ne	13%	0%
ne	0%	0%
nevím	0%	0%

Graf 10a: „Je pro Vás důležité jakého vzdělání dosáhnou (dosáhli) Vaše děti?“ -
odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

Graf 10b: „Je pro Vás důležité jakého vzdělání dosáhnou (dosáhli) Vaše děti?“ -
odpovědi romských a neromských respondentů - celkem

Otázka č. 14) *„Příslušnost k rodině a současně mít co nejvíce potomků je pro mne rozhodující (žádoucí, nutné); poskytuje mi to výhradně záruku přežití rodu a zajištění tak i mých potřeb ve stáří.“* se týká specifikace osobního projevu postoje a vyjádření se tak vztahu k hodnotě, kterou představuje kategorie rodina a její početnost, pokud jde o množství potomků, a to v souvislosti s tím, zda je tato hodnota považována za rozhodující výhradně a právě proto, že poskytuje záruku přežití rodu a zajištění potřeb ve stáří, či zda jsou v jejím smyslu a podstatě spatřovány i jiné dílčí hodnoty, které jsou mnohem významnější, a pro které je proto řazena mezi nejvyšší hodnoty.

Cílem bylo zjistit úroveň rozdílů ve vyjádření se u obou výzkumných vzorků s bližším rozlišením podle pohlaví dotazovaných s možností volby své odpovědi: *„rozhodně souhlasím“*, *„spíše souhlasím“*, *„spíše nesouhlasím“*, *„rozhodně nesouhlasím“* a *„nevím“*.

U respondentů z obou dotázaných skupin je patrná disproporce odpovědí a to jak u mužů, tak také u žen. Z výsledků vyplývá, že většina ze zkoumaného vzorku Romů vyslovuje souhlasné stanovisko s vymezeným problémem, když 27% dotázaných vyjádřilo svou odpověď výběrem možnosti *„rozhodně souhlasím“* a 30% vyjádřilo svou odpověď výběrem možnosti *„spíše souhlasím“*.

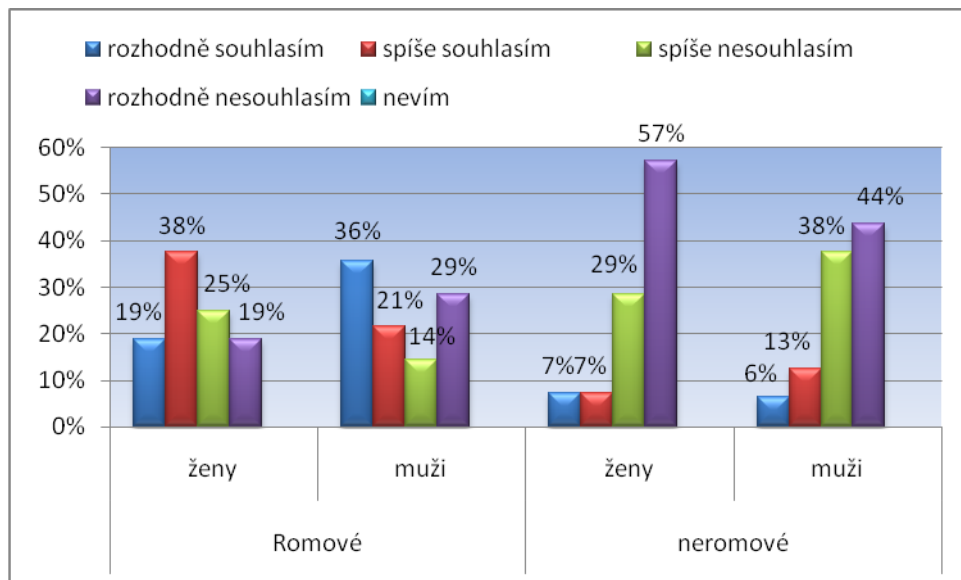
Oproti tomu 7% ze zkoumaného vzorku neromů vyjádřilo své souhlasné stanovisko odpovědí s volbou možnosti *„rozhodně souhlasím“* a 10% volbou možnosti odpovědi *„spíše souhlasím“*.

Nesouhlasné stanovisko u výzkumného vzorku Romů vyjádřilo 20% dotázaných odpovědí *„spíše nesouhlasím“* a 23% dotázaných odpovědí *„rozhodně nesouhlasím“*. U neromů vyjádřilo uvedené stanovisko odpovědí *„spíše nesouhlasím“* 33% dotázaných a odpovědí *„rozhodně nesouhlasím“* 50% dotazovaných.

Tab. 15a: „Příslušnost k rodině a současně mít co nejvíce potomků je pro mne rozhodující (žádoucí, nutné); poskytuje mi to výhradně záruku přežití rodu a zajištění tak i mých potřeb ve stáří.“ - odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

	Romové		neromové	
	ženy	muži	ženy	muži
rozhodně souhlasím	19%	36%	7%	6%
spíše souhlasím	38%	21%	7%	13%
spíše nesouhlasím	25%	14%	29%	38%
rozhodně nesouhlasím	19%	29%	57%	44%
nevím	0%	0%	0%	0%

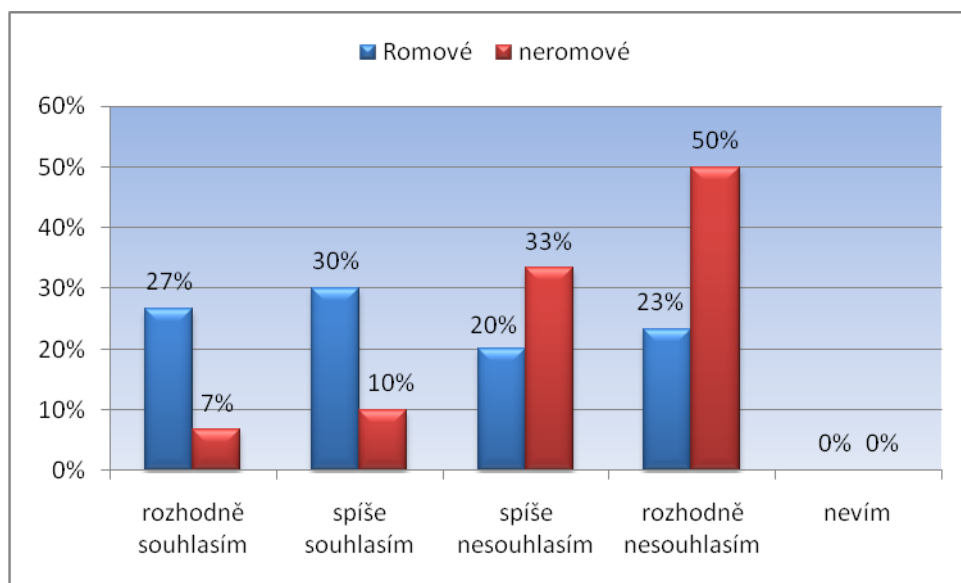
Graf 11a: „Příslušnost k rodině a současně mít co nejvíce potomků je pro mne rozhodující (žádoucí, nutné); poskytuje mi to výhradně záruku přežití rodu a zajištění tak i mých potřeb ve stáří.“ - odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

Tab. 15b: „Příslušnost k rodině a současně mít co nejvíce potomků je pro mne rozhodující (žádoucí, nutné); poskytuje mi to výhradně záruku přežití rodu a zajištění tak i mých potřeb ve stáří.“ - odpovědi romských a neromských respondentů

	Romové	neromové
rozhodně souhlasím	27%	7%
spíše souhlasím	30%	10%
spíše nesouhlasím	20%	33%
rozhodně nesouhlasím	23%	50%
nevím	0%	0%

Graf 11b: „Příslušnost k rodině a současně mít co nejvíce potomků je pro mne rozhodující (žádoucí, nutné); poskytuje mi to výhradně záruku přežití rodu a zajištění tak i mých potřeb ve stáří.“ - odpovědi romských a neromských respondentů

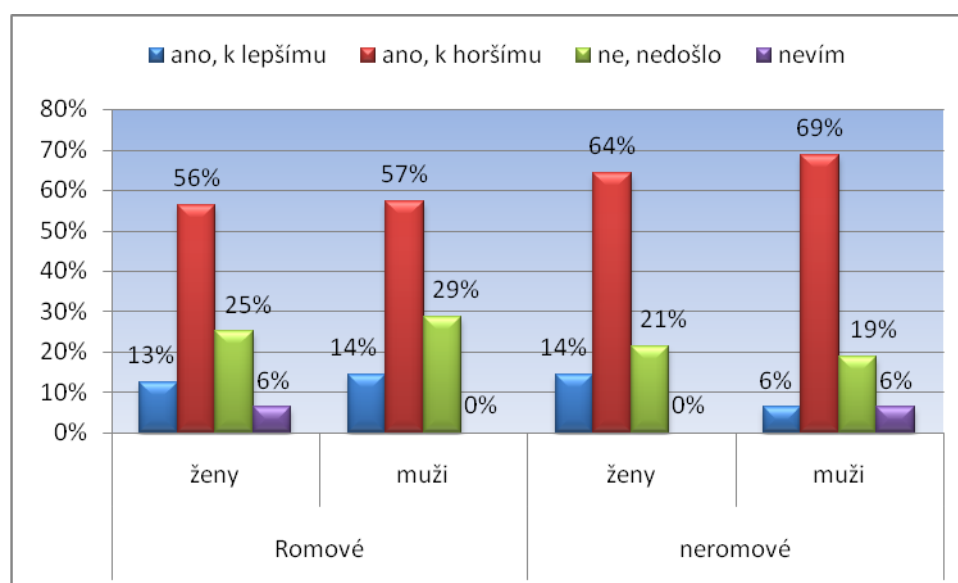
Otázkou č. 15) „Došlo podle Vás od roku 1990 ke změně postavení Romů v České republice?“ měly být zjištěny specifické rozdíly v názorech u obou výzkumných vzorků (s bližším rozlišením podle pohlaví) na otázku související se změnou postavení Romů v České republice od roku 1990 s možností vyjádření své odpovědi volbou některé z možností: „ano, k lepšímu“, „ano k horšímu“, „ne, nedošlo“, „nevím“.

U obou skupin dotázaných nebyly zjištěny výraznější rozdíly v názorech na vymezenou otázku. Oboustranně převažují názory, že od roku 1990 se postavení Romů v České republice změnilo k horšímu. Uvedenou odpověď uvedlo 57% dotázaného výzkumného vzorku Romů a 67% dotázaného výzkumného vzorku neromů.

Tab. 16a: „Došlo podle Vás od roku 1990 ke změně postavení Romů v České republice?“ - odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

	Romové		neromové	
	ženy	muži	ženy	muži
ano, k lepšímu	13%	14%	14%	6%
ano, k horšímu	56%	57%	64%	69%
ne, nedošlo	25%	29%	21%	19%
nevím	6%	0%	0%	6%

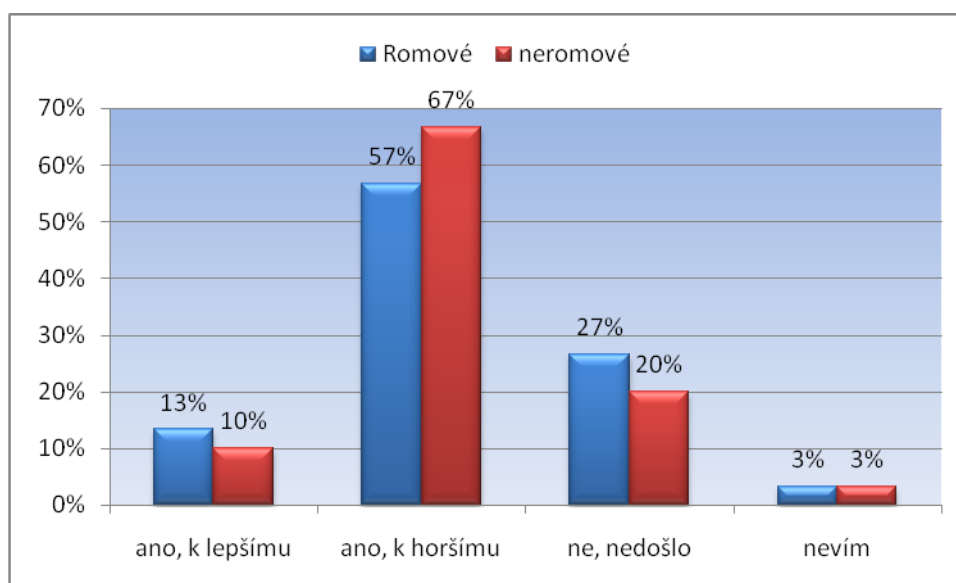
Graf 12a: „Došlo podle Vás od roku 1990 ke změně postavení Romů v České republice?“ - odpovědi romských a neromských respondentů (ženy a muži)

Tab. 16b: „Došlo podle Vás od roku 1990 ke změně postavení Romů v České republice?“ - odpovědi romských a neromských respondentů

	Romové	neromové
ano, k lepšímu	13%	10%
ano, k horšímu	57%	67%
ne, nedošlo	27%	20%
nevím	3%	3%

Graf 12b: „Došlo podle Vás od roku 1990 ke změně postavení Romů v České republice?“ - odpovědi romských a neromských respondentů

Vztah mezi dosaženým vzděláním a konstrukcí hodnot u Romů

K nalezení odpovědi na vztah mezi dosaženým vzděláním a konstrukcí hodnot u Romů jsem provedl nejprve vyhodnocení výsledků vztahujících se k otázce č. 10) „Která z nabízených podmínek je podle Vás nejdůležitější, aby měl člověk v životě úspěch a aby si žil dobře?“.

Sestavil jsem nabízené podmínky podle pořadí v závislosti na dosaženém vzdělání odpovídajících z výzkumného vzorku Romů.

Tab. č. 17a) Pořadí podmínek podle odpovědí v závislosti na dosažením vzdělání dotázaných z výzkumného vzorku Romů

Romové	Láska	Odborné dovednosti	Peníze (bohatství)	Podpora státu	Přátelství	Rodina	Spolehliví přátelé a kontakty	Štěstí	Tvrdá Práce	Vzdělání	Zábava	Zdraví	Pořadí zvolených podmínek	
ZVŠ	3.	10.	5.	11.	6.	2.	4.	9.	8.	12.	7.	1.		
neuk. zákl.	2.	9.	4.	10.	5.	1.	8.	6.	7.	11.	12.	3.		
základní	4.	5.	3.	10.	9.	1.	11.	7.	6.	8.	12.	2.		
vyuč. bez mat.	9.	3.	6.	10.	8.	1.	7.	11.	5.	4.	12.	2.		
stř. mat.	7.	8.	6.	9.	10.	1.	11.	2.	5.	4.	12.	3.		

Dotazovaní z výzkumného vzorku Romů s dosaženým vzděláním „zvláštní škola“ zařadili z 12 nabízených možností na nejvyšší 1. pozici podmínku „zdraví“ a na nejnižší 12. pozici „vzdělání“. Ostatní dotázaní z jednotlivých skupin podle dosaženého vzdělání odpověděli shodně a to tak, že na nejvyšší 1. pozici zařadili podmínku „rodina“ a nejnižší 12. pozici „zábava“.

Dále jsem provedl vyhodnocení výsledků vztahujících se k otázce č. 11) „Žebříček hodnot“.

Hodnoty jsem sestavil podle odpovědí u výzkumného vzorku Romů do pořadí v závislosti na jejich dosaženém vzdělání.

Tab. č. 17b) Pořadí hodnot podle odpovědí v závislosti na dosaženém vzdělání dotázaných z výzkumného vzorku Romů

Romové	Bohatství	Láska	Příjemný život	Racionální plánování	Rodina a děti, zachování rodu (příslušnost k rodině)	Rovnoprávnost	Rozvoj osobnosti	Společ. prospěšná činnost	Svoboda	Vzdělání	Zajímavá práce	Zdravé životní prostředí	Zdraví	Pořadí zvolených hodnot
ZVŠ	5.	3.	4.	13.	1.	8.	11.	10.	6.	9.	7.	12.	2.	
neuk. zákl.	4.	2.	6.	12.	3.	7.	10.	9.	5.	11.	8.	13.	1.	
základní	6.	4.	11.	7.	1.	5.	8.	12.	3.	9.	10.	13.	2.	
vyuč. bez mat.	12.	3.	8.	4.	1.	7.	9.	11.	13.	5.	6.	10.	2.	
stř. mat.	2.	7.	6.	10.	1.	5.	11.	12.	4.	8.	9.	13.	3.	

Dotazovaní z výzkumného vzorku Romů s dosaženým vzděláním „zvláštní škola“ zařadili ze 13 nabízených kategorií hodnot na nejvyšší 1. pozici hodnotu „rodina a děti, zachování rodu (příslušnost k rodině)“ a na nejnižší 13. pozici hodnotu „racionální plánování“.

Dotazovaní s neukončeným základním vzděláním zařadili na nejvyšší pozici 1. „zdraví“ a na nejnižší 13. „zdravé životní prostředí“, se základním vzděláním zařadili na nejvyšší pozici 1. „rodina a děti, zachování rodu (příslušnost k rodině)“ a na nejnižší 13. „zdravé životní prostředí“, se vzděláním vyučen bez maturity na nejvyšší pozici 1. „rodina a děti, zachování rodu (příslušnost k rodině)“ a na nejnižší 13. pozici „svoboda“, a se středním vzděláním s maturitou na nejvyšší pozici 1. „rodina a děti, zachování rodu (příslušnost k rodině)“ a na nejnižší 13. pozici hodnotu „zdravé životní prostředí“.

7.2 Vyhodnocení hypotéz

H1: Jedinci z řad Romů, kteří dosáhli vyššího vzdělání, řadí hodnotu „práce“ výše, než jedinci s nižším stupněm vzdělání.

Z výsledků uvedených v tab. č. 17a je zřejmé, že jedinci, kteří dosáhli vzdělání absolvováním zvláštní školy, zařadili z 12 možností podmínku „tvrdá práce“ na 8. místo. Jedinci, kteří neukončili základní vzdělání, zařadili uvedenou podmínku o stupeň výše, tedy na 7. místo. Jedinci se základním vzděláním zařadili podmínku „tvrdá práce“ opět o stupeň výše, než v předešlém případě jedinci s nižším dosaženým vzděláním, tedy na 6. místo. Jedinci, kteří dosáhli úrovně vzdělání „vyučen bez maturity“ a „střední s maturitou“, zařadili uvedenou podmínku v obou případech na 5. místo, tedy opět o stupeň výše, než v předešlém případě u jedinců s nižším stupněm vzdělání.

Z uvedeného vyplývá, že čím vyšší úrovně vzdělání dosáhli jedinci z výzkumného vzorku Romů, tím výše zařadili podmínku „tvrdá práce“ na stupnici 12 nabízených možností, a to pokud byli dotazováni, která z těchto podmínek je nejdůležitější, aby měl člověk v životě úspěch a aby si žil dobře.

Z výsledků uvedených v tab. č. 17b je zřejmé, že jedinci, kteří dosáhli vzdělání absolvováním zvláštní školy, zařadili ze 13 možností hodnotu „zajímavá práce“ na 7. místo. Jedinci, kteří neukončili základní vzdělání, zařadili uvedenou hodnotu o stupeň níže, tedy na 8. místo. Jedinci se základním vzděláním zařadili hodnotu „zajímavá práce“ opět o 2 stupně níže, než v předešlém případě jedinci s nižším dosaženým vzděláním, tedy na 10. místo. Jedinci, kteří dosáhli úrovně vzdělání „vyučen bez maturity“ zařadili hodnotu „zajímavá práce“ ze všech dotazovaných nejvýše tedy na 6. místo a jedinec s dosaženým vzděláním „střední s maturitou“, zařadil uvedenou hodnotu na 9. místo, tedy o 3 stupně níže, než v předešlém případě jedinci s nižším stupněm vzdělání.

Z uvedeného je zřejmá naprostá disproporce zařazení hodnoty „zajímavá práce“ u dotazovaného výzkumného vzorku Romů.

Porovnáním celkových získaných dat nelze než konstatovat, že jedinci z řad Romů, kteří dosáhli vyššího stupně vzdělání, nezařazují zcela jednoznačně hodnotu „práce“ v žebříčku hodnot výše, než jedinci s nižším stupněm vzdělání.

Hypotéza se nepotvrdila, a proto byla zamítnuta.

H2: Romové zařazují hodnotu rodina na žebříčku hodnot, na vyšší úroveň, než ji na žebříčku hodnot zařazují neromové.

Z výsledků uvedených v tab. 12a a 12b vyplývá, že výzkumný vzorek Romů celkově přiřadil hodnotě „rodina a děti“, ze všech ostatních kategorií hodnot, nejnižší počet bodů (47), čímž ji zařadil na první místo, zatímco výzkumný vzorek neromů na první místo, přiřazením celkově nejnižšího počtu bodů (30), zařadil hodnotu „zdraví“, po níž následně na druhé místo zařadil hodnotu „rodinu a děti“ (98).

Z výsledků je zřejmé, že Romové zařazují hodnotu „rodina“ na žebříčku hodnot na vyšší úroveň, než ji na žebříčku hodnot zařazují neromové.

Hypotéza se potvrdila, a proto byla přijata.

H3: Příslušnost k rodině a potřeba mít hodně potomků poskytující pro Romy záruku výhradně přežití rodu a současně i zajištění potřeb ve stáří, je převládající představou u většiny z nich, zatímco u neromů je tomu naopak.

Z výsledků dat uvedených v tab. č. 15b a grafu č. 11b je zřejmé, že 57% dotázaných z výzkumného vzorku Romů vyslovilo své souhlasné stanovisko s konstatováním, že je pro ně rozhodující (žádoucí, nutné) příslušnost k rodině a potřeba mít co nejvíce potomků, neboť jim to výhradně poskytuje záruku přežití rodu a zajištění tak i potřeb ve stáří. Nesouhlasné stanovisko vyjádřilo 43%.

U výzkumného vzorku neromů vyjádřilo své souhlasné stanovisko s daným konstatováním 17% dotázaných, zatímco nesouhlasné stanovisko 83% dotázaných. Významnost tohoto závěru potvrzují výsledky související s celkovým vyjádřením dotazovaných z obou skupin u otázky č. 10), kde Romy byla kategorie „rodina“ zařazena u obou otázek na 1. místo, zatímco neromy na 3. místo. Obdobně tomu bylo u výsledků vztahujících se k otázce č. 11), kde hodnota „rodina a děti, zachování rodu (příslušnost k rodině)“ byla Romy, stejně tak jako v předešlé otázce, zařazena na 1. pozici, kdežto neromy až na 2. pozici.

Z výsledků vyplývá závěr, že příslušnost k rodině a potřeba mít hodně potomků poskytující pro Romy záruku výhradně přežití rodu a současně i zajištění potřeb ve stáří, je převládající představou u většiny z nich, zatímco u neromů je tomu naopak.

Hypotéza se potvrdila, a proto byla přijata.

H4: Racionální plánování budoucnosti je členy majoritní částí společnosti preferováno podstatně více než Romy a současně je jimi zařazováno na vyšší pozici v žebříčku hodnot, než jej zařazují Romové.

Z výsledků dat uvedených v tabulce č. 7b a grafu č. 7b vztahujících se k otázce č. 6) je zřejmé, že 77% dotázaných z výzkumného vzorku Romů vyslovilo důležitost racionálního plánování své budoucnosti, zatímco pouhých 27% vyjádřilo tomuto konstatování nedůležitost.

U výzkumného vzorku neromů byla všemi dotazovanými vyjádřena důležitost racionálního plánování své budoucnosti.

Z výsledků dat uvedených v tab. č. 12a a 12b vztahujících se k otázce č. 11) je zřejmé, že dotázaní z výzkumného vzorku Romů zařadilo hodnotu „racionální plánování své budoucnosti“ na 10. pozici z 13 možných, zatímco dotázaní z výzkumného vzorku neromů zařadilo uvedenou hodnotu na 3. pozici.

Porovnáním výsledků je tak zřejmé, že racionální plánování budoucnosti je členy majoritní částí společnosti preferováno podstatně více, než Romy a současně je jimi zařazováno na vyšší pozici v žebříčku hodnot, než jej zařazují Romové.

Hypotéza se potvrdila, a proto byla přijata.

7.3 Závěry výzkumného šetření a doporučení

Cílem výzkumného šetření bylo analyzovat v reálném prostředí konstrukci preferovaných základních hodnot a jejich uspořádání, dále postojů a potřeb prosazovaných romskou částí populace v návaznosti na dosažený stupeň vzdělání s porovnáním uspořádání těchto kategorií u zástupců majoritní části společnosti.

V souvislosti s uvedeným cílem jsem dále usiloval o zjištění míry rozdílů v názorech a hodnocení příčin přetrvávající, a dalo by se říci dlouhodobě neměnné, celkově neuspokojivé situace převážné části zástupců romské menšiny a podstaty problémů ovlivňujících jejich vzájemné soužití s ostatními členy většinové společnosti.

Výzkumné šetření směřovalo do konkrétních lokalit města Chrudim, ve kterém je odhadován celkový počet Romů na 366 až 425 z celkového počtu obyvatel 23 500, což představuje 1,6% až 1,8%.

To, co nejvýznamněji ovlivňuje celkové postavení podstatné části romské menšiny ve společnosti, přes celou řadu opatření směřujících k jejich integraci, je velmi nízká úroveň dosahovaného vzdělání. Jen z výčtu zjištěných dat v rámci vlastního výzkumného šetření je zřejmé, že převážná část dotázaných dosáhla vzdělání absolvováním zvláštní školy (33%) a základní školy (33%), přestože se ve výzkumném vzorku objevila jen nepatrná část, která dosáhla úrovně vzdělání vyučen bez maturity (23%).

Dosažený vyšší stupeň vzdělání výrazně přispívá možnosti najít si odpovídající zaměstnání. Míra motivace dosáhnout vyšších dispozic v oblasti vlastního vzdělání a rozvoje vlastní osobnosti je dle mého názoru do značné míry ovlivňována rodinným zázemím. Jestliže rodiči není tento fakt patřičně zohledňován, respektive dosažení vyššího vzdělání jimi není považováno za důležité, poté se tato okolnost stává spíše příznakem směřujícím k demotivaci. Vezmeme-li v úvahu, že u výzkumného vzorku Romů dosáhlo 43% rodičů vzdělání absolvováním zvláštní školy, 42% vzdělání základního a pouze 9% je vyučeno, pak je zřejmý i celkový výsledek zařazení hodnoty „vzdělání“ v žebříčku hodnot u Romů na 8. pozici, zatímco u neromů je zařazena tato hodnota na 6. pozici, tedy o 2 stupně výše. Obdobné výsledky byly zjištěny i u zařazení hodnoty „zajímavá práce, úspěšnost v zaměstnání, kariéra“ v žebříčku hodnot, když Romy byla celkově zařazena na 9. pozici a neromy na 4. pozici, tedy o celých 5 pozic výše.

Podle dostupné statistiky¹⁰⁶ dosahovala úroveň všech nezaměstnaných v okrese Chrudim k 31. prosinci 2008 kolem 24%. Počet nezaměstnaných romských obyvatel v Chrudimi je neoficiálně odhadován v míře kolem 90% (viz příloha č. 17). U vlastního výzkumného vzorku Romů bylo zjištěno, že nezaměstnaných jich je 82% (bez započtení osob v důchodu).

Výzkumným šetřením se nepodařilo potvrdit, že by jedinci z řad Romů, kteří dosáhli vyššího stupně vzdělání, zařazovali zcela jednoznačně hodnotu „práce“ v žebříčku hodnot výše, než jedinci s nižším stupněm vzdělání, z čehož je možné dovodit dílčí závěr, že přestože mohou být k vyhledávání si práce jakkoliv motivováni, jejich stupeň dosaženého vzdělání je v tomto směru významně omezuje, respektive neumožňuje jim najít si v širším rozsahu optimální a trvalejší zaměstnání a tím si i zajistit vyšší úroveň směřující k příznivějšímu uspokojování svých potřeb. Současně s tím se jim tak otevírá i prostor, v němž si pak prostředky k životu mohou zajišťovat obecně nežádoucím způsobem.

Výzkumné šetření bylo dále zaměřeno na obvykle přijímaný názor, a to, že příslušníci romské menšiny přikládají velmi vysoký význam hodnotě, kterou pro ně představuje rodina, tedy příslušnost k rodině a idea, že větší počet potomků jim může být zárukou, kromě přežití vlastního rodu, též garancí zajištění svých potřeb ve stáří.

Rodina představuje pro Romy značnou a rozhodující míru jistoty, její početnost skýtá záruku přežití vlastního rodu a zajišťuje garanci bezpečí v případě jejího ohrožení.¹⁰⁷

Uvedený předpoklad se potvrdil stejně tak, jako konstatování, že „racionální plánování budoucnosti“ je členy majoritní částí společnosti preferováno podstatně více, než Romy a současně je jimi zařazováno na vyšší pozici v žebříčku hodnot, než jej zařazují Romové, neboť z výsledků vyplynulo, že neromy je tato hodnota zařazena v žebříčku hodnot o 7. pozic výše (3.), než ji zařazují Romové (3.).

¹⁰⁶ Zdroj: http://portal.mpsv.cz/sz/local/cr_info/statistiky

¹⁰⁷ Jak poznamenává Davidová [2004: 109] „Snad všichni Romové mají velmi rádi děti. Považují proto za něco zcela přirozeného, mají-li jejich ženy třeba každým rokem dítě. [...]dodnes se u nich, třeba neuvědoměle projevuje ve větší míře než u ostatních lidí pud sebezáchovy, zachování rodu.“

V této souvislosti je nutné konstatovat, že z výsledků šetření nevyplýnul jednoznačný závěr, že by Romové „plánování“ obecně považovali za zcela nedůležitou součást jejich života.¹⁰⁸ Domnívám se, že podmínky pro optimální možnosti plánování jsou u Romů do značné míry blokovány, především složitostí jejich celkové situace většiny z nich.

Výzkumné šetření bylo zaměřeno také na otázku oboustranného hodnocení podstaty problémů souvisejících se vzájemným neuspokojivým soužitím Romů s ostatními občany. Přestože byl původně očekáván větší počet významně rozdílných odpovědí vyjadřujících podstatně odlišný postoj ke stanoveným problémům, ve výsledném součtu se z 16 možností (bez započítání 17. možnosti) objevila téměř ½ vyjadřující výraznou shodu postojů a další ½ vyjadřovala výraznou neshodu postojů.

Za všechny shodné uvádím:

- konkrétní problémy ve společně obývaných místech - v lokalitách (ulice, domy, sídliště apod.),
- odlišné názory, postoje a úsudky, které by mohly vést k vyřešení problémů,
- odlišné rodinné zvyklosti a výchova dětí v rodině Romů.

Za všechny neshodné uvádím:

- zjevné zneužívání sociál. dávek Romy (řada Romů si zvykla žít ze sociálních dávek),
- Romové rozumějí pouze svým právům, povinnosti jim jsou cizí,
- uzavřenost (nepřístupnost) majoritní společnosti.

Stěžejní ideou procesu integrace je dosažení stavu bezkonfliktního soužití, společenské soudržnosti, eliminace faktorů souvisejících se sociálním vyloučením, zastavení sociálního propadu romské menšiny, zajištění rovných příležitostí všech obyvatel a včetně jejich ochrany před jakýmkoliv projevy diskriminace.

¹⁰⁸ Přesto Horváthová [2002: 81] k tomuto problému uvádí: „Je známo, že Romové neplánují, a vzhledem k tomu je obtížné se s nimi na čemkoli předem závazně domluvit. Na druhou stranu dokážou žít plně přítomností, užít si ji a vychutnat, i když jim zrovna štěstí nebo osud není nakloněn. V létě zpravidla nejezdí na drahé dovolené, místo toho jen tak v hloučcích postávají nebo vysedají před svými domy, pokuřují, klábosí, zpívají nebo i hlučí, vyhrívají se na slunci, nikam nespěchají a je jim dobře.“

Jsem toho názoru, že se zlepšení současného stavu v návaznosti na faktory ovlivňující celkové postavení Romů v české společnosti neobejdou bez oboustranného a záměrného projevu vůle danou situaci zlepšit.

Vyřešit romskou problematiku a urovnat tak vzájemné vztahy je teoreticky možné prostřednictvím koncepčních, avšak dlouhodobých celospolečensky optimálních strategií, při kterých je třeba vycházet ze souborů dosavadních zkušeností, včetně vyhodnocování úspěšných a perspektivních opatření realizovaných v minulosti.¹⁰⁹

Přes veškeré optimální možnosti a opatření výhledově zlepšovat současný neuspokojivý stav u značné části romské menšiny, v návaznosti na celkové postavení Romů v české společnosti, je třeba mít na zřeteli, že v časovém horizontu půjde o proces, který je pro svou složitost a senzitivnost dlouhodobý.

¹⁰⁹ K tomuto problému Liégeois [1995: 253-254] poznamenává: „V žádné oblasti neexistuje jediný způsob řešení problémů. Různé situace a přání vyžadují vytvořit mozaiku mikronávrhů na rozvoj, které se budou vypracovávat v rámci celkové spolupráce a konstruktivního postupu. Krátkodobé aktivity nepřinášejí dlouhodobé výsledky, ani významný pokrok. [...] Každé opatření se musí posuzovat případ od případu ve vztahu k situaci, přání a možnostem zainteresovaných [...]“

Závěr

Tématem diplomové práce jsou sociální a kulturní aspekty Romů ovlivňující jejich postavení v České republice.

Cílem diplomové práce bylo přiblížit sociální a kulturní aspekty života Romů ovlivňující jejich postavení v české společnosti z hlediska historického vývoje v návaznosti na aktuální stav, a současně nalézt a porovnat nejvýznamnější odlišnosti v hierarchii hodnot, postojů a potřeb přijímaných Romy a většinovým obyvatelstvem.

Každý člověk si po dobu trvání svého života vytváří svou vlastní, osobní hierarchii hodnot v závislosti na stupeň významu a v zájmu dosažení vytýčeného cíle. Shoda nebo rozpor se zařazením hodnoty na konkrétní pozici v žebříčku hodnot sociální skupinou nebo společností, jíž je jedinec členem, ovlivňuje jeho sociální postavení.

Hodnotový systém vytváří základ předpokladů pro vznik a vývoj systému norem, tj. pravidel chování, jejichž účelem je stanovení vzoru chování, jímž je zvýrazněna společensky či skupinově preferovaná hodnota.

Romové reprezentují nejpočetnější menšinu žijící v České republice. Od majoritní části společnosti se odlišují svými specifickými znaky, které souvisejí především s jejich původem, jazykem, tradicemi, vlastním souborem pravidel, hodnotovým systémem, normativním chováním a mnohými dalšími prvky, ve značné míře ovlivněné jejich původním tradičním způsobem života, zejména blízkým vztahem k životu v přírodě.

Dřívější permanentní kontakt s přírodou, ale i neustálý boj o holou existenci v lidské společnosti, zformovaly jejich žebříček hodnot, na jehož prvním místě nalézáme zachování života v podobě nezbytnosti být uznávaným členem velké rodiny poskytující mu ochranu a záruku přežití.

Samotná struktura zvláštností života Romů, vytváření si vlastních hodnot, zájmů, potřeb a postojů, po celou dobu existence tohoto etnika, prošla ve svém historickém vývoji mnoha změnami. Proces přeměn se postupně promítl do celkového způsobu života a myšlení Romů tak, jak jsme toho svědky v dnešní době, v současných podmínkách, v současné společnosti.

Zvláštní životní styl převážné většiny romské populace se vždy, více či méně, odkláněl a odklání od obecně přijímaných a uznávaných norem, zásad, pravidel, či vzorců chování, přijímaných většinovou společností. Právě zde je možné nalézt základ všech problémů souvisejících se vzájemným soužitím Romů a majority, jakož i postavením Romů v české společnosti. Celkový postoj většinové společnosti k romskému etniku postupně ovládly předsudky a stereotypy, a to nejčastěji jako výsledek nedostatku vědomostí o jejich sociálních a kulturních hodnotách.

K základním faktorům ovlivňujícím celkové postavení převážné části romské menšiny v soudobé společnosti je především velmi nízká úroveň dosahovaného vzdělání a v této souvislosti též vztah ke „vzdělávání“ jako kategorii hodnot, pokud je zařazováno v žebříčku hodnot až ve druhé polovině ze všech ostatních hodnot. Dalším z faktorů je vysoká míra nezaměstnanosti mezi Romy a z této skutečnosti vyplývající vztah ke kategorii hodnot „zajímavá práce, úspěšnost v zaměstnání, kariéra“, pokud je zařazována v žebříčku hodnot o několik pozic níže, než předchozí hodnota. Významný podíl vlivu na hodnocení a vztah k těmto dvěma odlišně přijímaným hodnotám Romy a neromy, jakož i dalších kategoriím hodnot má rodinná výchova a prostředí, v němž daný jedinec vyrůstá a nalézá své vzory. Je-li dané prostředí svou podstatou a skladbou nedostatečně podnětné, neposkytuje ani potřebnou záruku žádoucího rozvoje osobnosti.

V samotném závěru své diplomové práce si dovoluji naznačit možnosti jejího praktického využití. Především sdílím přesvědčení, že je nutné se členy romského etnika intenzivně pracovat a to při respektování jejich odlišností, v zájmu zachování a vytváření předpokladů rozvoje jejich kultury.

Nejvyšší pozornost by měla být věnována oblasti sociálně výchovné činnosti v terénu, tedy v místech vyšší koncentrace osob z řad Romů označovaných jako sociálně vyloučené lokality, či lokality sociálním vyloučením ohrožené, s cílem efektivní pomoci a podpory osobnostního rozvoje jedinců, zejména z řad romské mládeže. Účelem sociální výchovy by mělo být naučit tyto jedince převzít osobní odpovědnost za své jednání a současně je optimálně motivovat ke vztahu k hodnotám, postojům a potřebám, které jsou rozhodující pro jejich další život, především utváření pozitivního vztahu ke vzdělání.

Předpokládám, že výsledky zjištěné a obsažené v diplomové práci budou moci být využitelné pro práci odborníků zabývajících se činností v oblasti aktivit se členy romské menšiny v rámci chrudimského regionu, např. základním, praktickým a speciálním školám, obcím řešícím časté otázky se členy romské menšiny. V rámci prevence dále např. Policii ČR Chrudim, Městské policii v Chrudimi, Pedagogicko-psychologické poradně v Chrudimi, komunitnímu středisku Šance pro tebe s nízkoprahovými zařízeními Kopretina a Futur v Chrudimi, Krizovému centru Pestalozzi v Chrudimi, jakož i dalším zájemcům, kteří by chtěli zjištěné výsledky obohatit svými znalostmi, zkušenostmi apod.. Svým obsahem může napomoci lépe porozumět zvláštnostem života Romů při jednání s nimi, a to at' již při veřejném, či úředním styku.

Resumé

Předložená diplomová práce se zabývá problematikou asociálních a kulturních aspektů Romů ovlivňujících jejich postavení v České republice.

Teoretická část zahrnuje historické souvislosti přeměn podmínek ve vývoji života Romů ovlivňující postupné utváření sociálních a kulturních specifik, včetně jejich postavení a postojů tehdejších společností v dílčích historických etapách s poukazem na situaci v soudobých souvislostech a předpokladech dalšího možného vývoje. Dále byl zmíněn a blíže specifikován fenomén, velmi úzce se dotýkající problematiky převážné části romské populace, kterým je sociální vyloučení. Pozornost byla věnována problematice identity Romů, významným symbolům a etnickým specifikům. Dále byly konkretizovány zvláštnosti hodnot a hodnotové orientace Romů, rodiny a výchovy v ní, ve spojitosti s oblastí vztahu ke vzdělávání, (ne)zaměstnanosti a bydlení, jakož i souvislosti s postojem majority k Romům a jejich vzájemné vztahy. Kromě uvedeného byly v této části vymezeny základní pojmy vztahující se k danému problému.

V praktické části prezentují výsledky realizovaného výzkumu zaměřeného na otázku úrovně odlišností v preferování základních hodnot a jejich uspořádání, postojů a potřeb přijímaných romskou populací a majoritní částí společnosti v souvislosti s dosaženým stupněm vlastního vzdělání, jakož i dosaženým stupněm vzdělání členů rodiny. V návaznosti na tyto odlišnosti byla dále věnována pozornost dílčím problémům souvisejících se vzájemně rozdílnými názory a hodnocením příčin celkově neuspokojivé a neměnné situace převážné části romské populace a podstaty problémů vzájemného soužití Romů s ostatními občany.

Anotace

Bc. Kosina Milan. Sociální a kulturní aspekty ovlivňující postavení Romů v České republice. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno, 2009 , s. 132.

Diplomová práce se zabývá sociálními a kulturními aspekty života Romů a jejich postavením v české společnosti z hlediska historického vývoje v návaznosti na interpretaci aktuálních souvislostí. Popisuje zvláštnosti prvků jejich hodnotového systému, postojů a potřeb.

Klíčová slova: hodnota, hodnotový systém, identita, integrace, kultura, národ, národnostní menšina, Rom, sociální vyloučení.

Annotation

Bc. Kosina Milan. Social and cultural aspects influencing position of Romany Citizen in the Czech Republic. Graduation theses. Tomas Bata University in Zlin. Faculty of humane studies, Institute of Intersectional Studies in Brno, 2009, 132 pages.

The theses dwells on social and cultural aspects of life of the the Romany minority and their status in the Czech society, in context of the historical evolution of their coexistence, in connection with interpretation of topical problems. It describes particularities in their value system, attitudes and needs.

Keywords: value, value system, identity, integration, culture, nation, national minority, Romany, social exclusion

Seznam použité literatury a pramenů:

A. Zákony, vyhlášky, usnesení a jiné

1. *Koncepce bytové politiky Schválena vládou usnesením ze dne 16. března 2005 č. 292, 35 s.*
2. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, ke zřizování přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním a k ustanovení funkce vychovatele – asistenta učitele, č. j. 25 484/2000-22*
3. *Usnesení vlády č. 619/1991 „Zásady politiky vlády České a Slovenské Federativní Republiky k romské menšině“*
4. *Usnesení vlády České republiky ze dne 14. června 2000 č. 599 ke Koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti*
5. *Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., ze dne 9. května 1948, Ústava Československé republiky*
6. *Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. – Listina základních práv a svobod*
7. *Vyhláška ministerstva zdravotnictví a sociálních věcí České socialistické republiky č. 152/1988 Sb., ze dne 8. září 1988, kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení*
8. *Zákon č. 139/1996 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky, ve znění zákona č. 272/1993 Sb., a zákona č. 140/1995 Sb.*
9. *Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu*
10. *Zákon č. 320/2002 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin*
11. *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání*
12. *Zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob*
13. *Zákon č. 88/1950 Sb., Trestní zákon správní*
14. *Zákon ČNR č. 129/1975 Sb., o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení*
15. *Zákon ČNR č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky*

B. Knihy

16. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In *Romové v České republice. Sešity pro sociální politiku*. 1. vyd. Praha : Socioklub, 1999, s. 333-351. ISBN 80-902260-7-8.
17. BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. 2. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, 347 s. ISBN 80-7325-020-9.
18. BEDRNOVÁ, E. & NOVÝ, I. a kol. *Psychologie řízení*. 3. rozšířené a doplněné vyd. Praha : Management press, 2007, 798 s. ISBN 978-80-7261-169-0.
19. DANIEL, B. *Dějiny Romů, Vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v Českých zemích a na Slovensku*. 1. vyd. Olomouc : Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1994, 197 s. ISBN 80-7067-395-8.
20. DAVIDOVÁ, E. *Romano drom – Cesty Romů 1945-1990*. 2. přeprac. vyd., 1. vyd. v edici Interface. Olomouc : Univerzita Palackého, 2004, 273 s. ISBN 80-244-0524-5.
21. DĚDIČ, M. *Výchova a vzdělávání cikánských dětí a mládeže*, 1. vyd. Praha : SPN, 1982, 83 s.
22. FONCESOVÁ, I. *Pohřbi mě ve stoje. Cikáni a jejich pout'*. 1. české vyd. Praha : Slovart 1998, 254 s. ISBN 80-7209-074-7.
23. FRIŠTENSKÁ, H.; HAIŠMANN, T.; VÍŠEK, P. Informace o stavu romské menšiny v České republice. In *Romové v České republice. Sešity pro sociální politiku*. 1. vyd. Praha : Socioklub, 1999, s. 473-507. ISBN 80-902260-7-8.
24. FUCHS, E. *Co dělá naše jednání dobrým?* 1. vyd. Jihlava : Mlýn, 2003, 171 s. ISBN 80-86498-03-4.
25. GEIST, B. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Olomouc : Viktoria publishing, a. s. 1992, 647 s., ISBN 80-85605-28-7.
26. GJURIČOVÁ, J. *Romové jako objekt státní politiky*. 2. vyd. Praha : Themis, 1999, 63 s. ISBN 80-85821-70-2.
27. HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
28. HOLOMEK, K. Vývoj romských reprezentací po roce 1989. In *Romové v České republice. Sešity pro sociální politiku*. 1. vyd. Praha : Socioklub, 1999, s. 290-310. ISBN 80-902260-7-8.
29. HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*. 1. vyd. Praha : Lidové noviny, Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2001-2002, 84 s. ISBN 80-7106-614-1.
30. HOSKOVEC, J. *Psychologie*. 1. vyd. Praha : Triton 2002, 105 s. ISBN 80-7254-219-2.
31. JAKOUBEK, M. *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. 1. vyd. Praha : Socioklub, 2004, 317 s. ISBN 80-86140-21-0.
32. JAMNICKÁ, Z. *Dějiny našich cikánů*. 1. vyd. Praha : Orbis, 1955, 108 s. Brož.
33. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001, 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

34. KOSINA, M. 2006. *Analýza příčin sociálního vyloučení Romů a možné metody jejich integrace do majoritní společnosti*. – MS, Bakalářská práce Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 1-61. Brno.
35. LACKOVÁ, E. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. 1. vyd. Praha : Triáda, 1997, 270 s. ISBN 80-901861-8-1.
36. LIÉGEOIS, J. P. *Rómovia, Cigáni, Kočovníci*. [Přel. Glutová, J.] 1. vyd. Bratislava : Charis, 1995, 272 s. ISBN 80-967380-4-6.
37. MÁCHALOVÁ, M. *Lidé mezi lidmi*. 1. vyd. Praha : Lidová demokracie, 1961, 110 s.
38. MAREŠ, P. Sociální exkluze a inkluze. In Sirovátka T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Georgetown, 2004, s. 15-29, ISBN 80-86251-19-5.
39. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha : Avicenum, 1986, 335 s.
40. MIKLUŠÁKOVÁ, M. Stručné dějiny Romů v Čechách a na Slovensku. In FRASER, A. *Cikáni*. 1. vyd. Praha : Lidové noviny, 1998, s. 267-286. ISBN 80-7106-212-X.
41. NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. 1. vyd. Praha : Academia, 507 s. ISBN 80-200-0993-0.
42. NAVRÁTIL, P. Sociální vyloučení menšin jako problém společnosti. In Navrátil, P. a kol. *Romové v České společnosti*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003, s. 15-29, ISBN 80-7178-741-8.
43. NAVRÁTIL, P., ŠIŠLÁKOVÁ, M. Podmínky výchovy v romských sociálně vyloučených rodinách. In Sirovátka T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita Fakulta sociálních studií, Georgetown, 2004, s. 137-161. ISBN 80-86251-19-5.
44. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 3. dopl. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 1995, 97 s. ISBN 80-7067-559-4.
45. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, 129 s. ISBN 80-7067-952-2.
46. PEŠEK, P. Je romská národnostní menšina přirozenou součástí české společnosti?. In *Vzdělání, klíč ke změně společenské pozice Romské komunity*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2000, s. 2-9. ISBN 80-7044-327-8.
47. PREČAN, V. *Charta 77 1977–1989 Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace*. 1. vyd. Bratislava : Čs. středisko nezávislé literatury, Scheinfeld-Schwarzenberg a ARCHA – Bratislava, 1990, 525 s. ISBN 80-9000422-1-X.
48. PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004, 199 s. ISBN 80-7178-885-6.
49. ŘÍČAN, P. Nová identita českých Romů – Naděje nebo hrozba? In Smékal, V. (ed.) *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit. Sociální, pedagogické a psychologické aspekty utváření osobnosti romských dětí a dětí z prostředí jiných minorit*. 1. vyd. Brno : Barrister & Principál – studio s.r.o., 2003, s. 79-85. ISBN 80-85947-82-X.

50. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998, 143 s. ISBN 80-7178-250-5.
51. SEKYT, Viktor. (1998) Odlišnosti mentality Romů a původ těchto odlišností. In Šišková, Tatjana (ed.). *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1.vyd. Praha : Portál, 1998. s. 69-74. ISBN 80-7178-285-8.
52. SULITKA, A. Vývoj a současný stav praktických řešení a kompetencí vrcholných orgánů státu po roku 1989. In *Romové v České republice. Sešity pro sociální politiku*. 1. vyd. Praha : Socioklub, 1999, s. 219–243. ISBN 80-902260-7-8.
53. ŠEVČÍKOVÁ, S. Hodnoty a zvyky Romů v České republice. In Sirovátka, T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita Fakulta sociálních studií, Georgetown, 2004, s. 117-136. ISBN 80-210-3455-6, 80-86251-19-5.
54. ŠIMÍKOVÁ, I., BUČKOVÁ, P., SMÉKAL, V. Kvalita multietnického soužití. In Navrátil, P. a kol. *Romové v České společnosti. 1.* vyd. Praha : Portál, 2003, s. 105-129. ISBN 80-7178-741-8.
55. ŠIŠKOVÁ, T. a kol. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998, 203 s. ISBN 80-7178-285-8.
56. TAYLOR, Ch. *Multikulturalismus: zkoumání politiky uznání*. [Přel. Bakešová, A.; Hrubec, M.; Velek, J.] 1. vyd. Praha : Filosofia, 2001, 183 s.. ISBN 80-7007-161-3.
57. VEČERKA, K. Romové a sociální patologie. In *Romové v České republice. Sešity pro sociální politiku. 1.* vyd. Praha : Socioklub, 1999, s. 417-446, ISBN 80-902260-7-8.

C. Časopisecká literatura

58. LANGHMEROVÁ, J., FIALA, T. Kolik je vlastně Romů v České republice? In *časopis Demografie 2003*, ročník 45, číslo 1, str. 23-32.

D. Internetové zdroje

59. <http://archiv.politikon.cz>
60. <http://cs.wikipedia.org>
61. <http://encyklopedie.vseved.cz>
62. <http://minorities.fsv.cuni.cz>
63. <http://mvcr.cz>
64. <http://portal.mpsv.cz>
65. <http://racek.vlada.cz>
66. <http://sechtl-vosecek.ucw.cz>
67. <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>

68. <http://vdb.czso.cz>
69. <http://www.azpravy.atlas.cz>
70. <http://www.bludov.cz>
71. <http://www.celechovice-na-hane.cz>
72. <http://www.cizinci.cz>
73. <http://www.cojeco.cz>
74. <http://www.encyklopedie.seznam.cz>;
75. <http://www.esfcr.cz>
76. <http://www.holocaust.cz>
77. <http://www.mmr.cz>
78. <http://www.ochrance.cz>
79. <http://www.ochrance.cz>
80. <http://www.ped.muni.cz>
81. <http://www.romanohangos.cekit.cz>
82. <http://www.rommuz.cz>
83. <http://www.romskahudba.cz/>
84. <http://www.tspweb.cz>
85. <http://www.vlada.cz>
86. <http://www.vladaprovas.vlada.cz>
87. <http://www.vzdelavaci-institut.com>

E. Ostatní zdroje:

88. *Malý sociologický slovník*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1970, 614 s.
89. *Zpráva o stavu romských komunit v české republice za rok 2007; srpen 2008*
90. *Žijí mezi námi; historie a současnost Romů*. Karviná : Občanské sdružení "Sdružení Romů severní Moravy", 2007, 35 s., ISBN 978-80-239-9286-1

Seznam příloh:

- Přílohy č. 1 Foto domovského listu
- Příloha č. 2 Foto Cikánské legitimace
- Příloha č. 3 Výpis z vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí ČSR č. 152/1988
- Příloha č. 4 Tabulka: Hlavní předpoklady demografického vývoje romských komunit a výsledky projekce
- Příloha č. 5 Ukázka romské vlajky
- Příloha č. 6 Ukázka romské hymny
- Příloha č. 7 Tabulka a graf: Příčiny konfliktů
- Příloha č. 8 Tabulka a graf: Názory na řešení soužití
- Příloha č. 9 Chrudimské noviny dne 29. srpna 2003 „Revoluční ulice plná problémů“
- Příloha č. 10 Chrudimské noviny dne 16. dubna 2004 „Rvačka klanů v Revoluční ulici“
- Příloha č. 11 Chrudimské noviny dne 18. ledna 2005 „V „Bronxu“ bude terénní pracovník“
- Příloha č. 12 Chrudimské noviny dne 20. ledna 2005 „Bouřlivá nevole v Revoluční se rázem přeměnila ve shodu“
- Příloha č. 13 Chrudimské noviny dne 14. února 2006 „Romové projekt nejdřív kritizovali, teď je jejich dětí v klubovně plno“
- Příloha č. 14 Chrudimské noviny dne 6. června 2008 „Hra skončila prohlásil starosta o Bronxu!“
- Příloha č. 15 Romové vyšli proti aktivistům Dělnické strany s klacky a golfovými holemi
- Příloha č. 16 Dotazník
- Příloha č. 17 Situace v sociálně vyloučené lokalitě Chrudim
- Příloha č. 18 Chrudimské noviny dne 4. září 2007 a 7. září 2007 „V Malecku uhořel dvouletý romský chlapec!“ a „Zatímco v domě hořelo, nájemnice hrála na automatech!“

Příloha č. 1 Foto domovského listu¹¹⁰

Číslo: _____

ZEMĚ: KRÁLOVSTVÍ ČESKÉ.

List domovský.

jménem obec královského hlavního města Prahy
potvrzuje, že

Jan Hynek Schächtl,
charakter: *fotograf,*
věk: *roku 1819 narozený,*
stav: *ženatý,*
má v této obci právo domovské.

V Praze, dne *29. května 1883.*

Podpis vlastní ruky toho, k čemu se list domovský vydá:
Jan H. Schächtl,
Jmenem obce
poukázání:
Štěpán

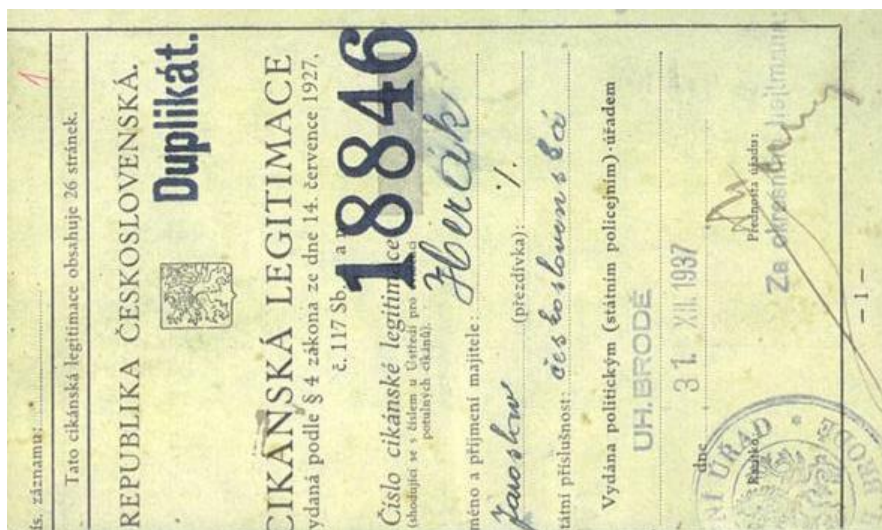
městský rada:
Proglay

městský rada:
H. Voříšek

¹¹⁰ Zdroj: <http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/fotografie/foto0493.html>

Příloha č. 2 Foto Cikánské legitimace¹¹¹

Osobní popis majitele legitimace.	Osobní popis majitele legitimace.
1) Rodiště: obec <i>Luhacovice</i> okres <i>Lh. Brod</i> země <i>Morava s ohledem na</i>	8) Výška v cm: <i>164 cm</i>
2) Datum narození: <i>11.4.1915</i> (nebo stáří)	9) Postava: <i>malá - rovná</i>
3) Stálé bydliště, má-li takové aspoň po část roku: <i>Luhacovice - u ž. tábor</i>	10) Obličej: <i>pravidelná - široká</i>
4) Domovská obec, <i>Luhacovice</i> je-li prokázána: obec <i>meziměstská</i> okres <i>Lh. Brod</i> země <i>Morava</i>	1) Vlasy: <i>černé - rovné</i>
5) Stav rodinný: <i>svobodný - ženatý</i>	2) Vůsy: <i>-</i>
6) Zaměstnání: <i>u ž. tábor - národní</i>	3) Oči: <i>brilantové</i>
7) Jakou řeč mluví: <i>čeština a slovatina</i>	4) Čelo: <i>normální</i>
Podpis majitele legitimace: <i>Herák Jaroslav</i>	5) Nos: <i>normální</i>
	6) Rty: <i>široké</i>
	7) Zuby: <i>dobré</i>
	8) Brada: <i>čistá</i>
	9) Zvláštní znamení: <i>-</i>

¹¹¹ Zdroj: <http://www.holocaust.cz/images/herak/herak17>; <http://www.holocaust.cz/images/herak/herak18>

§ 35

Zvláštní peněžitý příspěvek a věcná dávka

Občanům, kteří se podrobili lékařskému zákroku podle zvláštních předpisů v zájmu zdravé populace a k překonání nepříznivých životních poměrů rodiny, může poskytnout okresní národní výbor jednorázový peněžitý příspěvek nebo i věcnou dávku podle § 31 odst. 4 této vyhlášky, a to do jednoho roku po provedení lékařského zákroku.

§ 31 odst. 4)

(4) Jednorázové peněžité dávky se poskytují do výše 10 000 Kčs. Věcné dávky se poskytují do výše 5000 Kčs; ve výjimečných případech do výše 10 000 Kčs.

Příloha č. 4 Hlavní předpoklady demografického vývoje romských komunit a výsledky projekce¹¹²

Období	Úhrnná plodnost	Střední délka života		Koncový stav	Počet narozených	Absolutní přírůstek	Relativní přírůstek (v promile)
		muži	ženy				
1991-1995	3,392	67,06	73,35	174 832	4 781	4 168	25,39
1996-2000	2,638	66,10	73,02	191 575	4 132	3 349	18,29
2001-2005	2,251	67,03	73,97	206 255	3 819	2 936	14,77
2006-2010	2,035	66,80	73,86	219 207	3 702	2 590	12,18
2011-2015	2,007	67,49	74,71	231 692	3 798	2 497	11,08
2016-2020	1,980	67,56	75,41	243 049	3 828	2 271	9,57
2021-2025	1,927	69,68	76,65	253 959	3 835	2 182	8,78
2026-2030	1,927	71,09	78,05	263 800	3 794	1 968	7,60
2031-2035	1,927	71,09	78,05	270 805	3 623	1 401	5,24
2036-2040	1,927	71,09	78,05	275 238	3 496	887	3,25
2041-2045	1,927	71,09	78,05	277 812	3 470	515	1,86
2046-2050	1,927	71,09	78,05	278 985	3 489	235	0,84

¹¹² Převzato: Jitka Langhmerová a Tomáš Fiala: „Kolik je vlastně Romů v České republice?“ Demografie, 2003

Příloha č. 5 Ukázka romské vlajky

Romská vlajka se skládá z modrého pruhu v horní polovině, zeleného pruhu v polovině dolní a z červené čakry s 16 paprsky umístěné uprostřed. Čakra, která je i na vlajce Indie, odkazuje na indický původ romského národa. Zelený a modrý pruh symbolizují život věčných poutníků po zelené zemi pod blankytnou oblohou.¹¹³

¹¹³ Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Romov%C3%A9>

Příloha č. 6 Ukázka Romské hymny¹¹⁴

Text romské hymny:

*Gej'om, gej'om
Gej'om, gej'om, lungone dromenca,
Malad'il'om bachtale Romenca.
Aj, Romale, aj čhavale.
Aj, Romale, aj čhavale.
Aj, Romale, khatar tumen aven?
Le čerenca, bachtale dromenca?
The man esas bari famil'ija,
Murdardža la e ka'li legija.
Aven manca sa lumjake Roma
Kaj phu'ile le Romenge droma.
Ake vrjama – uš'či Rom akana
Amen chu'aha the mišto keraha.
Aj Romale, aj čhavale,
Aj Romale, aj čhavale.*

Český překlad:

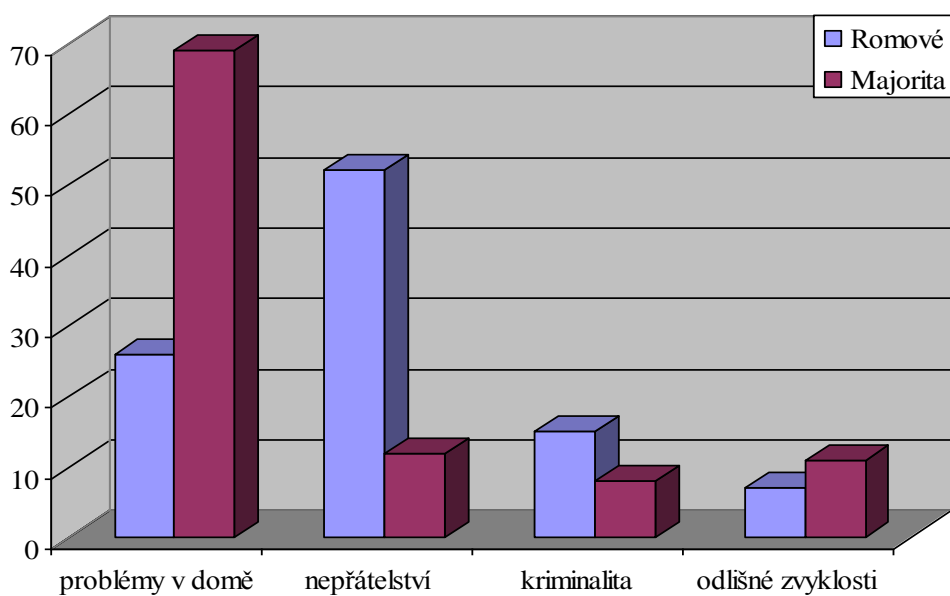
*Šel jsem, šel jsem
Šel jsem, šel jsem, dlouhými cestami
Potkal jsem se se šťastnými Romy.
O, Romové, o chlapci,
O, Romové, o chlapci,
O, Romové, odkud přicházíte?
Se stany, po šťastných cestách?
I já jsem měl velkou rodinu.
Zabila ji černá legie.
Pojďte se mnou, Romové celého světa.
Kde se otevřely cesty Romům.
Teď je ta chvíle – povstaň člověče
Vyskočíme a bude dobře.
O, Romové, o chlapci,
O, Romové, o chlapci.*

¹¹⁴ Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Romsk%C3%A1_hymna

Příloha č. 7 Tabulka a graf: Příčiny konfliktů (v procentech)¹¹⁵

Příčiny konfliktů	Romové	Majorita
konkrétní problémy v domě	26	69
vzájemné projevy nepřátelství, agrese, nesnášenlivosti	52	12
projevy kriminality	15	8
odlišné zvyklosti (především rodinné)	7	11
celkem	100	100

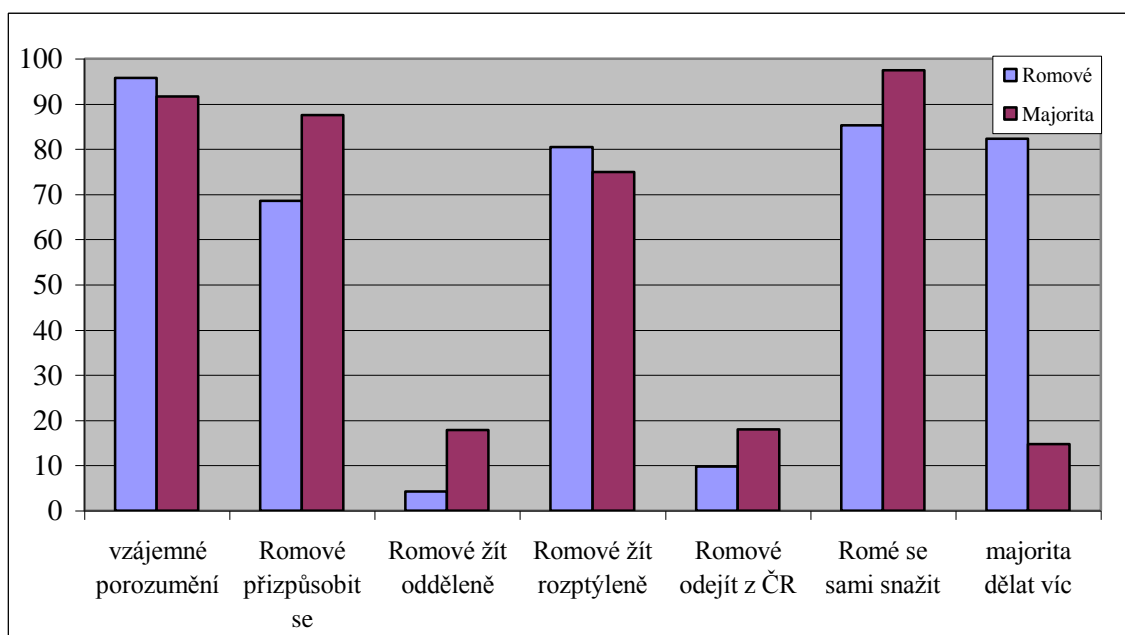
N = 299 (Romové), 292 (majorita)

¹¹⁵ Převzato: Šimíková, Bučková, Smékal 2003: 113

Příloha č. 8 Názory na řešení soužití (v procentech)¹¹⁶

Názory na řešení soužití	Romové	Absolutní počet	Majority	Absolutní počet
vzájemné porozumění	95,8	800	91,6	925
Romové přizpůsobit se	68,6	719	87,5	906
Romové žít odděleně	4,3	773	17,9	859
Romové žít rozptýleně	80,4	754	75	843
Romové odejít z ČR	9,8	747	18	805
Romové se sami snažit	85,3	714	97,5	926
majorita dělat víc	82,3	772	14,8	846

¹¹⁶ Převzato: Šimiková, Bučková, Smékal 2003: 117

Revoluční ulice plná problémů

Občanské soužití s sebou přináší určité povinnosti k sousedům, k nimž by se člověk měl chovat v rámci pravidel slušnosti. Mnohdy tomu ale bývá naopak a bydlení se stává utrpením.

■ ROMANA NETOLICKÁ

Chrudim - Obyvatelé Revoluční ulice u nádraží jsou znechuceni a kritizují nezákonným představitelům města řešit jejich tíživou situaci.

"Tato lokalita je známa především tím, že zde žije velké procento romské populace. Ulice se stala ostudou našeho města. Panuje zde agresivita, nepořádek a neustálý hluk. Platíme a přesto bydlíme mezi neplatiči, kteří hrubě porušují pravidla slušného chování. Tito lidé ovládli celou čtvrť," stěžují si obyvatelé Revoluční ulice ústy Heleny Sokolové. Kritika současného života v chrudimském "Bronxu", jak se tato čtvrť běžně nazývá, je ze strany jejich slušných obyva-

- Místostarosta Jaroslav Trávníček tvrdí, že oblast Rooseveltovy a Revoluční ulice byla vždy zajímavá pro bydlení.
- Policie jezdí do lokality u Evony často, dochází totiž nejen k výtržnostem, ale i ničení městského majetku.

tel obsažná. Stěžují si na to, že město nečinně přihlíží k ničení svého majetku. Zdevastovány jsou dveře, nefungují zvonky, kontejnery jsou podpalovány.

Problém s bezdomovci

"Slušný člověk zde nemá šanci na kulturní bydlení. Žijí tu lidé, kteří několik let neplatí nájemné a nikomu to zřejmě nevadí. Město nemá snahu nám pomoci a není ochotno nás ani vyslechnout. Lidé čekající na byt by za toto bydlení platili rádi, ale na ně se už nedostává," pokračuje Helena Sokolová s dovětkem, že stále nelze operovat argumentem, že v Chrudimi nejsou k dispozici holobyty.

Správce městských bytů Vítězslav Řešátko míní, že dům,

v němž Helena Sokolová žije, patří ke slušným. "Tamní dva problémoví nájemníci mají soudní výpověď a měli by se nyní vystěhovat - už mají zajištěno náhradní přístřeší, nikoliv byt. Nyní likvidujeme kůlny ve dvoře, který bude opatřen uzamykatelnou branou. V tomto místě je často problém s přespávajícími bezdomovci," vysvětluje Vítězslav Řešátko, který řeší v Revoluční ulici problémy s železnou pravidelností. Včera se například zabýval pobýtem údajně mnohočetné "návštěvy". Republiková a městská policie jezdí do této lokality často, proto se Řešátko netají tím, že by situaci mohly přírodné holobyty vyřešit. "Spousta lidí, kteří zde bydlí, jsou prostě k životu v činžáku

nepřizpůsobiví. Jiné řešení nevidím," tvrdí.

Už příští rok holobyty!

Místostarosta Chrudimě Jaroslav Trávníček je přesvědčen, že oblast Rooseveltovy a Revoluční ulice byla vždy z více důvodů zajímavá pro bydlení. Skutečnost, že zde žijí i rodiny, které jsou příčinou nespokojenosti, však vede město k opatřením spočívajícím ve zlepšení technického stavu, ochrany a vybavení domu, ale i zajištěním nemožnosti neoprávněného obývání bytu. "Už dnes není možné bez souhlasu města brát do bytu podnájemníky. Zostřujeme platební povinnost nájemníků - řešíme i vystěhování a poskytnutí pouze přístřeší. Problém holobytů připravujeme na příští rok, už sháníme objekty, kde je vybudovat. Ovšem koncentrace nepřizpůsobivých občanů do jednoho většího celku může být dalším problémem," říká Jaroslav Trávníček.

Rvačka klanů v Revoluční ulici

"Bronx", chrudimská čtvrť plná nepřizpůsobivých lidí a neplatičů, dal opět o sobě znát, a to dost důrazně. Kdy už začnou představitelé města něco dělat, ptají se znepokojení lidé, kteří mají strach do ohniska nepořádku, svárů a rvaček vkročit.

- ROMANA NETOLICKÁ
- MICHAL VÍTEK

Chrudim - Ubytovnu s přísným režimem a ostrahou si nemohou v Pardubicích vynachválit. Zatím neoficiálně se o ní hovoří i v Chrudimi. Po nedávné rvačce padesáti Romů v Revoluční ulici je opět téma aktuální.

U velké večerní mely zasahovali nejprve městští strážníci, ale vzhledem k přesile rváčů museli přivolat republikovou policii. "Dohromady tedy zasahovalo asi dvanáct policistů a šest vozů. Zásah trval

- V "Bronxu" byla tento týden pěkná mela, někteří rozvášnění Romové neváhali vyzbrojit se lopatami.
- Na místě zasahovalo dvanáct městských strážníků a republikových policistů.

asi hodinu," hodnotí poslední případ v Revoluční vrchní strážník chrudimské Městské policie Roman Červenka. K fyzickému napadení policistů nedošlo, padaly jen slovní nárážky. Vybraní podezřelí budou v nejbližších dnech pozváni na stanici k vysvětlení.

Co čumíš, ty bílá p...

"Šly po sobě dva romské klany. Někteří měli v rukou lopaty - byla to velká mela. Bydlet tady není žádný med, člověk nemůže večer vytáhnout paty z domu, je jich venku čtyřicet nebo padesát. A když vykouknu z okna, křičí: co čumíš, ty bílá p..." říká Helena Sokolová, která žije v Revoluční ulici a společně se

svými sousedy oslovila prostřednictvím petice chrudimskou radnici, aby urychleně hledala cestu k nápravě.

Místostarosta Chrudimě Petr Řezníček by zvolil razantní cestu, jak s nepřizpůsobivci, neplatiči a rváči "zatočit". Neví však, zda by dostal podporu zastupitelstva. "Těm, kteří neplatí nájem a služby, tedy nechovají se podle pravidel občanského soužití, by se mělo ukončit právo užívání bytu. Kdyby město postavilo ubytovnu s přísným režimem, přesunuli by se tito lidé do ní. A tam by se museli přestat chovat jako v socialismu. Neplatíš? Děláš virvál? Odstěhuj se třeba na ulici," říká Petr Řezníček. Výstavba skromně vy-

baveného objektu s dohledem by stála peníze, ale možná by ji šlo vybudovat ze stávajícího azylového domu. Ten podle Řezníčka už stejně nesplňuje původní poslání a vzhledem k tomu, že zde žijí matky s dětmi i muži, slouží spíše jako ubytovna.

Izolaci preferoval Stalin

"Nový azylový dům pouze pro ženy by mohl být například v Malecké ulici namísto stávajícího objektu, který slouží jako náhradní přístřeší a je hroznou ostudou města. Tím bychom zabili dvě mouchy jednou ranou," míní místostarosta Řezníček. Izolaci nepřizpůsobivých lidí mimo hranice města pokládá za nepřijatelnou, takovou věc prý dělali Stalin s Hitlerem. "Bylo by od nás nefér koupit někde dům na vesnici a přesunout problém na hlavy tamních obyvatel," tvrdí.

Příloha č. 11 Chrudimské noviny dne 18. ledna 2005 „V „Bronxu“ bude terénní pracovník“

Chrudimská čtvrť si kvůli nepořádku a nepřizpůsobivým občanům vysloužila přezdívku Bronx. Možná pomůže pořádek vrátit projekt Kopretina zaměřený na dětskou populaci. Foto: Martin Brabec

V „Bronxu“ bude terénní pracovník

■ ROMANA NETOLICKÁ

Chrudim - Sociálně nepřizpůsobivým lidem ze čtvrti pod nádražím přibude ještě letos nový "soused". Komunitní pracovník si bude hrát s jejich dětmi.

Komunální projekt s názvem Kopretina vznikl díky městskému oddělení prevence kriminality a jeho spolupráci s Policií ČR a občanským sdružením Šance pro Tebe. "Už je vytipován nebytový prostor, kde bude kontaktní místo," potvrzuje místostarosta Chrudimě Petr Řezníček. Revoluční, Přemysla Otakara a Rooseveltova ulice jsou čtvrti s nevalnou pověstí. Projekt Kopretina se zaměřuje na dět-

skou populaci, u které se už v raném věku projevují patologické jevy - záškoláctví, vandalismus a podobně. Práci s dětmi zaštití sdružení Šance pro Tebe, které už má vypracovanou metodiku. Jeho úkolem bude získat důvěru lidí, kteří ve čtvrti zvané "Bronx" žijí. Proti usídlení terénních pracovníků přímo v "ohnisku" totiž v loňském roce protestovalo několik občanů prostřednictvím petice. "Hodně podpisů mi není neznámých. Jsou mezi nimi neplatiči nájemného a 'černí' odběratelé elektrické energie. Jsem si jist, že terénní pracovník usazený přímo v centru dění je to pravé řešení," zdůrazňuje Řezníček.

Bouřlivá nevole v Revoluční se rázem přeměnila ve shodu

Komunitní centrum pro děti v chrudimské Revoluční ulici nejprve vzbudilo velkou nevoli místních obyvatel. Po krátké výměně názorů se situace změnila, jako když se mávne kouzelným proutkem.

■ ROMANA NETOLICKÁ

Chrudim - Komunitní centrum v Revoluční ulici bude od února pracovat s dětmi, a to bez rozdílu rasy a národnosti.

Strach z nepořádku

Úterní schůzka v nebytových prostorách v přízemí jednoho z domů byla zpočátku bouřlivá, obyvatelé objektu s projektem zaměřeným na dětskou populaci zásadně nesouhlasili. "Proč tady nemůže někdo bydlet? Vím o manželství, kde muž žije s nemocným otcem a žena přebývá v azylové se třemi dětmi. Potřebovali by být pohromadě a byt pro ně není," rozčiloval se mluvčí skupiny sousedů Sta-

Obyvatelé Bronxu zasypávají dotazy chrudimskou preventistku kriminality Radku Pochobradskou. Foto: Romana Netolická

nislav Chlopko. Lidé se k němu přidávali a zároveň se svěřovali se svými obavami, že se už takto problémová čtvrť zatíží obrovským nepořádkem. Manažerka prevence kriminality Radka Pochobradská obyvatelům domu vzápětí vysvětlila, jaký má středisko smysl. "Děti se nebudou potulovat po ulici aniž by jste věděli, kde jsou a co dělají. Klub v tomto domě bude sloužit ke smysluplnému trávení jejich volného času, případně

i k přípravě do školy," řekla Pochobradská.

Výměna názorů pokračovala i uvnitř domu, kde nyní vrcholí přípravy na únorové otevření střediska. Projekt Kopretina zaštití občanské sdružení Šance pro Tebe, jehož výkonný ředitel Michal Zahradník se okamžitě pustil se svými novými "sousedy" do diskuze. "Tyto nebytové prostory jsme dostali od města, abychom otevřeli klub pro vaše děti. Ty větší už chodí k nám

do Agory, ale o mladší máme obavu, když se musejí vydávat do centra přes rušnou ulici. Tady budou doma a vy se na ně můžete kdykoliv přijít podívat. Připravíme pro ně program, napíšeme s nimi úkoly, prostě pohoda," řekl Michal Zahradník a jeho slova okamžitě zmírnila napjatou atmosféru v místnosti. "Mohli byste se věnovat i menším dětem, třeba tříletým," navrhl jedna z žen. "Anebo pořádat výlety, třeba do zoologické zahrady," přidal další nápad její soused.

Společná řeč nalezena

Společná řeč byla nalezena, sdružení Šance pro Tebe dostává od obyvatel šanci usídlit se ve čtvrti známé pod nechalným názvem "Bronx". "Zpočátku tu budeme třikrát týdně odpoledne od jedné do čtyř, dětem se bude věnovat tady Fidla," představil dosud nemluvného klidného vouseče Michal Zahradník. Válečná sekera byla zakopána.

Romové projekt nejdřív kritizovali, teď je jejich dětí v klubovně plno

Zájem romských dětí o projekt "Kopretina", jehož centrum je v blízkosti chrudimského nádraží, je nyní obrovský, přestože byl místními obyvateli zpočátku kritizován.

■ PETRA SVATOŇOVÁ

Chrudim - Klubovna "Kopretina" nacházející se v Revoluční ulici praská v současné době ve švech. Vedení místního gymnázia vyšlo dětem vstříc a poskytlo jim k užívání školní tělocvičnu.

Navzdory počátečním častým kritikám obyvatel lokality v blízkosti chrudimského ná-

TĚLOCVIČNA PRO SOCIÁLNĚ SLABŠÍ DĚTI

- Romské děti pravidelně plní klubovnu v Revoluční ulici.
- Nyní ještě získaly navíc tělocvičnu v budově gymnázia.

raží využívá dnes projekt "Kopretina", který je jednou z činností občanského sdružení Šance pro Tebe, nečekaně velký počet místních dětí. "Klubovna teď funguje už čtyřikrát týdně a denně sem přicházejí až tři desítky dětí školního věku. Nápad zkusit získat nějako tělocvičnu je z hlavy našeho portugalského dobrovolníka, který se chtěl s dětmi

věnovat sportovním aktivitám. Pod záštitou města, jež je naším partnerem, se nám podařilo si za dobrou cenu najmout tělocvičnu Gymnázia Josefa Ressela," uvádí ředitel občanského sdružení Šance pro Tebe Michal Zahradník s tím, že děti možnost si alespoň dvakrát týdně zasportovat vítají. Fungování projektu "Kopretina" ocenila při nedávné

navštěvě i ředitelka odboru prevence kriminality ministerstva vnitra Jitka Gjuríčová.

"Je velmi přínosné z hlediska prevence kriminality takto nenásilnou formou děti ze sociálně slabších skupin vychovávat a poskytnout jim možnosti smysluplného trávení volného času. Dobře to funguje ve městech, jejichž představitelé jsou moudří a nevystěhují problémové skupiny někam na okraj. Na "Kopretině" je přínosné, že je přímo v konkrétní lokalitě," nechala se slyšet bezprostředně po návštěvě ředitelka odboru Gjuríčová.

Příloha č. 14 Chrudimské noviny dne 6. června 2008 „Hra skončila prohlásil starosta o Bronxu!“

"Hra skončila," prohlásil starosta o Bronxu

Chrudim - Problematická čtvrť pod nádražím zvaná „Bronx“ dostala další špatnou vizitku. Městští strážníci zde při obchůzce „načapali“ záškoláky, kteří se potulovali po Rooseveltově ulici. Matka je přítom omluvila z docházky s tím, že jsou nemocné.

„Dvě děti jsme zachytili při plánované kontrole v Revoluční ulici. Hlídkka o tom telefonicky ihned vyzooměla městský odbor sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení péče o rodinu a dítě. Protože se pro zaneprázdněnost nemohl dostavit žádný z kurátorů, nezletilce jsme předali jejich matkám a sepsali protokol,“ popisuje postup hlídky zástupce vrchního strážníka Městské policie v Chrudimi Jaroslav Hlavinka.

Problémy v Revoluční a přilehlých ulicích jsou obrovské a radnici došla trpělivost. „Hra skončila,“ prohlásil v pátek 6. června starosta města Jan Čechlovský. Obyvatelé čtvrti pod nádražím se mají v obráceném slova smyslu na co těšit. „Od prvního srpna přebírá správu městských bytů odbor správy majetku. K tomuto datu přikročíme k razantním opatřením, jež jasně stanoví pravidla,“ zdůraznil starosta.

Čtvrť pod nádražím si žije po svém. Jakoby se zde zastavil čas. Kdo tudy projde, vidí velké hromady odpadků, špínu a potulující se skupinky dětí. Ulice Revoluční, Rooseveltova a Přemysla Otakara jsou častým cílem výjezdů městské policie, a to pro partnerské nebo sousedské nesváry. Mezi občany, které v „Bronxu“ žijí, jsou neplatiči nájemného, odběratelé elektřiny „na černo“ nebo i lidé, kteří neoprávněně užívají městské byty.

„Budeme kontrolovat, kdo v bytech žije. Přijedou pracovníci energetických rozvodných závodů, aby zkontrolovali odběry elektřiny. Na místo se dostaví i pracovníci oddělení péče o dítě. Nebude existovat, aby caparti byli na ulici po desáté hodině večer. Lidé se budou chovat slušně, měli by už teď vnímat starostova slova: hra skončila,“ dodává místostarosta města Petr Řezníček.

Autor: Romana Netolická

Příloha č. 15 Romové vyšli proti aktivistům Dělnické strany s klacky a golfovými holemi¹¹⁷

4. října 2008

Dvanáct členů hlídek takzvaných ochranných sborů Dělnické strany (DS), kteří přijeli do litvínovského sídliště Janov, narazilo na odpor místních Romů. Zhruba 70 Romů ozbrojených klacky, golfovými holemi či násadou od sekyry zahrnulo členy hlídek vulgárními nadávkami, plivali na ně a polévali je vodou.

Střetu zabránila přítomnost policistů a litvínovských strážníků. Hlídky, jež sídliště po necelé hodině opustily, vyslala strana do Janova v reakci na údajně žádosti o pomoc místních občanů, které svým chováním prý obtěžují nepřizpůsobiví sousedé. Uvedl to místopředseda DS Jiří Štěpánek.

S jednáním Dělnické strany nesouhlasí vedení města, za přínosné jej nepovažuje ani předseda janovského osadního výboru. "Město musí zareagovat, situace se přiosťruje. Policie pořídila záznam, je třeba jej vyhodnotit a vyvodit patřičné důsledky. Minimálně půjde o přestupek, někteří aktéři se možná dočkají obvinění z trestného činu. Nelíbí se mi ani, jak byli obyvatelé sídliště vyzbrojeni," řekl litvínovský místostarosta Martin Klika (ČSSD), který situaci na místě monitoroval.

Mohou se chystat i radikálnější uskupení

Velitel policistů podle litvínovského starosty Milana Šťovíčka (ODS) hlídkám Dělnické strany zakázal až do pondělní osmé hodiny ranní vstup do janovského sídliště. "Důvodem je zachování veřejného pořádku a ochrana zdraví a životů občanů," uvedl. Zákaz potvrdil místopředseda DS Petr Kotáb.

"Zákaz budeme respektovat. Nicméně nemůžeme vyloučit, že se do janovského sídliště nechystají jiné skupiny z mnohem radikálnějších uskupení než jsme my," řekl agentuře ČTK Kotáb.

Lidé z problémového panelového sídliště poukazují podle Šťepánka na neutěšený stav v lokalitě. Stěžují si zejména na místní romskou komunitu, na rušení nočního klidu, ničení soukromého majetku a také napadání občanů Romy. Městská policie údajně nemá ani nadále zájem situaci řešit. S tím však nesouhlasí starosta Milan Šťovíček (ODS).

Snahu Dělnické strany chápe jako účelovou záležitost. Napadání města za to, že v Janově prý nic nedělá, je podle něj populistické gesto směřované do období před krajskými volbami, v nichž DS kandiduje. "Město se situaci v sídlišti systematicky věnuje, pracuje na integrovaném plánu rozvoje lokality a zřídilo zde i služebnu strážníků," doplnil.

Po dohodě s obyvateli sídliště vznikl osadní výbor Janov, jehož členové spolupracují se zastupiteli. Město podle předsedy osadního výboru Zdeňka Kvapila vychází požadavkům obyvatel janovského sídliště vstříc.

¹¹⁷ Zdroj: webové zprávy idnes.cz 4. října 2008; http://zpravy.idnes.cz/romove-vysli-proti-aktivistum-delnicke-strany-s-klacky-a-golfovymi-holemi-1ub-/domaci.asp?c=A081004_135205_ekonomika_pin

DOTAZNÍK

Dotazník je zcela anonymní a slouží k získání dat pro jejich zpracování v rámci diplomové práce na téma:

„Sociální a kulturní aspekty ovlivňující postavení Romů v České republice“.

Prosím o jeho vyplnění následujícím způsobem: u každé z otázek označte křížkem Vámi zvolenou odpověď, kde je to požadováno, upřesněte ji bližší konkretizací. U dalších otázek se řiďte uvedenou instrukcí. V případě, že neporozumíte některé otázce, obraťte se na mně s dotazem.

Předem Vám děkuji za pravdivé odpovědi.

ot. č. 1) Uved'te jaké (jaký) je Vaše (Váš):

- a) pohlaví muž žena
- b) věk do 26 let 26 - 35 let 36-45 let více než 45 let
- c) nejvyšší ukončené vzdělání
- nechodil do školy zvláštní škola neukonč. základní vzdělání
- základní vyučen bez maturity vyučen s maturitou
- střední odborné bez maturity střední s maturitou vysokoškolské

ot. č. 2) Jsem příslušníkem národnosti:

- ROMSKÉ jiné
- ČESKÉ

ot. č. 3) Jsem:

- nezaměstnaný/á student
- důchodce
- zaměstnaný/á – jako

ot. č. 4) Jakého vzdělání dosáhli Vaši rodiče a sourozenci?

	Otec	Matka	Sourozenci						
			1	2	3	4	5	6	7
Základní škola									
Vyučen(a)									
Maturita									
Vysoká škola									
Zvláštní škola									
Nic z uvedeného									

ot. č. 5) V mém životě mne (především pozitivně - kladně) ovlivnilo / ovlivňuje:

u každé z 6 níže nabízených možností označte křížkem jedno z čísel v rozmezí od 1 do 5 podle toho, jak Vás nabízená možnost ovlivnila / ovlivňuje - podle klíče:
1 - zcela nejvíce, 2 - spíše více, 3 - nevím, 4 - spíše méně, 5 - zcela nejméně (vůbec ne)

	Nabízená možnost	Význam nabízené možnosti				
		1	2	3	4	5
1.	blízcí přátelé					
2.	práce (spolupracovníci, pracovní klima)					
3.	prostředí (bezprostřední okolí, ulice, sídliště, město, obec)					
4.	rodina (rodinné zázemí, výchova v rodině)					
5.	škola (spolužáci, učitelé)					
6.	zcela něco jiného (uveďte co)					

ot. č. 6) Racionální plánování své budoucnosti (toho co bude zítra a v následujícím období např. za rok, zda dva roky atd.) považuji za:

- velmi důležité spíše důležité nevím
 spíše nedůležité vůbec nedůležité

ot. č. 7) Hlavní příčiny celkově neuspokojivé sociální situace převážné části romské populace jsou podle mého názoru v tom, že:

u každé z **10** níže nabízených možností označte křížkem jedno z čísel v rozmezí od **1** do **5** podle toho, jaký význam nabízená možnost pro Vás má - podle klíče:

1 - rozhodně souhlasím, 2 - spíše souhlasím, 3 - nevím, 4 - spíše nesouhlasím, 5 - rozhodně nesouhlasím

	Nabízená možnost	Význam nabízené možnosti				
		1	2	3	4	5
1.	celkově mají malý zájem o práci					
2.	mají celkově malý zájem o vzdělání					
3.	jsou častými oběťmi diskriminace, nesnášenlivosti, netolerance, jsou jim popírána práva, jsou omezováni					
4.	mají odlišný vztah k pořádku					
5.	nemají rovný přístup k pracovním příležitostem					
6.	většinou neplánují svou budoucnost, žijí ze dne na den					
7.	upřednostňují příjem sociálních dávek před příjmem ze stálého zaměstnání					
8.	v romské rodině jsou děti vychovávány jinak, než v rodinách členů majoritní společnosti					
9.	vytvářejí uzavřené lokality (komunity), a nechťejí do nich přijímat členy majoritní společnosti („nerómy“)					
10.	značné množství romských dětí dokončuje pouze základní školní docházku					

ot. č. 8) Dosáhnout stejné nebo vyšší úrovně vzdělání, než které dosáhli rodiče či sourozenci, považuji za osobní prestiž (vážnost) každého jedince:

- nesouhlasím spíše nesouhlasím
 souhlasím spíše souhlasím nevím

ot. č. 9) Vzdělání jako životní hodnotu považuji ve svém životě za:

- velmi důležitou spíše důležitou
 nepříliš důležitou vůbec nedůležitou nevím

ot. č. 10) Která z níže nabízených podmínek je podle Vás nejdůležitější, aby měl člověk v životě úspěch a aby si žil dobře?

každé z 12 níže nabízených podmínek přiřaďte jedno číslo **od 1 do 12** a to podle toho, jak vysokou důležitost pro Vás představuje - podle klíče:

1 - nejdůležitější 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 - nejméně důležitá

Poř. číslo	Název podmínky	Význam podmínky
1.	Láska	
2.	Odborné dovednosti	
3.	Peníze (bohatství)	
4.	Podpora státu	
5.	Práce	
6.	Přátelství	
7.	Rodina	
8.	Spolehliví přátelé a kontakty	
9.	Štěstí	
10.	Vzdělání	
11.	Zábava	
12.	Zdraví	

ot. č. 11) Žebříček hodnot – hodnota je to, čeho si v životě nejvíce ceníte;

každé z 13 nabízených hodnot přiřaďte číslo **od 1 do 13** podle toho, jak si ji ceníte, jak vysokou má pro Vás důležitost;

1 - nejvíce ceněná (pro Vás nejdůležitější) 13 - nejméně ceněná, pro Vás nejméně důležitá)

Poř. číslo	Název hodnoty	Význam hodnoty
1.	Bohatství (majetek, materiální hodnoty)	
2.	Láska, přátelství, životní partner	
3.	Příjemný, pohodlný, bezstarostný život	
4.	Racionální plánování své budoucnosti	
5.	Rodina a děti (zachování rodu, příslušnost k rodině)	
6.	Rovnoprávnost (spravedlnost)	
7.	Rozvoj (růst) vlastní osobnosti	
8.	Společensky (veřejně) prospěšná činnost	
9.	Svoboda, demokracie	
10.	Vzdělání	
11.	Zajímavá práce, úspěšnost v zaměstnání, kariéra	
12.	Zdravé životní prostředí	
13.	Zdraví	

ot. č. 12) Podstatu problémů ovlivňující vzájemné soužití Romů s ostatními občany spatřuji v:

u každé z níže uvedených **17** nabízených možností označte křížkem jedno číslo v rozmezí od **1** do **5** a to podle toho, jaký k dané záležitosti zaujímáte postoj nebo jak daný problém hodnotíte:

1 - souhlasím, 2 - spíše souhlasím, 3 - nevím, 4 - spíše nesouhlasím, 5 - nesouhlasím

	Nabízená možnost	Význam nabízené možnosti				
		1	2	3	4	5
1.	konkrétní problémy ve společně obývaných místech - v lokalitách (ulice, domy, sídliště apod.)					
2.	nadměrná hluchost, celkově obtěžující chování Romů					
3.	neudržování pořádku v místech, kde žijí Romové					
4.	neschopnost státní politiky řešit příčiny problémů Romů					
5.	odlišné názory, postoje a úsudky, které by mohly vést k vyřešení problémů					
6.	odlišné rodinné zvyklosti a výchova dětí v rodině Romů					
7.	odlišný vztah Romů k povinnosti dodržování zákonů					
8.	projevy diskriminace ze strany členů majoritní společnosti					
9.	projevy povyšování (nadřazenosti) členů majoritní společnosti					
10.	Romové rozumějí pouze svým právům, povinnosti jim jsou cizí					
11.	státní politika se projevuje nadřozováním Romům					
12.	uzavřenost (nepřístupnost) majoritní společnosti					
13.	vzájemné projevy nedůvěry; předsudky (zaujatost) majoritní společnosti					
14.	vzájemné projevy nepřátelství, agrese a nesnášenlivosti					
15.	zcela odlišné kulturní hodnoty					
16.	zjevné zneužívání sociál. dávek Romů (řada Romů si zvykla žít ze sociálních dávek)					
17.	jiný důvod					
					
					

ot. č. 13) Je pro Vás důležité jakého vzdělání dosáhnou (dosáhli) Vaše děti?

- ano spíše ano nevím
 spíše ne ne

ot. č. 14) „Příslušnost k rodině a současně mít co nejvíce potomků je pro mne rozhodující (žádoucí, nutné); poskytuje mi to výhradně záruku přežití rodu a zajištění tak i mých potřeb ve stáří.“

- rozhodně souhlasím spíše souhlasím nevím
 spíše nesouhlasím rozhodně nesouhlasím

ot. č. 15) Došlo podle Vás od roku 1990 ke změně postavení Romů v České republice?

- ano, k lepšímu ano, k horšímu nevím
 ne, nedošlo ano, k jinému

DĚKUJI VÁM ZA VÁŠ ČAS, KTERÝ JSTE MI VĚNOVALI

Příloha č. 17 Situace v sociálně vyloučené lokalitě Chrudim¹¹⁸

	Lokalita "A"	Lokalita "B"
Celkový počet obyvatel v obci	23 498	
Odhad počtu romských obyvatel lokalit	15-25	351-400
Odhad podílu Romů na celkovém počtu obyvatel lokality (v procentech):	70	99
Odhad věkové struktury (%):		
do 15 let	50	67
od 16 do 60 let	44	33
nad 61 let	6	0
Odhad vzdělanostní struktury (%):		
maximálně základní	99	99
střední bez maturity	1	1
střední s maturitou a vyšší	0	0
Celková míra nezaměstnanosti obyvatel v obci (%):	7,7	
Odhad míry nezaměstnanosti romských obyvatel lokality (%):	90	90

¹¹⁸ Převzato a upraveno: <http://www.esfcr.cz>

Příloha č. 18 Chrudimské noviny dne 4. září 2007 a 7. září 2007 „V Malecku uhořel dvouletý romský chlapec!“ a „Zatímco v domě hořelo, nájemnice hrála na automatech!“

V Malecku uhořel dvouletý romský chlapec!

CHRUDIM - Požár domu pro sociálně nepřizpůsobivé občany v Malecké ulici, k němuž došlo v úterý 4. září, skončil tragédií.

Uhořel v něm totiž dvouletý romský chlapec. Na místo vyrazili ve 12.38 hodin profesionální hasiči, kteří mrtvé dítě objevili během krocení ohně v jedné z místností. „Příčina požáru není dosud známa. Policejní komisař mezitím nařídil soudní pitvu mrtvého dítěte,“ říká k případu policejní mluvčí Věra Hamáčková. Oheň podle všeho založily hrající si děti, jež ještě stačily z místa požáru utéct. Dvouletý chlapec to už ale nestihl a na místě uhořel.

Autor: Roman Zahrádka

Zatímco v domě hořelo, nájemnice hrála na automatech!

CHRUDIM - Obyvatelé domu v Malecké ulici jsou prý u hracích automatů jako doma. Peněz není nazbyt, přesto jich nemálo skončí v hlubinách „bedny“, která nikomu ke štěstí nepomůže.

Stejně tak tomu bylo v osudové úterý, kdy v těsném sousedství restaurace U Kapličky hořelo. „Ta žena tady neseďla poprvé, byla zabraná do hry. O tom, že jí o pár metrů dál hoří domov, vůbec nevěděla,“ říká muž, který si nepřeje být jmenován a patří k obsluhujícímu personálu restaurace.

„Kouř jsem viděl asi jako první já. Víím, že žena u výherního automatu v hořícím domě bydlela. Tak jsem jí šel o požáru říct. Odpověděla mi, že má v automatu tři stovky a že nikam nepůjde. To mě tedy zaujalo. Po chvíli se ale přece jen zvedla od automatu a z restaurace odešla,“ dodává číšník.

Když hráčka zjistila, že je situace vážná, do hospody se už nevrátila. Pro peníze ve stroji si po chvíli přišlo nějaké děcko. To už u domu zasahovali hasiči.

Úterní požár v Malecké ulici vyústil nakonec v tragédii, když bylo v domě při zásahu objeveno tělo mrtvého dvouletého chlapečka. Skoro dvě desítky tamějších obyvatel také přišly o střechu nad hlavou. Nájemníci teď prozatím žijí v nedaleké ubytovně v Tovární ulici, radnice se jim snaží zajistit náhradní bydlení. Poničený dům se zřejmě brzy dočká demolice.

Autor: Marek Nečina